

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

YAŞAYAN BÜYÜK RUS DİLİNİN İZAHLI SÖZLÜĞÜNDEKİ TÜRKÇE KELİMELELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
VİKTORİA KRASNOKUTSKAYA

DANIŞMAN
DOÇ. DR. KENAN KOÇ

ŞUBAT – 2019
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

YAŞAYAN BÜYÜK RUS DİLİNİN İZAHLI SÖZLÜĞÜNDEKİ TÜRKÇE KELİMELE

HAZIRLAYAN
VİKTORIA KRASNOKUTSKAYA

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 03.04.2019
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 21.02.2019

VİKTORIA KRASNOKUTSKAYA
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Kenan KOÇ
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ali AKAR
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi. Hüseyin Kahraman MUTLU

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN

ŞUBAT, 2019
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 03/01/2019 tarih ve 871/2 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Viktoria KRASNOKUTSKAYA'nın "Yaşayan Büyük Rus Dilinin İzahlı Sözlüğündeki Türkçe Kelimeler" adlı tezini incelemiş ve aday 21/02/2019 tarihinde saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine dair oybirliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Kenan KOÇ

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Yaşayan Büyük Rus Dilinin İzahlı Sözlüğündeki Türkçe Kelimeler” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15.03.2019

VIKTORIA KRASNOKUTSKAYA

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : KRASNOKUTSKAYA

Adı : VİKTORİA

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Yaşayan Büyük Rus Dilinin İzahlı Sözlüğündeki Türkçe Kelimeler

Y. Dil : Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

☒

☐

☐

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : Edebiyat Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 21.02.2019

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Kenan KOÇ

Ünvanı : Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 167

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Yaşayan Büyük Rus Dilinin İzahlı Sözlüğündeki Türkçe Kelimeler
2. Rus Sözlükçülüğü
3. Rusçadaki Türkçe Kelimeler

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER:

1. Sözlük
2. Türk – Rus İlişkileri

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

3. Vladimir Dal

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

1. Dictionary
2. Turkish – Russian relationship
3. Vladimir Dal

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	☐
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☐
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	☒

Yazarın İmzası :

Tarih : 15.09.2019

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☐

ÖZET

Bu tez çalışmasında 19. yüzyılda Vlidamir DALL tarafından yazılan ve dört ciltten meydana gelen Толковый словарь живого великорусского языка / Tolkoviy Slovar Jivago Velikoruskago Yazıka (Yaşayan Büyük Rus Dilinin İzahlı Sözlüğündeki Türkçe Kelimeler) adlı eserindeki Türkçe kelimeler tespit edilmiştir.

Sözlükte tespit edilen kelimeler, sözlüğün yazıldığı 19. yüzyılda Rusların Tatarlarla birlikte yaşarken Türk - Rus münasebetlerinde kültür boyutundaki dil malzemesini ortaya koymaktadır.

Sözlükte geçen; sebze ve meyve, renk, inanç, giyim kuşam, eşya, organ, tarım ve hayvancılık, ölçü, sosyal hayat, yiyecek ve içecek, yönetim, bitki ve tahıl, kültür ve medeniyet, askerlik ve kahramanlık, tabiat, alet vb. konulardaki isimler Ruslarla Türkler arasındaki münasebetlerin hangi alanlarda geliştiğini göstermesi bakımından önem teşkil etmektedir. Türk dilinden Rus diline geçmiş olan kelimeleri sıraladığımızda yüzyıllar boyu bu coğrafyayı etkisi altına alan Türk dilinin Rus diline olan etkisinin boyutu ortaya çıkmaktadır. Kaynağı Fars, Arap vb. diller olmasına rağmen kelimelerin konumu itibariyle Türkçeden geçmiş olması da ayrıca önemli bir faktördür.

Anahtar Kelimeler: Sözlük, Türk - Rus İlişkileri, Vlidamir Dal

ABSTRACT

In this thesis, written in 19 century by Vladimir Dall in 4 volumes, Tolkoviy Slovar Jivago Velikoruskago Yazıka (Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language) was identified.

The words recognized in the dictionary reveal the language material in the cultural dimension in the Turkish - Russian relations when Russians lived together with Tatars in the 19th century.

In the dictionary the vocabulary of; vegetables and fruits, color, faith, clothing, goods, organ, agriculture and livestock, measure, social life, food and beverage, management, plant and grain, culture and civilization, military service and heroism, nature, tools and so on were analyzed. These units are important in terms of showing the exact pattern of how relationship between Russians and Turks developed. When we listed the words that have been passed from the Turkish language to the Russian language, the effect of the Turkish language on the Russian language, which had influenced it's geography for centuries, has been revealed. Despite them not being Turkish, some other languages like Persian, Arab were considered and analyzed as well, since they were an important factor in that matter as well.

Keywords; dictionary, Turkish-Russian relationship, Vladimir Dal

ÖN SÖZ

Milletlerin tarih içinde meydana gelen başta siyasi ve kültürel temasları olmak üzere çeşitli alanlardaki münasebetleri dilde mutlaka yansımaları bulur. Kültürel alışverişlerin dildeki yansımaları daha çok söz varlığı düzeyinde olur. Bir dilden başka bir dile sözcük transferi gayet kolay ve doğaldır. Bir millet, yazı veya konuşma dili yoluyla temasta bulunduğu bir kültürden yeni bir kavram öğrendiğinde kavramla birlikte onun ismini de alır.

Batıya doğru akan medeniyet nehrinde bozkır kültüründen çıkan Türkler akın akın akmıştır. Ruslar ve Türkler kadim tarihten beri Batı Türkistan'da, Doğu Türkistan'da, Kafkasya'da, Karadeniz kıyılarında, Balkanlar'da hatta Akdeniz'de karşı karşıya gelmiş bazen çatışma ve barış bazen de işbirliği yapabilmişlerdir. Bu Türk Rus münasebetlerinde bizi ilgilendiren özellikle kültür boyutunda dil malzemesi olarak Tatarlarla birlikte yaşarken 19. asırda Türkçeden Rusçaya geçen sözlerdir.

Bu tez çalışmasında, Vladimir DALL'ın dört ciltten meydana gelen Владимир Иванович Даль, Толковый словарь живого великорусского языка / Tolkoviy Slovar Jivogo Velikoruskago Yazıka (Yaşayan Büyük Rus Dilinin İzahlı Sözlüğündeki Türkçe Kelimeler) adlı eserindeki Türkçe kökenli kelimeleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bunun öncesinde; Rus sözlükçülüğü ve teze konu olan sözlüğün Rus sözlükleri içerisindeki yeri, Vladimir Dall hakkında kısa bilgi, genel anlamıyla Rus-Türk ilişkileri, sözlüğün yazıldığı 19. yüzyılda Rus-Türk ilişkileri hakkında bilgi verdikten sonra Yaşayan Büyük Rus Dilinin İzahlı Sözlüğündeki Türkçe Kelimeleri tespit ettik. İncelememizi eserin 1955 yılında Moskova'da yapılan dört ciltlik baskısına bakarak yaptık. Tezde, Rusya'da sözlükçülük çalışmalarının esaslı olarak başladığı 19. yüzyılda Türkçeden Rusçaya geçen kelimeleri ortaya çıkarmaya çalıştık. Gerek bu çalışmanın ve gerekse bu konuda yapılacak diğer çalışmaların Türkolojiye katkı sağlayacağını düşünüyor, tezin tüm aşamalarında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Kenan KOÇ'a teşekkür ediyorum.

Victoria KRASNOKUTSKAYA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
KISALTMALAR.....	ii
0. GİRİŞ.....	1
0.1. Vladimir İvanoviç Dal.....	1
0.2. Yaşayan Büyük Rus Dilinin İzahlı Sözlüğü	3
0. 3. Eserin Yazıldığı 19. Yüzyılda Türk Rus İlişkileri	6
I. BÖLÜM.....	30
Tarih Boyunca Türk - Rus Diğ İlişkileri.....	30
II. BÖLÜM	74
Sözlük	74
III. SONUÇ	159
IV. KAYNAKÇA	160

KISALTMALAR

абак. - абаканский	волж. - волжский
авар. - аварский	волог. - вологодский
авест. - авестийский	ворон. - воронежский
гол. - голландский	вост. - восточный
греч. - греческий	вят. - вятский
груз. - грузинский	далм. - далматский
адыг. - адыгейский	двин. - двинский
аз. - азербайджанский	джаг. - джагатайский
азов. - азовский	дон. - донской
акм. - акмолинский	др.-инд. - древнеиндийский
аксу - аксуйский	др.-польск. - древнепольский
алб. - албанский	др.-рус. - древнерусский
алмаатин. - алмаатинский	др.-сканд. - древнескандинавский
алт. - алтайский	евр. - еврейский
ар. - арабский	енис. - енисейский
арал. - аральский	забайкал. - забайкальский
арм. - армянский	зап. - западный
арханг. - архангельский	ир. - иранский
астрах. - астраханский	ирк. - иркутский
ат. - аттический	иртыш. - иртышский
байкал. - байкальский	иссык-кульск.- иссык-кульский
бараб. - барабинский	ит. - итальянский
барнаул. - барнаульский	каз. - казахский
башк. - башкирский	казан. - казанский
бел. - белорусский	калм. - калмыцкий
болг. - болгарский	калуж. - калужский
валд. - валдайский	карач. - карачаевский
венг. - венгерский	кар. л. - караимский луцкий
влад. - владимирский	кар. т. - караимский трокайский
в.-луж. - верхне-лужицкий	касп. - каспийский
в.-нем. - верхне-немецкий	кач. - качинский

кашуб. - кашубинский	ниж. - нижегородский
кемер. - кемеровский	н.-греч. - новогреческий
кирг. - киргизский	новг. - новгородский
киров. - Кировский	новорос. - новороссийский
кит. - китайский	ног. - ногайский
кк. - каракалпакский	ойрот. - ойротский
койб. - койбальский	олон. - олонецкий
коканд. - кокандский	омск. - омский
колым. - колымский	оренб. - Оренбургский
ком. - команский (куманский)	орл. - орловский
костр. - костромской	осет. - осетинский
крым. - крымский	осм. - османский
крым.-тат - крымско-татарский	ост. - остяцкий
кубан. - кубанский	пенз. - пензенский
кум. - куманский	перм. - пермский
кумд. - кумандинский	перс. - персидский
курск. - курский	печор. - печорский
кыз. - кызыльский	поволж. - поволжский
кыпч. - кыпчакский	польск. - польский
кюзр. - кюэрикский	прииртыш. - прииртышский
лат. - латинский	пск. - псковский
леб. - лебединский	рост. - ростовский
ленингр. - ленинградский	рум. - румынский
лит. - литовский	рус. - русский
мад. - мадьярский	ряз. - рязанский
маньч. - маньчжурский	саг. - сагайский
мар. - марийский	самар. - самарский
миш. - мишерский	санскр. - санскритский
монг. - монгольский	сар. - саратовский
морд. - мордовский	саян. - саянский
моск. - московский	тифл. - тифлисский
нем. - немецкий	тоб. - тобольский

том. - томский	тадж. - таджикский
тув. - тувинский	тамб. - тамбовский
тул. - тульский	тар. - таранчинский
турал. - туралинский	тара - тара
тур. - турецкий	тат. - татарский
туркм. - туркменский	твер. - тверской
турф. - турфанский	тел. - телеутский
тюм. - тюменский	тер. - терский
тюрк. - тюркский	тиб. - тибетский
тяньш. - тань-шаньский	укр. - украинский
удм. - удмуртский	урал. - уральский
узб. - узбекский	урал.-казач. - уральско-казачий
уйг. - уйгурский	уфим. - уфимский
свердл. - свердловский	фин. - финский
сев. - северный	франц. - французский
сев.-тюрк. - северо-тюркский	хак. - хакасский
семипал. - семипалатинский	хами - хами
семиреч. - семиреченский	херс. - херсонский
серб. - сербский	хив. - хивинский
сиб. - сибирский	ц.-слав. - церковнославянский
сиб.-казач. - сибирско-казачий	чаг. - чагатайский
симб. - симбирский	челяб. - Челябинский
слав. - славянский	черноморск. - черноморский
словин. - словинский	чеш. - чешский
смол. - смоленский	чув. - чувашский
ср.-греч. - среднегреческий	чул.- чулымский (= кюэрикский)
ср.-лат. - среднелатинский	шор. - шорский
ср.-монг. - среднемонгольский	эст. - эстонский
ср.-рус. - среднерусский	южн. - южный
ставр. - ставропольский	як. - якутский
ст.-слав. - старославянский	яросл. - ярославский
тавр. - таврический	анат. - анатомический

аф. - аффикс	обл. - областное
безл. - безличное	перен. - в переносном (значении)
бран. - бранное слово	понуд. - понудительное
букв. - буквально	поэт. - поэтическое
в знач. - в значении	пренебр. - пренебрежительно
гл. - глагол	прил. - прилагательное
геогр. - географический	прич. - причастие
дв. - двойственное число	простореч. - просторечное
диал. - диалект	разг. - разговорное
дорев. - дореволюционный	ел. - словарь
ед. - единственное число	сказ. - сказуемое
ж. - женский род	служ. - служебное
заимств. - заимствование,	см. - смотри
заимствованный	собир. - собирательное
знач. - значение	существительное
и. д. - имя действия	спец. - специальное
ист. - исторический	совр. - современное
ласк. - ласкательно	ср. - сравни
м. - мужской род	стар. - старинное
межд. - междометие	с.-х. - сельскохозяйственный
мест. - местоимение	термин
мн. - множественное число	уменьш. - уменьшительное
муз. - музыкальный термин	уничиж. - уничижительно
нареч. - наречие	устар. - устаревшее
нар.-поэт.-народно-поэтическое	фольк. - фольклорное
нескл. - несклоняемое	шутл. - шутливо
нов, . - новое	этно. - этнографический

0. GİRİŞ

0.1. Vladimir İvanoviç Dal

Rus bilim adamı, yazar ve sözlükbilimci Vladimir İvanoviç Dal (10/22 Kasım, 1801 – 22 Eylül/4 Ekim 1872) Толковый словарь живого великорусского языка (Yaşayan Rus Dilinin İzahlı Sözlüğünün) yazarıdır. Rus Edebiyatı Derneği, Rus Tarihi ve Eski Eserler Derneği üyesidir. Bunların yanında üyesi olduğu birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır Rus İmparatorluk Coğrafyası Derneği'nin 12 Kurucu üyesinden biridir. Yazmış olduğu “Yaşayan Rus Dilinin İzahlı Sözlüğü” adlı eserinden dolayı Konstantin madalyasıyla ödüllendirmiştir. On ikiden fazla dil bilen, Türk lehçelerini anlayan, ilk Türkologlardan biri olarak kabul edilir. Etnograf ve folklor derleyicisidir. Derlediği şarkıları Kireevskiy'e, masallarını Afanasev'e vermiştir. Rus halk hayatıyla ilgili özel bir teknikle çekmiş olduğu fotoğrafları İmparatorluk Halk Kütüphanesine hediye etmiştir.

Vladimir İvanoviç Dal, 13 yaşındayken küçük erkek kardeşiyle birlikte Petersburg donanmasına askeri öğrenci olarak giren Dal, 1814-1819 yılları arasında burada eğitim gördükten sonra 1819 yılında başçavuş olarak Karadeniz Filosu'na katılır.

Karadeniz Filosunda birkaç yıl hizmet ettikten sonra 1826 yılında Derpt Üniversitesi'nin tıp fakültesini kazanır. Geçimini sağlamak için Rusça ders verip para kazansa da bu dönemi maddi sıkıntı içerisinde geçirmiştir. İki yıl aradan sonra, 1828 yılında burslu öğrenci olmuştur. Dal'ın biyografisini yazan bir yazar eserinde; Dal'ın çok zeki, çok yönlü olduğunu Derpt Üniversitesinin onu entellektüel olarak gelişmesine büyük imkân sağladığını belirtmiştir. Çalışmalarından dolayı Felsefe Fakültesi tarafından gümüş madalya ile ödüllendirilmiştir. 1828 yılında Rus-Türk Savaşı başladıktan sonra Zadunay bölgesinde veba vakaları ile bağlantılı olarak Vladimir Dal normal süresinden önce okulu tamamlayıp sadece tıp doktoru olarak değil aynı zamanda cerrah olarak çalışmaya başlar.

1827 yılında A. F. Voyevkov'un “Slavyanın” dergisinde Dal'ın ilk şiirleri, 1830 yılında ise “Tsıganka”(Çingene Kızı) adlı hikayesi “Moskovskiy Telegraf” (Moskova Telgrafı) adlı dergide yayınlanır. 1832 yılında “Kazak Luganskiy” takma adıyla edebiyat dünyasına girer. Russkie skazki iz predaniya narodnogo izustnogo

na gramotu grajdanskuyu perelojennie, k bitu jiteyskomu prinorovlennie i pogovorkami hodyaçimi razukraşennie Kazakom Vladimirom Luganskim. Pyatok 1.) "Geleneksel Rus Halk Masalları" adlı eseriyle büyük ün kazanır. Derpt Üniversitesi'nin rektörü Dal'ın kitabını okuduktan sonra, eski öğrencisini Rus edebiyatı bölümüne davet etmeye karar verir. Aynı zamanda bu kitap Dal'ın doktora tez konusu olarak kabul edilir. Daha sonra eser sansürden geçemez dolayısıyla yazarı Dal da tutuklanır. Dönemin meşhur şairi Vasiliy Jukovski'nin yardımıyla hapisshaneden çıkar. Dal, eserin kendisinde kalan birkaç kopyasından birisini A. S. Puşkin'e hediye olarak verir. Böylece Puşkin'le aralarında dostluk başlamış olur.

1833 yılında Dal, Yuliya Andrey'le (1816-1838) evlenir. Bu evlilikten iki çocuğu dünyaya gelir. Karısı öldükten sonra 1840 yılında Ekaterina Sokolova ile evlenir ve bu evlilikten de üç kızı dünyaya gelmiştir.

"Yaşayan Rus Dilinin İzahlı Sözlüğü" adlı eser Dal'ı dünyaya tanıtan eseridir. Sözlüğü yazarken "P" harfine geldiğinde diğer görevlerinden istifa edip sadece sözlükle ilgilenmeye başlar. 1859 yılında Moskova'ya yerleşir ve sözlüğün son kısımlarını burada tamamlar. Hacim bakımından hâlâ bu eser aşılamamıştır.

Bu eseri meydana getirmek için Dal ömrünün 53 yılını harcamıştır. Kotlyarevskiy sözlük hakkında şöyle demiştir: ".... Rus bilimi, edebiyatı ve tüm Rus toplumu bu eser aracılığıyla büyük bir gurur ve onur sahibi oldu."

Eserin, ilk baskıları Rus İmparatorluk Coğrafyası Derneği tarafından Konstantin madalyasıyla ödüllendirilmiştir. Dal, 1868 yılında İmparatorluk Bilim Akademisi'nin onur üyesi olur. Sözlük yayımlandıktan sonra Lomonosov ödülünü de kazanır. 22 Eylül 1872 tarihinde vefat eder ve Vagankovskiy mezarlığına, karısının yanına defnedilir.

Vladimir İvanoviç Dal'ın eserleri:

Tsıganka (Çingene Kızı) (1830)

Rus Masalları (1832)

Sapkınlık Hakkında Çalışma (1844)

Rus Hayatından Resimler (1848)

Rus Halkının Atasözleri (1861)

Yaşayan Büyük Rus Dilinin İzahlı Sözlüğü (1. baskı – 1867)

0.2. Yaşayan Büyük Rus Dilinin İzahlı Sözlüğü

Vladimir İvanoviç Dal'ın en önemli sayılan bu eseri dört ciltten meydana gelen hacimli bir eserdir. Rus dilinin büyüklüğünü, zenginliğini gösteren bu eser, Slav milliyetçilerinin beğenisini kazanmıştır. Dal'ın sayesinde, başka hiçbir yerde ortaya çıkmayan bilim için binden fazla lehçe formları kaydedilmiştir.

Dal Rusçada kullanılan yabancı unsurların yerine Rusçanın kendi imkânlarının kullanılması gerektiğini, yabancı kelimelerin karşılığı olarak Rus edebi dilinden değil yaşayan halk dilinden kelimelerin alınması gerektiğini savunmuştur. Mesela “avtomat” kelimesinin yerine “jivulya” kelimesinin alınmasını teklif eder.

Dal'ın sözlüğü, Rus dil bilimiyle ilgilenen bilim adamları için hâlâ temel kitap olarak kullanılmaktadır. Bu kitap Andrey Bely, Vladimir Nabokov ve diğer kalburüstü yazarlar için referans kitap olarak kullanılmıştır. Andrey Bely, Dal'ın eserinin kelimelerin labirenti olduğunu söyleyerek eseri övmüştür.

Dal'ın olağanüstü sayılan bu eseri, XIX. yüzyılın 2. ve 3. çeyreğinde yazılmıştır. Rus halk hayatının, halk hafızası, zihniyeti ve karakterinin gerçek bir ansiklopedisidir. Sözlük, yaklaşık 200 000 kelimedenden oluşmakta V. İ. Dal' izah ettiği kelimelerin altına yaklaşık 30 000 atasözü, bilmece ve cümle yerleştirdiğini görmek mümkündür. Eser, normal filoloji sözlüklerinin sınırlarının ötesine geçip, Rus hayatının karakterini gösteren nesneleri, inançları, tarım takvimi ile ilişkili işaretleri de anlatmanın yanı sıra başka birçok etnografik bilgi içerir. Yazar, belirli bir kelimeyi açıklarken, Rus dilinin olağanüstü zenginliğini, esnekliği ve ifade yollarını göstererek birçok eşanlamlı kelimeyi seçer ve Rusça'nın sınırsız kelime oluşturma yollarını gösterir. Buna benzer çoğunluk Rusça konuşma dilinin güzel örneklerini gösterir. Bu özellik Rusçanın diğer sözlüklerinde karşımıza çıkmamaktadır. Oysa ki Rus halkı arasında ve çağdaş Rus edebiyatında bu kalıplar ve kelimeler sıkça kullanılmaktadır.

Bu kılavuz sözlük XIX. yüzyılın yazı ve konuşma dilindeki söz varlığını ve kısmen eski yazıtların kelime hazinesini kapsadığı için çok yararlı olduğu

söylenebilir. Söz konusu yaşayan halk dili olduğunda; bölgesel kelimeler, Ekim Devrimi öncesi köylü hayatının şartları ile ilgili kavramları açıklamak gerektiğinde ayrıca Rus edebiyatının seçkin eserlerinde yansıtılan halkın inançları ve temsilleri hakkında bilgi almak gerektiğinde bu esere paha biçilemez, yeri doldurulamaz olduğu anlaşılmaktadır.

Sözlük, temel olarak değişik bölgelerdeki yaşayan halk diline dayalıdır. XIX yüzyılın yazı ve konuşma dilini, farklı meslek ve el sanatlarının terimleri ve deyimlerini içerir.

Sözlük sadece dille ilgili olmayıp, halk hayatı, inançları, işaretleri hakkında ve bunun dışında etnografik bilgileri verir. Örneğin, "lapot" kelimesini açıklarken bu kelimenin anlamının "ağaç kabuklarından yapılan ayakkabı" olduğunu belirttikten sonra bu ayakkabının tüm tiplerini açıklamakla kalmayıp, bu ayakkabının yapılma yöntemlerini de vermiştir.

"Yaşayan Rus Dilinin Açıklama Sözlüğü" ilk baskıları için Konstantin madalyasıyla Rus İmparatorluk Coğrafya Derneği tarafından ödüllendirilmiş, 1868 yılında İmparatorluk Bilim Akademisi'nin onur üyesi olmuş, daha sonra Lomonosov ödülünü kazanmıştır.

Eserin Baskıları

I. Baskı, Rus Edebiyatını Sevenler Derneği, A. Semen baskısı, 1863 (c.1), Lazarev Doğu Dilleri Enstitüsü Baskısı, 1865 (c. 2,3), T. Ris baskısı, 1866 (c. 4)

II. Baskı, "yazarın el yazısıyla yazmış olduğu eserin başkaları tarafından genişletilerek düzeltildiği baskı" M. O. Volf'ın baskısı", 1880, 1881, 1882, 1882.

III. Baskı "Prof. İ. A. Baudouin de Courtenay tarafından düzenlenen ve büyük ölçüde geliştirilen baskı", M. O. Volf'un ortaklığıyla, 1903, 1905, 1907, 1909.

Bu baskıda sözlüğe en az 20 000 yeni kelime eklenmiş, bunların içerisinde kaba ve argo kelimeler de bulunmaktadır. Editör yapmış olduğu eklemlerden dolayı ciddi biçimde eleştirilmiş ve Sovyetler Birliği döneminde bu baskının yayınına izin verilmedi.

IV. Baskı, Prof. İ. A. Baudouin de Courtenay tarafından hazırlandığı şekilde tekrar basılmıştır. 1912-1914 yılları arasında önceki baskının tekrarı yapılmıştır.

VII. Baskı, V. İ. Dal'ın 175. doğum gününe ithaf edilmiş, 1880-1882 yıllarında yayınlanan ikinci baskı esas alınarak modern yöntemlerle 1955 yılında basıldı. (200 000 adet, 1-4 cilt – M., Ruskiy Yazık, 1978).

Eser, Rusya'da 2004 yılına kadar yaklaşık 40 kez yeniden basılmıştır. Bazı kaynaklara göre, orjinallerinin yeni baskısını ve değiştirilen versiyonlarını sayarsak, 2005'ten 2014'e kadar yaklaşık 100 defa basılmış. 2. baskı elektronik formunda (modern yazımda ve grafik tasarımsız) 1998 yılında yayınlanmış, sonra bilgisayar formatına çevirilmiş ve bazı internet sitelerinde yayımlanmıştır.

Biz incelememizi eserin 1955 yılında Moskova'da yapılan dört ciltlik baskısına bakarak yaptık.

0. 3. Eserin Yazıldığı 19. Yüzyılda Türk Rus İlişkileri

Tarihte Türklerin Avrasya topraklarındaki kadim ulu Türkistanda¹ idare ettiği büyük devletler, iki farklı millet olan Ruslarla Türkleri² aynı siyasi düzen içerisinde tutmuş ve birbirine zamanla daha da yakınlaştırmıştır. Hemen belirtmek gerekir ki Ruslar Türkiye’deki Türklere *Turok*, Rus hâkimiyeti altında yaşayan Türklere *Tyurskih Naradov* diye iki ayrı ad vermişlerdir. 1713-1917 yılları arasında Türkiye hakkında Rusya’da 4874 bibliyografik künye toplanmıştır. 1805-1819 yılları arasında Şarkiyat kürsülerinde Türklük bilimi³ çalışmaları yapılmıştır (Devlet, 1995: 4). 19. asır cihan sahnesinde bir kadim cedit mücadelesidir ki Rus-Türk cedelleşmesine şahitlik etmiştir. Bu asır bütün Dünya için çok hareketli olduğu kadar Türkistan ve Türkler için de Ruslara karşı çok mücadeleli geçmiştir. Buna 19. asrın seyyahları⁴ da şahitlik etmiştir.

Bu coğrafyada Türk hâkimiyeti milattan sonra Avrupa Hunları ile başlar. Üç bin yıldır Kafkaslarda devam eder. Türk-Slav ilişkileri ilk defa milad’ın 2. yüzyılında, Türk-Rus ilişkileri ise 9. yüzyılın başlarında Peçenekler devrinde görülür. Kumanos adıyla Batı Kıpçakları 1055 senesinden itibaren 180 sene devam edecek Kıpçak-Rus etkileşimiyle tarihî süreci devam ettirdiler (Gündoğdu, 206: 45). Altın Ordu devletinin dağılmasından öncesine kadar yöneticilik Türklerdeydi ancak bundan sonra Ruslara geçmiş ve Avrasya coğrafyası yeni bir siyasal şekle bürünmüştür. Sonra da Mezopotamya uygarlığıyla Türkistan uygarlığı tez ve antitez şeklinde gelir (İşyar, 2008: 107). “Türkistan Türklerinin bağımsızlık mücadelesi, medeniyet tarihi bakımından Doğu/Asya’nın Batı/Avrupa’dan; sömürgecilik açısından üçüncü dünyanın sömürgecilerden; inanç tarihi yönünden İslam dünyasının

¹Turkastanak şeklinde Yunanlıların İskitya adlandırmasına karşılık 8. Asırda Ermeni müverrih Musa Horenki tarafından kullanılmıştır (Akar, 2018: 1).

² Güçlü, kuvvetli, devlete ve töreye bağlı, güzel vb. anlamlara sahip Türi- (< tür “soy, ırk, kök”) “bir soydan neşet etmek” kelimesindeki anlama sahip olan Türkler üç bin yılı aşkın süredir Kafkaslardadır. Milattan sonra ise Avrupa Hunları ile başlayan Türk hâkimiyeti bugüne kadar sürdü (Erzurumlu, 2013: 75). Slavlara dayanan, Fince kayıkçı manasına gelen (ırmak adı da verilen) Routside kelimesinden yeni telaffuzuyla Rusi günümüzde Rus’a evrilmiştir (Ajans, 2016: 1).

³Rus milliyetçisi Nikolay İlminiskiy (1822-1891) Türklerin mahalli konuşma dillerini yazı diline dönüştürerek Türk halklarını bölmüştür.

⁴Henri De Blocqueville (1860-1861), ArminiusVambery (1863-1864), AlekseyPavloviçFedçenko (1868-1871) I.A. Mac Gahan (1873), EugeneSchuyler (1873), İvan Vasileviç, Muşketov (1874), Nikolay M. Prjevalskiy (1870-1885), Wilhelm Radloff (1859-1871) ve GabrielBonvalot (1881-1882).

Hristiyan dünyasından, dinin ateizmden; millî tarih bakımından Türklerin Ruslardan kurtuluşu şeklinde düşünülebilir.” (Erşahin, 2003: 314).

“Ortaçağ boyunca egemen olan ve dönemin bazı Rus aristokratik çevrelerince özenilen bir kimlik olan Tatar kimliği karşısında Rusya Ortodoks yapısıyla ayakta kalmıştır. Bilindiği gibi Rusya tarihinde *Boyarların* özel bir konumu bulunmaktadır. *Boyar*, Türkçe yönetici kesimin aldığı bir isimdir. Bu adı, Altın Orda döneminde Berke’nin devleti İslamlaştırma politikasını benimsemeyip Müslümanlığı kabul etmeyerek Rus knezliklerinin topraklarına çekilerek burada hem kendilerine verilmiş toprakları idare etmek, hem de kendi dinlerini rahat yaşamak için yerleşmiş Türk-Moğol kesim almaktaydı. Berke, onları devletin merkezinden uzak tutmak için Rus topraklarında diledikleri gibi idare sürmelerine ses çıkarmadı. Ancak zamanla bunlar yerel Slavyan topluluklarla evlilikler kurarak kaynayıp karıştılar. Müslümanlığı kabul etmeyip Rus topraklarında yerleşen bu kesim birkaç kuşak sonra Hristiyanlık içinde eridiler. Rusya’nın elit tabakasını bu Türk-Moğol-Slav karışımı Hristiyanlaşmış *Boyar* çevresi oluşturmaktadır. Bu *Boyar* çevresi Slavlarla birlikte Altın Orda’ya karşı birleştirici öge olarak Hristiyanlığı politik bir güç olarak kullandılar. Daha sonra bu Rusya’nın Ortodoksluğun savunucusu olarak ortaya çıkmasında etken olmuştur. Daha sonra buna Panslavizm⁵ de eklenecektir.” (Attar, 2004: 3) Slavlaşan Türk boylarından gelenler önemli mevkilere geldi. Bunlardan biri de Türklere zulmeden Korkunç İvan’dır (Coşkun, 2018: 15).

Rusya’ya tabi tahminen otuz milyon Müslüman yaşamaktadır. Rusya’daki Müslümanlara genel olarak *Tatar* denir. Müslümanları aşağılamak için Tatar oğlu manasına *Tatarin* denir. Hâlbuki eskiden Tatar Türkleri yönetici olduğu için kendilerine kibar Ruslar knez “bey” derlerdi. “Tamamı 26’ya⁶ ulaşan bu boylara genel olarak Tatar adı verilir ise de çeşitli soylara mensup olduklarından kuşku yoktur. Çünkü, toplumların eski sima (yüz yapısı), dil ve adetlerini araştıran antropologlar Başkurt, Tipter ve Mişer kavimlerini Finlere ve Macarlara; Kazan Tatarları, Çirmiş ve Çavuşları Bulgarlara; Altay, Kırgız, Kazak vs. de asıl Tatarlara

⁵ Panslavizm ifadesini ilk defa 1826 yılında Slovak yazar J. Herkel "Hakiki Panslavizm" (Verus Panslavismus) adlı eserinde kullanılmıştır. Ayrıca bk. Necip Fazıl Kısakürek, Moskof, “Panslâvizim”, Bütün Eserleri 15, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

⁶Tatar boyları: Altay, Ar, Ayalı, İçgin, İstek, Barabe, Başkurt, Türkmen, Tarançi, Toralı, Tipter, Tilankut, Çirmiş, Çavuş, Denkani, Şağır, Samayile, Kazak, Kalmuk, Kırgız, Kortak, Moğol, Menjur, Nogay, Yasaklı ve Mişer.

bağlarlar. Bu kavimlerin dilleri birbirine yakın ise de konuşmalarında diğerlerine büsbütün garip gelen kelimeler de kullanırlar. Adı geçen boyların yüz yapısı bakımından aralarında büyük fark vardır. Şöyle ki, Kazan Tatarları Asfar Oğullarından olup, uzun yüzlü, yeşil gözlü ve ince burunludurlar. Başkurt ve Tipterler beyaza yakın yuvarlak yüzlü, koyun gözlü ve çoğu da köse olurlar. Kasım Han Tatarları ise Türk yüzlüdürler. Diğer boylar esmer tenli, yuvarlak yüzlü ve siyah gözlüdürler. Kırgız, Kalmuk vs. boylar küçük yassı gözlüdürler. Çirmiş Çavuş ve Mişerler Avrupa yüzlü olup tam Kazan Tatarlarına benzerler. Kortak ve Ayalı boyları da kısa boylu ve zayıf bünyelidirler. Bu sebeple de askerlik hizmetinden bile muaftırlar. Sözü'nün kisası, her boyun bir ayırıcı özelliği vardır. Tataristan vaktiyle ufak ufak hanlık ve beyliklerden ibaret idi. Volga (İdil) ırmağı ve çevresinde Kazan, Kirman ve diğer hanlar; Kafkasya'ya yakın yerlerde Bukay Han, Ablay Han ve diğer beyler; Ural etrafında Başkurt Beyleri; Ural ötesinde Sibiry Hanı ve Türkistan'da da birçok hanlar hüküm sürerlerdi. Bunların toplamı 15 kadar olup her biri bağımsız kendi başına yönetimler olup aralarında birlik yoktu. O zamanlarda Rusların adları bile işitilmezken, sonraları, ilahi hikmet gereği, Tatarların başına çok çeşitli felaketler gelip, nesilden nesle çağdan çağa aralarındaki kardeşlik bağları kayboldu. Bu arada da dünyada Rus adı okunmaya başladı. Derken, Ruslar knes unvanı kullanmaya başladılar. Tatarlar gittikçe bozuk ahlak ve kötü işlerini artırırken, Ruslar bunu iyi bir fırsat bilip Kazan Hanlığını vergiye bağladılar. Sonra, 1502'de Han Ordası'nı, 1505'te Lehistan'ı hâkimiyetlerine aldılar. 16 yaşında tahta oturan Korkunç İvan (1530-1584)'ın 1547'de Çar unvanını almasıyla knezlikler dönemi sona erdi. İvan hemen askerî ıslahatlar yapmaya ve matbaalar açmaya başladı. 1552'de Kazan Hanlığı'nı istila ederek halkının tamamını kılıçtan geçirdi.” (Erşahin, 1996:556, 571).

Devlet-i aliye Osmanlıdan sonra bu coğrafyadaki ikinci devlet “Rusya; Türkistan'da, Timur'dan sonra güçlü bir devlet kurulamamasından faydalanarak tarih sahnesinde yerini almıştır. XIX. yüzyıl ortalarına gelindiğinde Türkistan'da Hive, Buhara ve Hokand Hanlıkları adında üç Türk Devleti mevcuttu. Ortaçağ İslam Şark kültürü ve medrese zihniyeti ile taassubun hüküm sürdüğü, istibdadın sınırsız olduğu bu devletlerin, askerî ve iktisadi kudretleri de zayıftı. Bu üç devlet arasında eksik olmayan iç mücadele buradaki Türklerin büsbütün zayıf düşmelerine sebep olmuştur.

Rusya, Türkler arasındaki bu dağınıklıktan istifade ederek, dağınık knezlikler halinde yaşarken birliğini XVII. yüzyıl sonlarında tesis etmiş ve artık XVIII. yüzyılda önemli bir güç haline gelmiştir. XVIII. yüzyıl Osmanlı tarihine baktığımızda göze çarpan ilk olgu, artık çöküş dönemine girmiş olan Osmanlı ile emelleri ayyuka çıkmış Rusya'nın mücadeleleridir.” (Kara, 2005: 116). “Osmanlı ve Rusya arasında, 17.yy.dan 20.yy.a kadar (yaklaşık 250 yıl içinde) 11 defa savaş olmuştur.” (İşyar, 2008: 117).

Ruslar 13. yüzyılın başlarından 15. yüzyılın sonlarına kadar, yaklaşık üç asır Türklerin hâkimiyetinde yaşamışlardır. Ruslar 1224-1486 yılları arasındaki devreye Tatar-Moğol dönemi zulmü derler (Uçar, 2008: 3). Türkler ve Ruslar hem Moğol orduları hem de Katolik Batı Avrupa Haçlı orduları saldırısına maruz kalmışlardır. “Selçuklular, 13.yüzyılın ikinci yarısında bu mücadeleden galip çıkmıştır. Ruslar ise 1240-41’de Knez Aleksander Nevski’nin önderliğinde, Buz Muharebesi’ni kazanarak, Haçlıların baskılarını geri püskürtmüşlerdir.” (İşyar, 2008: 114). 1380’lerde Timur da Rus ve Osmanlının ortak tehdidi hâline gelmiştir.

Ruslar ancak 16. yüzyılın başlarında Kırım Hanları vasıtasıyla gelişen 14. yüzyılın başından itibaren gelişen Osmanlıyla ilişki kurmuştur. 16-17. yüzyıllar Osmanlı hâkimiyeti dönemidir. Bu dönemde Kırım Hanları etkindir. “Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ilk siyasî münasebetler XV. yüzyılın başlarında III. İvan zamanında ve Kırım Hanı Mengli Giray’ın tavassutu ile 1492 yılında ticarî nedenlerle başladı. Bu tarihten sonra dikkatten uzak bir şekilde siyasî, askerî ve ekonomik yönlerden giderek güçlenmeye başlayan Rusya, ilişkilerini Kırım Hanlığı ve Kefe Beyliği aracılığıyla yürüttüğü Osmanlı Devleti ile münasebetlerini bozmamaya gayret gösterdi. Ardından Kırım Hanı’nın aracılığıyla gönderilen Rus elçisinin İstanbul’da kabul edileceği bildirilince, III. İvan 1497’de Miçhail Pleşçeyev adlı birini elçi olarak gönderdi. Ancak elçinin padişah huzurundaki uygunsuz davranışları sebebiyle Kefe ve Azak’ta artan Rus ticaret faaliyetlerindeki diplomatik temaslara Kefe valisi Bayezid’in oğlu Mehmet görevlendirilirken, daha sonraları bu iş Kırım Hanlarına bırakıldı.” (Kurtaran, 2016: 1).

“XVI. yüzyılın ortalarında İdil-Ural bölgesine hâkim olduktan sonra Ruslar, yayılmacılık politikaları çerçevesinde dikkatlerini Orta Asya bölgesine

çevirmişlerdir. Güney sınırlarının güvence altına alınması, bölgedeki ticarî yolları kontrol altında tutma ve başta İngiltere olmak üzere dış güçlerin bölgede güçlenmesini engelleme isteği, Çarlık Rusyası'nın bölgeye yönelik siyasetinin temelini oluşturmuştur. Daha XVII. yüzyılın başında küçük askerî “keşif” seferleri gerçekleştirmeye başlayan Ruslar, bölgeyi tamamen ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısında ele geçirmişlerdir.” (Kamalov, 2011: 8). Herkesin malumudur ki büyük Türkistan 19. asırda Rusya, Çin ve İngiltere'nin sömürgeci siyaseti ve müştereken gerek açık gerek gizli mütarekeler neticesinde üç ayrı mıntıka (Doğu Türkistan, Güney Türkistan ve Batı Türkistan) şeklinde paylaşılmıştı (Anderson, 1997: 995). “19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında Orta Asya; bugünkü Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan'ı içine alacak şekilde Batı veya Sovyet Türkistanı ile Doğu veya Çin Türkistanı olarak adlandırılmaktaydı.” (Yüce, 2014: 225). Payitaht İstanbul'un dışında Türk Dünyası denilebilecek coğrafyanın başlıca medeniyet merkezleri Kazan, Astrahan, Ufa, Bakü, Buhara, Kahire, Tebriz, Saraybosna ve Bahçesaray olmuştur.

18. yüzyılda ise Türk-Rus ilişkileri müsavidir. Sonraki yüzyıllarda ise Ruslar Türkiye karşısında üstün gelmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Rusya destek vermiştir (Topsakal, 2016: 33). 18. yüzyıl Dünya'da beynelmilel meselelerin yaşandığı bir asır olduğu için hakkında en çok yazılan dönemlerden biri olmuştur. Büyük savaşlar ve ihtilaller ya bu asrın sonlarında ya da bir sonraki asrın başlarında vuku bulmuştur. Tarihçiler kadar Türkologları da Türk-Rus hassaten Osmanlı-Rus ilişkileri açısından alakadar eden en önemli asırlardan biri 18. yüzyıldır (Kleyman, 2016: 232). “Denizlere çıkışı olmadığı için Türkistan, 19. asra kadar sömürgeci güçlerin hâkimiyetine girmeden kalabilmişti ama Türkistan'a yönelik Rus işgali 18. asrın başından 19. asrın sonuna kadar devam etti.” (Somuncuoğlu, 2014: 227).

18. yüzyılın ikinci yarısında Kafkasya'ya Kozakları yerleştiren Ruslar, Azak Denizinden Hazar Denizine uzanan 700 kilometrelik hatta pek çok hisar inşa ettirip buralara asker yerleştirerek “Kozak Hattı”nı ihya ettiler. “Yüzyılın sonlarına doğru Ruslar, Kafkas ana sıradağları kuzeyindeki nehir hudutları boyunca bölgeye sağlamca yerleşerek, Kabartay ve Osetya taraflarında ve ana sıra dağların güneyinde Mingreli, İmereti, Kartli ve Kaheti Gürcü prenslikleri üzerinde de nüfuz ve kısmen kontrollerini yaydılar. Öte yandan Gürcistan'ın güney ve doğu kesiminde nüfuzunu

güçlendirmek isteyen Kaçar hanedanına mensup İran şahlığı ile Rusya arasında da bölgenin kontrolü meselesinden dolayı anlaşmazlıklar XVIII. yüzyılın sonlarına doğru giderek artmaya başladı. “Rusya, 1800 senesinde Talış Hanlığı’nı kendi tarafına çektikten sonra, 1803-1804 senelerinde büyük işgal planını hayata geçirmeye başlamıştır. 1805 yılında Karabağ, Şeki ve Şamahı hanlıkları anlaşma yolu ile Rusya tebaası olmuşlardır. Osmanlı Devleti’nin aralıksız diplomatik çabaları yetersiz kalırken, Azerbaycan XIX. yüzyıl başlarında Ruslar tarafından tamamen işgal edilmiştir. 1806 senesinde başlayan Osmanlı-Rus Harbi, Bükreş Antlaşması’yla sonuçlanmış ve Osmanlı Devleti Rusların Kafkasya üzerindeki hegemonyasını kabul etmek zorunda kalmıştır.” (Cabbarov, 2018: 474)

19. yüzyılın siyaseten⁷ önemli olduğu kadar “ulus ve kimlik tartışmaları bağlamında dilin en çok tartışılan kimlik unsurlarından biri olduğu” (Yılmaz, 2014: 339) da hiç şüphesiz kabul edilmelidir. Rusya’nın etno-linguistik genişlemesi teritoryal genişleme ile alakalıdır. 1875 yılında Çar 2. Nikola, Türkistan’da 83 adet Rus tarzı okullarını açtırdı. 19. yüzyılın sonlarında Ruslar çok uluslu bir devlet oluşturdu. 1897’de 146 adet etnik birim ve dil vardı. Rus misyonerleri, başta N. İ. İlimski, N. P. Ostroumov ve A. E. Alektorov Türk lehçelerini farklı harflere sahip yazı dilleri oluşturarak birbirleriyle anlaşmalarını zorlaştırdı. İletişim dili Türkçe yerine Rusça oldu. Cedid hareketine karşı geleneksel İslam dini eğitimi kullanıldı (Yılmaz, 2014: 345).

Ruslar bir yandan karada Türkistan’da diğer yanda Osmanlının hüküm sürdüğü coğrafyadaki denizlerde üstünlüğü ele geçiriyordu. “Eylül 1798’de Rus savaş gemileri Boğazlara geldi ve Ocak 1799’da Rusya ve Osmanlı arasında ittifak anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre, Fransız donanmasını mağlup etmek üzere Rus savaş gemileri, iki tarafın da önceden mutabık kalması halinde, Boğazlardan geçerek Akdeniz’e açılabilirdi. Dahası, iki ülke de, Karadeniz’in kendileri dışındaki güçlerin savaş gemilerine kapalı kalacağına anlaşılmıştı. Anlaşmadan hemen bir yıl sonra Osmanlı ve Rus donanmalarının birlikte düzenledikleri seferle, Adriyatik Denizi’ndeki İyonya Adaları Fransızlardan alındı. Nisan 1800’de adalar, Rus-Osmanlı yönetimine girerken, Rusya, tarihte ilk defa, Akdeniz’de deniz üssüne

⁷İlk Türk siyasi belgesi olan Çoban Yıldızı (1985) Rusya Türklerine yapılan bakıyı anlatır. (Devlet, 1995: 88).

kavuşuyordu. Ancak Rusya'nın Akdeniz macerası çok uzun sürmedi ve 1807 Tilsit Antlaşması'yla İyonya Adaları'nı Fransa'ya bıraktı. 1826-1828 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus orduları, batıda tüm Balkanları geçerek eski başkent Edirne'yi alırken, doğuda Kafkaslardan güneye inerek Erzurum'a ulaştılar.” (Balta, 2016: 15).

1801 yılında Rusya'nın Gürcistan'ı ilhak etmesi ile başlayan gelişmeler, Rusların Kafkasya'ya yayılmasında bir dönüm noktasını teşkil eder. Ekim 1812'de Rus ordularına yenilen Gürcüler, daha önceki yıllarda olduğu gibi, yer yer kilise papazlarının etrafında birleşerek mücadelelerine devam etmişlerdir. “1800-1830 yılları arasında Gürcü kralları ve prensleri birer birer idareden uzaklaştırılarak, yerlerine Rus üst düzey askerlerden görevliler atanmıştır.” (Qasimov, 2015: 1038).

19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Gürcistan ve Ahbazyı bölgesinde Çarlık Rusya'sının otoritesi büyük ölçüde hissedilir olmuştı. Öte yandan Osmanlı Devleti ile Rusya arasında cereyan eden yeni bir savaş bölgedeki nüfuz mücadelesinde de hissedilir derecede etkili oldu. Nitekim Ruslarla sürdürülen savaşın ardından 1812 yılında imzalanan Bükreş antlaşması ile Ruslar, işgal ettikleri Osmanlı topraklarından çekilmeyi kabul ettiler. Ancak Ruslar böyle yapmakla Kafkaslar bölgesinde Osmanlı Devleti ile olan sürtüşmesini sona erdirmeyi, Azerbaycan hanlıkları ve İran ile mücadeleyi sürdürmeyi amaçlıyordu. 1812 yılında Rus orduları Avrupa'da Fransa ile mücadele ederken İran kuvvetleri de Kafkaslardan kuzeye doğru hücumla geçti. Fakat Lenkeran yakınlarında yapılan Aslandüz Savaşında Rus kuvvetleri İran kuvvetlerini mağlup etti. Tebriz'e doğru İran kuvvetleri takip edilince Şah, Rusya ile antlaşma imzalamayı kabul etti. 13 Ekim 1813 tarihinde Karabağ'ın Gülistan kentinde barış antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre, Erivan ve Nahçıvan hanlıklarından başka Aras çayının kuzeyinde olan Azerbaycan arazisindeki bütün hanlıkların (Gence, Karabağ, Şeki, Lenkeran, Şemahı, Bakü, Kuba, Derbent) Rusya'ya ait olduğu kabul edildi. Yine bu antlaşmaya göre Hazar Denizinde yalnız Rusya'nın donanması bulunacak, İran'da ticaret yapan Rus tüccarlarından gümrük vergisi alınmayacaktı. Böylece Gülistan antlaşması ile Rusya'nın Güney Kafkasya'ya hâkim olması hususu kabul edilmiş oluyordu.” (Türkmen, 2004: 10-17). Ruslar Kafkasya'ya 1826 yılı Eylül başlarında yeni kuvvetler getirdi. II. Mahmud Kafkaslar'da muhtemel bir Osmanlı-Rus savaşı sırasında Gürcüleri, Osmanlı Devleti tarafına çekmek için onlara silah ve mühimmat gönderdi. 1827 yılında Ruslar Güney

Kafkasya'yı tamamen işgal etti. Rus birlikleri 15 Ekim 1827'de Tebriz'e girdi ve 10 Şubat 1828 tarihinde İran ile Rusya arasında Türkmençay barışı imzalandı. XIX. yüzyıl başlarından itibaren pek çok Kafkasyalı (İnguşlar, Lezgiler, Avarlar, Osetler, Abhazlar, Svanlar) Osmanlı Devleti'ne sığınmak zorunda kaldı. 1830'larda ise İngiliz misyonerler Buhara'yı Ruslara karşı kışkırtıyordu (Haryukov, 1995: 14).

19. yüzyıla kadar Rusya çok uluslu bir hanedan idi. Bu yüzyılın başından itibaren Türk-Rus münasebetleri açısından ise şunlar oldu: "Osmanlı padişahı III. Selim'in saltanatı döneminde 1792-1805 yılları arasında Osmanlı Devleti ve Rusya barış içinde yaşamışlardı. Rusya, Osmanlı Devleti'nin, Rus yanlısı Eflak ve Boğdan beylerini görevden almasından hoşnut olmamıştır. 40. 000 civarında Rus askerinin Eflak ve Boğdan'a girmesi üzerine, III. Selim 22 Aralık 1805 tarihinde boğazları kapatarak Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Fransa 1807'de Çarlık Rusyası ile dostluk kurunca Osmanlı Devleti İngiltere'ye yaklaşmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti Rusya ile 28 Eylül 1812 tarihinde Bükreş Antlaşmasını imzalayarak savaşı sona erdirmiştir. "II. Katerina döneminde Osmanlı'dan ele geçirdiği topraklara Grekçe adlarını (Sevastopol, Simferopol, Feodosiya, Herson gibi...) geri kazandırmıştır; 1820'lerde ise Balkanlar'da Sırp ve Yunan bağımsızlık mücadelesini açıkça desteklemiştir." (İşyar, 2008: 118). "Sırp isyanı nedeniyle Rusya işe karışmış, bunun üzerine Osmanlı askerlerinin başarısız olmaları üzerine 1812'de Bükreş antlaşması imzalanmıştır. Toprak kaybına rağmen bölgedeki huzursuzluk devam etmiştir. Öte yandan Mora'da baş gösteren Yunan isyanı kısa sürede uluslararası nitelik kazanmış, Rusya yeniden işe karışarak Osmanlı topraklarına girmiştir. 1829 Edime antlaşması ile Yunanlılara bağımsızlık öngörülmüş ve 1830'da yüzyıllardan beridir Osmanlı egemenliğinde olan Yunanlılar bağımsızlık kazanmışlardır." (Kara, 2005: 120).

"Rusya, 1804–1805'de Kafkaslarda harekete geçerek Bakü, Nahçıvan, Karabağ ve Revan Hanlıklarını işgal etti ve sınırlarını Hazar Denizi'nden Karadeniz istikametinde genişletti. Böylece Rus hâkimiyeti, Maveray-ı Kafkas bölgesinde yerleşerek Kuzey Azerbaycan'dan Aras Nehri'ne kadar uzandı. Rusya, Napolyon sorununu hallettikten sonra yeniden Kafkasya'ya dönerek muhtemel bir İran saldırısına karşı Ermenileri ve Gürcüleri himaye edeceğine dair söz verdi ve 1813'de bu fırsatı yakaladı. 1813'de yapılan İran-Rus savaşında Ermenilerin yardımları sayesinde Ruslar, Tebriz'e kadar ilerlediler. Bundan dolayı da Çar I. Aleksandr,

Ermenilere özel teşekkür etti. Yapılan savaşta İran Ordusunun mağlup olması üzerine İran Şah'ı Rusya ile anlaşma yoluna giderek 12 Ekim 1813'de Karabağ'ın Gülistan Şehri'nde Rusya ile barış anlaşması imzalandı. Gülistan Anlaşması ile daha önce işgal edilen bütün Azerbaycan hanlıkları Rusya'ya bırakıldı. İran, Doğu Gürcistan ve Dağıstan'daki haklarından tamamen vazgeçti. Buna rağmen yine de Revan ve Nahçıvan Hanlıkları İran'ın himayesi altında bağımsızlıklarını koruyabildiler. Gülistan Antlaşması'nın getirdiği düzen, iki rakip gücün Trans-Kafkasya için düellolarının ilk raundunun sonu oldu. XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın başlarında Kafkasya'yı işgal eden Rusya'nın başlıca hedefi Revan Hanlığı'nı ele geçirmektir. Kaçar hanedanından Abbas Mirza, 1826'da Çar I. Aleksandr'ın ölüm haberi üzerine Ruslarla mücadeleye başladı. Mayıs 1826'da Lenkeran, Şamahı ve Nuka'yı ele geçirerek Rusları Şuşa'da kuşatma altına aldı. Böylece bir kez daha ordusunun başında Kuzey Azerbaycan'a girdi. Bu sırada Taliş Han'ın da isyan etmesi üzerine Ruslar oldukça zor durumda kaldılar. Ermeniler, Rusların zor durumda kaldığını anlayınca bu mücadelelerde tekrar Ruslara yardım etti. Bu yardım sayesinde, daha da güçlenen Ruslar, İran'ı mağlup etmeyi başardılar. Bu mağlubiyetle birlikte Revan, Ermeniler tarafından Rus komutanı General Paskeviç/Paskeyeviç'e teslim edildi. 8 Şubat 1828'de imzalanan Türkmençay Antlaşması ile Revan ve Nahçıvan'ın Ruslara terk edildiği tasdik edildi. Böylece Rusya, Güney Kafkasya'daki topraklarına Revan'ı da ilave etmiş oldu. 1828'de başlayan Osmanlı-Rus Savaşı (1828–1829), aynı anda Balkan ve Kafkas cephelerinde devam etti. Bu savaşta Rus orduları Doğu Anadolu'da, Ermenilerin de yardımıyla Kars'ı ele geçirerek Erzurum'a kadar ilerledi. Esasen daha savaş başlamadan önce Ruslar, Ermenilere, kendilerine yardım etmeleri şartıyla çeşitli imtiyazlardan başka kendilerine özerklik verileceğini dahi vaat ettiler. Böylece Kars, Ahıska, Beyazıt ve Erzurum gibi kaleleri ele geçiren Rusların bu başarısında Ermenilerin rolü çok büyük oldu. Nihayet savaş, Rusya'nın üstünlüğü ile kapandı. Sonuçta 2/14 Eylül 1829'da Edirne'de imzalanan anlaşmayla Osmanlı Devleti, Rusya ile İran arasında daha önce (10/22 Şubat 1828) imzalanan “*Türkmençay Barışı*” ile Rusya'ya bırakılan Revan ve Nahçıvan Hanlıkları'nın Rusya'ya ait olduğunu tanıdı. 1850'den sonra resmen kurulan Revan vilayetinin başında askerî bir vali bulunduruldu. 1868'de yapılan yeni taksim ile Revan vilayeti, Revan, Gümrü,

Nahçıvan, Yeni-Beyazıt, Sürmeli, Daralagez, Eçmiyadzin'den ibaret yedi kazaya ayrıldı.” (Toksoy, 2014: 3). “Ruslar, 1860’larda Batı Türkistan bölgesini tamamen istila ederek buraları Slavlaştırmaya çalışmışlardır.” (İşyar, 2008: 120). Çarlık kuvvetleri önce Hokand’ı ve 1860 yılında Bişkek’i, 1864’te Çimkent’i işgal ettiler. İşgalin arka planındaki sebeplerden biri de ekonomidir. 1860-1864 Amerika Birleşik Devletleri’ndeki iç savaştan dolayı Avrupa Amerika’dan pamuk alamadığı için gözünü Türkistan’a dikti (Allworth, 1994: 131). 1859 yılında Çeçenistan ve İnguşetya tek bir bölge idi. 1877’de Rus kuvvetleri Türkmenlerin Kızıl–Arvat bölgesini işgal etti ve Mart 1882 yılında Aşkabad’ı alarak kendilerine hükümet merkezi yaptılar (Çapraz, 2011: 63).

“XIX. yüzyılda Kafkasya, Rusya’nın sıcak denizlere inme politikasında elinde bulundurması gerekli önemli coğrafi mekânlardan birini teşkil etmekteydi. Kafkasya, Çarlık Rusya’nın Osmanlı Devleti ve İran ile olan güney sınırını teşkil etmesi bakımından önemli savaşında, kendi isteğinin dışında Ruslarla Osmanlılar arasındaki savaş ve çekişmelerin alanı olmuştur. Osmanlı ve İran topraklarını yutmak isteyen Rusya, onlardan önce kendisine geçit vermeden uzanan Kafkaslar’ı dize getirmek zorunda kalmıştır.” (Kasimov, 2015: 1034).

“XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı’nın bütün doğu eyaletlerinde birer Rus konsolosluğu bulunuyordu. İlginç olan buraların başında bulunanların Doğu bilimleri uzmanı kişiler olmasıdır. Diyarbakır Konsolosu Yakimonisky, Tebriz Konsolosu Bonafiyd, General Loris Melikov, General Babatov, Erzurum Konsolosu A. Jaba, General Korganof, General Paskeviç, Avianov, Rusya Dışişleri Bakanı Sazanof, Rusya’nın Kafkasya⁸ Genel Valisi Voronsov-Taşkov, İstanbul Büyükelçisi Giers, Şam Büyükelçisi Şahovski ve Rusya’nın doğu politikasında hizmet eden diğer elçiler, konsoloslar, valiler ve askerî görevliler eğitilmiş, doğu toplumları hakkında bilgi sahibi, birkaç yerel dil bilen yöneticiler olup, büyük bir çoğunluğu da köken olarak Rus veya Slav olmayan kimselerdi. XIX. yüzyılda Ermeni milliyetçiliğinin

⁸“Kafkas ve Kafkasya adı ilk defa eski Yunan düşünürlerinden Aiskhylos’un MÖ 490’da yazdığı, Zincire Vurulmuş Zevk ve Eğlence isimli eserinde anılan Kavkasos Dağı deyiminde görülmüştür. Karadeniz ile Kuban Irmağı arasında kalan sıradağların batı kesiminin kuzeyindeki yerli ahalinin milli adı olarak Kafkas deyimini, eski Yunanca yazılı yerli efsanelerden MS 430 yılında Kartel/ ber (Tiflis çevresi) alfabesine çevrilen destani Kartel/ ber (Gürcistan) tarihi Kartlis-Çkhovreba’da geçmekte ve Lekan (Dağıstan’daki Lekler ve Lezgiler) kavminin batı komşusu olan halkın ataları bu isimle anılmaktadır.” (Kasimov, 2015: 1304).

bütün savunucularının Rus ve Batı üniversitelerinde eğitim aldıklarını hatırlamak bu bakımdan dikkate değerdir. Ayrıca, bu ülkeler kendi üniversite ve akademilerinin bünyelerinde bu etnik topluluklarla ilgili özel bilim şubeleri oluşturmaktaydılar. Ermeni araştırmaları ve Kürdolojinin bu şekilde ortaya çıktığı bir gerçektir. İşte Rusya izlediği bu yöntemlerle XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında kendi amaçları doğrultusunda Osmanlı devletine karşı kullanabilecek Ermeni ve Kürt kesim üzerinde ciddi bir söz sahibi konumundaydı. Buraya Süryanileri, Asurileri, Yezidileri ve Doğu Anadolu'ya yerleştirilmiş Malakan⁹ gibi ayrılıkçı Ortodoks cemaatlerini de dâhil edebiliriz.” (Attar, 2004: 7).

1799-1805 senelerindeki ittifak antlaşmalarına yönelik meselelerle alakalı birçok monografi ve makaleler yayımlanmıştır. Rus arşivlerinde bu döneme paha biçilmez derecede kıymete haiz kaydı tutulmuş evrak, rapor, koleksiyonlar ve talimatnameler mevcuttur (Dostyan, 1973: 99). “1801-1804 yıllarına ait AVPR belgeleri Rusya ve Osmanlı Devleti yani iki müttefik ülke arasında gerçekleşmiş olan birçok meseleyi içermektedir.” (Kleyman, 2016: 233).

“Hristiyan dinî, felsefî görüş olarak XIX. yüzyıl yazarları ve filozofları üzerinde etkili olmuştur. Buna örnek olarak hem edebiyatçı hem filozof Solovyev ve Merejkovski'yi gösterebiliriz. Bu edebiyatçıların dışında, Hristiyan dininin felsefî görüş olarak en çok etkilediği XIX. yüzyıl Rus edebiyatına damgasını vurmuş, iki büyük yazarın - Tolstoy ve Dostoyevski'nin – dinî görüşlerini özel olarak belirtmek gerekir. Bu iki yazarın dinî görüşleri, Andrzej Valiçki'nin “Rus Düşünce Tarihi” adlı kitabında ilginç özellikleriyle ele alınmıştır.” (Çopur, 2006: 27). 19. yüzyılda gezi yazıları çoğalmıştır. Marko Polo gibi seyyahlar seyahatname ve diplomatlar da hatırat yazmışlardır. 19. Asırda Türkistan'a fevkalade bir ilgi başlamıştır. İngiliz seyyah Alexander Burnes 1829 yılında Afganistan ve Türkistan'a gönderilmiştir. Burnes Türkistan'dan “Dünyanın Cenneti” diye bahseder. Ancak Hanlıklar yönetimine despottik der (Biçer, 2011: 129). Bu asrın ünlü ismi Arminius Vambery'dir. “Balkanlardan Mançurya'ya kadar Türkçe konuşarak gidebilirsiniz.”

⁹ 1876-77 Rus-Türk savaşı sonucu, Ruslar tarafından Kars yöresine yerleştirilmiş dini-etnik bir gruptur. tevat ve incil'in ana ilkeleri etrafında birleştirilen ve yefim diye bilinen birini peygamber olarak kabul eden malakanların, bir de “güneş kitabı” adı verilen 18. yüzyılda kaleme alınmış kutsal kitapları vardı. Malakan, Rusça süt içenler anlamına gelir. Rus Çarı Deli Petro'nun uygulamalarına karşı çıkarak oluşturulan, bir dinsel hareket ve yaşam tarzına Molokanizm denir.

der. Diğer Türkolog da 1859'dan ölüm tarihi 1883'e kadar Türkistan'da kalır. N. F. Katanov da Tatarlar ve Çin Türkistanı diye bahsedilen Doğu Türkistan üzerine çalışır. Daha onlarca oryantalist ve şarkiyatçı bölgede faaliyet göstermiştir. Yine bu tarihlerde yani 1883 yılında Gaspıralı'nın Tercüman gazetesini çıkarmaya başlaması ve 1884 yılında Yeni Usul Mektep sistemini hayata geçirdiğine tarih şahitlik ediyor (Somuncuoğlu, 2014: 236).

Kazan ekolü önemlidir. I. Petro zamanında Doğu dillerini öğrenme şeklinde ilgi gören oryantalizm "I. Aleksandr (1801-1825) zamanında başlamış ve 1917-1918'de kesilmiştir. Oryantalizm XIX. yüzyılın başlarındaki toplumsal reformlar ve bakanlıkların oluşumu esnasında yeni devlet yapısında kendi yerini almıştır. 1854-1855 yıllarında Petersburg'daki hususi Şark Dilleri Fakültesinin kurulması Rusya'daki Oryantalizmin gelişmesinde dürtücü rol oynamış ve 1880 yıllarında onun gösterdiği başarılar Avrupa kamuoyu tarafından da benimsenmiştir. N.M. Yadrintsev 1889 yılında Moğolistan'daki Orhun nehri sahilinde sonradan Orhun abideleri olarak adlandırılan eski Türk yazılarını bulmuştur. Radlov ise ilk olarak Orhun abidelerinin tam tercümesini ve ilmî açıklamasını gerçekleştirmiştir. 1861 yılında II. Aleksandr'ın kararıyla "isteyenlere" Arap ve Türk dillerini öğrenmelerine izin verildi. Tatarca derslerine daha sonraları N. F. Katanov (1894-1917'ten sonra da) girdi. Kazan Üniversitesinde Misyonerlik hareketin önemli isimlerinden N. İ. İlminskiy (1861-1872) ve Türk Dili Bölümünde Türkolog S. E. Malov çalıştı. İlminskiy, İslam araştırmacısı olmaktan daha çok Türkolog olarak biliniyordu ve bu sahada kendi döneminde Rusya'da onun ayarında kimse bulunmuyordu. O Babürname (1857) ve Kısasu Rabguzi'yi neşretrnişti. Misyonerlik çalışmaların XIX. yüzyılda geniş literatürü oluştu. Bir Tatar âliminin sadece 1871- 1886 yılları arasında Rusya'da İslam aleyhinde yayınlanan kitaplardan 54 tanesini gördüğünü kaydetmiştir. Kazan ekolü temsilcilerinin İslamiyet' e karşı misyonerlik yaklaşımda bulunmasına rağmen, onun Şarkı araştırma konusunda Rus Oryantalizmine önemli derecede katkıları olmuştur." (Adilbayev, 2002: 122).

Rusya, Viyana Kongresi sonrasında, Avrupa'nın en güçlü beş ülkesinden biri hâline geldi (Hobsbawm, 1989: 184). 14 Eylül 1829'da Edirne Antlaşması imzalandı. "1828-29'daki Osmanlı-Rus Savaşı'nda Edirne işgal edilip, İstanbul ve Boğazlar tehdit altına girdiği gibi, doğuda Suhum, Kars ve Erzurum Rusların eline geçti. Bu

Erzurum'un Ruslar tarafından ilk işgali idi. Gerçi Rusya, Edirne Antlaşması ile ele geçirdiği topraklardan vazgeçmiş ise de Boğazlar üzerindeki emellerinden asla vazgeçmemiştir.” (Aslanova, 2008: XIX). Kuban Nehri'nin ağzından bütün Karadeniz sahili Rus hâkimiyetine girdi. Rus ticaret gemileri için boğazlarda imtiyaz tanındı. Bu durumdan başta İngiltere rahatsız oldu (Yılmaz, 2016: 16). 20 Ekim 1827 Navarin deniz muharebesinde Osmanlı donanmasını Fransız, İngiliz ve Rus gemileri müttefik filo şeklinde limanda demirliken baskın şeklinde yaktı.

1814 yılında Rus büyükelçisi Nazarov sınır anlaşmazlıklarını düzenlemek için Hokand'a gönderildi (Uygun, 2017: 21). 1824'te Kırğız Hanlığı lağvedildi. “1828'de başlayan Rus saldırıları sonunda İsakçı, Tulçı, Maçın, İbrail ve Hırşova kaleleri kaybedildi. 1829 yılı içerisinde artan saldırılar sonucu sadrazam Mehmet Reşit Paşa'nın ordusu Kenleftsh'te ağır bir yenilgi almıştır. Devamında ise Silistre ve Edirne Rusların eline geçmiştir. 4 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması ve bu antlaşmaya dâhil edilen iki devlet arasında daha önce yapılmış bütün antlaşmalar temdit edildi. (Baltacı, 1998: 487). Edirne'de başlayan görüşmeler neticesinde, 14 Eylül 1829'da Edirne Barış Antlaşması imzalandı.” (Kara, 2005: 122). 8 Temmuz 1833'te Rusya ile savunma ittifak antlaşması imzalandı. Kavalalı İbrahim Paşa, 2 Şubat 1833'te Kütahya'ya girdi. 20 Şubat 1833'ta Fransa ve İngiltere'nin dikkatini çekmek için yardım isteğini elinde bir koz olarak tutmaya çalışan Osmanlı hükümetinin İngiltere ve Fransa devlet elçileriyle istişaresinden kaygılanan Rusya, kendi donanmasına ait gemilerinin Boğaz'a girmesini engelleyebilecek bir anlaşmanın doğmasına imkân vermeden sekiz parçalık bir filosunu Karadeniz Boğazı'ndan geçirerek Büyükdere önlerine demir attırdı. II. Mahmud'un talebi üzerine bir Rus filosunun Boğaz'a girerek 5 Nisan 1833'te Beykoz'a 13 bin asker çıkartması bir anda uluslararası diplomasiyi hareketlendirdi. 5 Nisan 1833'te beş bin kişilik bir Rus kuvveti payitahtın önlerine gelerek Beykoz'da karaya çıkıp Hünkâr İskelesi'nde karargâh kurdu. 8 Temmuz'daki antlaşma ile sayıları 13 veya 15.000'e varan kara kuvvetleri Rus filosu vasıtasıyla Karadeniz'e çıkmak üzere Boğaz'dan hareket etti. Rusların Boğaz'a yerleşmesinden son derece rahatsız olan İngiltere ve Fransa, Osmanlı hükümeti ve Kavalalı üzerinde baskı kurarak, iki tarafı savaşa son vermeye mecbur ettiler. 6 Mayıs 1833'te meydana gelen Kütahya uzlaşması ile

Suriye ve Adana, Kavalalı idaresine verildi. Ruslar 1834 ile 1853 tarihleri arasında Asya sınırlarını genişletip sağlamlaştırmışlardır.

Türkistan'ın diğer bir yüzü de vardır. O da insanlık kadar eski olan köleliktir. “1830’lu yıllarda Buhara’yı ziyaret eden Burnes, Rus esirlerle de karşılaşmış olup onlar hakkında bazı bilgiler vermiştir. O, Özbeklerin bütün işlerini köleler vasıtasıyla yürüttüklerini, kölelerin daha çok İran’dan Türkmenler tarafından getirildiğini söylemiştir. Burnes, Buhara’da İran’dan getirilmiş çok sayıda kölenin bulunduğunu ve bunların çok azının geri dönmesine izin verildiğini ifade etmiştir. Seyyah, Hive’de ise 2000 civarında Rus esirin bulunduğunu,¹⁰ Rus ve İranlı esirlerin sayısının gittikçe arttığını belirtmiştir. Meyendorff, XIX. yüzyılda Türkistan Hanlıklarının Türkmenler ve Kırgızlar ile köle ticareti yaptıklarını belirtmiştir. Bu iki topluluk, köleleri genellikle baskınlarda ya da İranlılarla yaptıkları savaşlarda elde etmektedirler. Köle ticareti, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda da canlılığını sürdürmüştür, 1873 senesinin sonlarına kadar devam etmiştir.” (Doğan, 2016: 976-978). 1861’de Çar II. Aleksandr’ın serfliği (köleliği) kaldırdı (Devlet 1999: 23).

“İngiltere’nin Orta Asya’daki varlığını sınırlandırmak isteyen Çar I. Nikolay, bölgeye yönelik diplomatik ve askerî çabalarını arttırmıştır. 1834’te Özbek hanlıklarına giden yolun üzerinde Ruslar Novo Aleksandrovskeye (Mangışlak) şehrini kurmuş, 1839 yılının sonu-1840 yılının başında Orenburg valisi Perovski başkanlığındaki Rus birliği, Hive üzerine başarısız bir askerî sefer gerçekleştirmiştir. 1847’de General Oruçev, Aral Gölü’nün kuzey-doğu kıyılarını ele geçirmiş ve burada Raim (Kazalinsk) kalesini inşa etmiştir” (Somuncuoğlu, 2014: 231). “Rusların Türkistan hanlıkları üzerindeki baskı ve ilhak sürecine paralel olarak İngilizler de 1839’da Kabil ve Kandahar’ı işgal ederek Afganistan’a doğru ilerlemeye başladılar. Rusya’da Hive hanlığını işgal etmeye niyetlenmiş fakat İngiltere tepki gösterince bir süre geride durmuştur. Bu dönemde Rusların neredeyse yüz yıl önce kontrol altına almış oldukları Kazak bölgelerinde Ruslara karşı isyanlar baş göstermişti. İsyan lideri Kenesarı, 1847 yılında öldürülünce Ruslar Orta Cüz bölgesinde hâkimiyetlerini pekiştirdiler. 1850’li yıllarda Büyük Cüz’ün ve Hokand hanlığının dışında kalan bölgelerin Rus Hâkimiyetini tanımasıyla birlikte Ruslar

¹⁰1858 yılında Hive’de bulunan Rus esirler hakkında Ruslar bilgi edinmek için istihbarat çalışması yaptı (Şepelev, 1879: 86).

Kazak-Kırgız sahasına yerleşmiş oldular. 1853 yılında Ruslar, Ak Mescit kalesini işgal ederek Güney Türkistan'a inen yolları tamamen açmış oldular. Ancak bu tarihten sonra patlak veren Kırım Savaşı dolayısıyla Rus yayılmacılığı bir süreliğine de olsa sekteye uğradı. Rusların 1853 yılında Aral Denizi'nde üç yelkenli ve iki demir tekneli vapuru bulunuyordu.” (Erşahin, 2003: 320). Bu arada 1853 yılının Kasım ayında Rus filosunun Sinop'taki Osmanlı donanmasına baskın yapıp batırması üzerine, Mart 1854'te Osmanlı Devleti'yle topraklarını Ruslara karşı korumayı taahhüt eden bir anlaşma imzalayan İngiltere ile Fransa, Rus İmparatorluğu'na alenen savaş açmışlardır. “1859 yılında, adını NovoAleksandrovska'ya çevirdikleri NovoPetrovskiy isimli bir liman inşa ederek burada hareket üssü meydana getirmeye muvaffak olmuşlardır. Ruslar, 1869 yılında Hazar Denizi'nin doğusunda başlattıkları Karasnev ve Deski Kalesi inşa faaliyetlerini, 1870 yılında da devam ettirdi. Haritalar çizdirdi ve yollar açtı. 1871'de Rus askerleri Hive'nin çıkış noktaları ve Sarıkamış'ı zaptetti. Hazar Denizi'ndeki donanmasını ikmal etti. Ayrıca Ruslar Atrek Nehri, Cürcan ve adalarını aldı. Hive Hanı 17 Mayıs 1873 hapse atıldı.” (Uygun, 2017: 21-46). “1850-1855 yılları arasında Rus birlikleri Kumuşkurgan, Çimkurgan, Kuşkurgan, Ak-Meçety (Kızıl Orda) şehir ve kalelerini ele geçirmiş, İli Nehri'nin vadisinde Verniy şehri inşa edilmiştir. Çar II. Aleksandr döneminde ise Ruslar askerî başarılarını devam ettirmişlerdir. 1865'te Taşkent, 1866'da Cizak kalesi ele geçirilmiştir. Bütün bu seferler neticesinde 1867 yılının Temmuz ayında Rusya'ya bağlı Türkistan askerî bölgesi oluşturulmuştur ve ceditcilik ve eğitim hayatını engellemek için görmezden gelme politikasıyla vakıf mallarına el konulmuştur.” (Somuncuoğlu, 2014: 231).“Rusya'nın tecrit siyasetine rağmen XIX. yüzyılın sonlarına doğru Türkistan düşünce hayatında bir hareketlilik başladı. Aynı yüzyılın son çeyreğinde Kazan Tatarları arasında Ceditcilik adıyla ortaya çıkan düşünce akımı kısa sürede Çarlık Rusya'nın bütün Müslüman bölgelerine yayıldı. ceditciler, dünyanın ilerlemiş toplumları arasında layık olunan yeri alabilmek için, başta eğitim olmak üzere düşünce, ekonomi ve toplum hayatının çoğu alanlarına hâkim olan geleneksel İslami kavram ve kurumların, o güne kadar Müslümanların kazandıkları tecrübeler, fikrî ve kültürel değerler ve Avrupa değerlerinin ışığında yeniden yorumlanmasını ve bu yorumların hayata geçirilmesini istiyorlardı. Buna karşılık, daha çok Türkistan'daki Çarlık ve hanlık yönetimlerine yakın veya onların resmî

görevlileri durumunda olan ulema ise Kadimcilik diye adlandırılan bir tutum içine girmişlerdi. Kadimciler, Müslümanların hayatının bütün yönlerine hâkim olan geleneksel düzenin korunmasından yana idiler.” (Erşahin, 2003: 320).

“7 Aralık 1866 tarihinde Levat Herald’ta yayınlanan Rusya’nın Asya Politikası adlı makalede: Kırım Savaşı’ndan sonra on yıl boyunca Rusya’nın Avrupa politikası zararsız ve temkinli olmuştur. ” (Uygun, 2017: 22). “1868 yılında Türkistan askerî bölgesinin valisi Buhara Hanlığı’na karşı savaş başlatmıştır. Mayıs 1868’de Rus birlikleri Semerkand’a hâkim olmuş, Haziran ayında barış antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre ele geçirilen topraklara, Rusya’ya bağlı Zarafşan ili statüsü verilmiştir. 1873 yılında ise Hive Hanlığı’na karşı seferler açılmış ve neticede bu hanlık da Rusya sınırları içerisine dâhil edilmiştir. Aynı tarihlerde Hokant Hanlığı’nın hanlık statüsü kaldırılmış, onun yerine Rusya’ya bağlı Fergana ili oluşturulmuştur. 1881’de Aşkabad, 1884’te Merv ele geçirilmiştir. Böylece 1880’lerde Orta Asya bölgesi neredeyse tamamen Rus sınırları içerisinde yer almıştır.” (Kamalov, 2011: 16, 17). Yine 1873 yılında Türkistan genel valisinin talimatıyla 1400 resimden oluşan Türkistan bölgesi fotoğraf albümü oluşturulmuştur. “22 Nisan 1868 tarihli Levant Herald Gazetesi’nde İngilizlerin Basra Körfezine kadar uzanan Fırat Demiryolu inşaaşıprojesi ve Basra’dan Orta Asya’nın merkezine kadar uzanacak olan başka bir demiryolu projesi üzerinde durulmaktaydı. Ekim 1878 tarihli Levant Herald Gazetesi’nde haberi verilen The Turkestan adlı gazetede belirtildiğine göre Ruslar, hanlıkları işgal ettikten sonra Taşkent’te, Buhara’da, Djama’da bulunan ordularının münasebetlerini sağlamak amacıyla birçok telgraf hattı oluşturmuştu.” (Uygun, 2017: 65, 68).

1880 yılında Türkistan’da demiryolu yapılmaya başlandı ve işgal kolaylaştı. 1870’te bölgede siyasi taksimatı Ruslar yapıyordu. Rus Çarlığı bölgede nüfusu kendi lehine çevirmeye de başladı. Ruslar Çin işgali altındaki Doğu Türkistan ile de yakinen ilgiliydi (Biçer, 2011: 132). “9 Mart 1874 Hazar Denizi Etrafı Sancağı’nı kurdular bu sancak 9 Şubat 1890 Hazar Denizi Etrafı Eyaleti haline getirilerek Rus savaş başkanlığı tarafından kontrol edilmeye başlandı. 1897 yılında eyalet Türkistan Genel Valiliği’ne bağlandı.” (Uygun, 2017: 49).

İlk zamanlar Devlet-i Aliye olan Osmanlı, Moskova Devleti'ni muhatap bile almadı. İrtibat Kırım Hanlığı üzerinden yürütüldü. III. İvan 1492 yılında Giray Han aracılığıyla payitahta, İstanbul'da diplomatik elçilik açma talebini iletti. Bu talep ilk resmî Osmanlı-Rus münasebeti olarak bilinmektedir. Talebin devamı olarak 1702 senesinde Çarlık Rusya'sı İstanbul'da bir daimî elçilik açma izni istedi. Önce Osmanlı geçici elçi olarak 1793'te, daimî olarak ise 1836'da yani II. Mahmut devrinde elçilik açılmasına müsaade etti.

19. yüzyılın ikinci yarısında Paris Antlaşması'nın yarattığı yeni şartlar altında Rusya, çalışmalarını üç noktada toplamıştır. İçeride ıslahat, doğuda ve güneyde işgaller, batıda Panslavizm (İslavcılık) yani Slav birliğidir. Rus Slav birliğinin sınırları; Adriyatik Denizi'nden Büyük Okyanus'a, Kuzey Buz Denizi'nden Ege Denizi'ne kadar uzanan alanı içine alacak şekilde tasavvur ediliyordu (Yıldız, 2016: 1). Slavlar 19. yüzyılın başlarında edebî - kültürel ve siyasi birliğini ifade etmek için Panslavizm akımını başlattılar. Rusya'da Panslavist örgütlenmenin ilki 1854 yılında, bir Bulgar ticaret kolonisi olan Odessa'da ortaya çıkmıştır. 1870'lerde Rusya öncülüğünde bütün Slavların birleşmesi hayali gerçekleşmeye başlar gibi oldu (Akar, 2008: 2).

Ruslar 19 asrın ikinci yarısında sadece Asya'ya doğru değil Doğu Avrupa'ya ve Orta Doğu'ya doğru da yayılma siyaseti güttü. Dünyanın yeni jandarması olmaya başladı. Sırp, Yunan ve Mehmed Ali Paşa isyanları Rusların işine yaradı. Hristiyanların kutsal yerlerinde de İngiliz ve Fransız tesiri azaltılmaya çalışıldı. Boğazlarda Rus nüfuzu arttı. Ancak Kırım Harbi (1856) yenilgisi Rusları biraz yavaşlattı ama buna rağmen Kafkas cephesinde ilerlemeye devam etti. Rus-Çin hudutlarında keşif yaptırıldı. 23 Haziran 1865'te satın alınan tüccarlar Ruslara Taşkent kapılarını açtılar. Buhara elçisi İstanbul'dan acilen yardım istedi. Ruslar 1866'da bütün Türkistan'ı ilhak ettiklerini açıkladılar. (Saray, 2015: 561).

“Kırım Savaşı'nda Rusya'nın mağlup olmasını sağlayan iki büyük devletten biri olan Fransa'nın 1870'de Prusya'ya karşı aldığı hezimetin sonucunda Avrupa güç dengesinde Paris'in gerilemesini fırsata çeviren Çarlık, 1871'de Karadeniz'de donanma bulundurma hakkına tekrardan kavuşuyordu. Ancak Karadeniz sahillerindeki tüm tersanelerin 1856 sonrasında yıkılması sebebiyle Rusya'nın

Karadeniz donanmasını tekrardan inşa etmesi 1883 yılını bulacaktır. Tam bu dönemde Rusya, Osmanlı Hristiyanlarının hamisi rolünden, Slavların liderliğini öne çıkaran Panslavizme doğru yöneldi. Bu amaçla Çarlık, 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı egemenliği altında bulunan Sırp ve Bulgarların bağımsızlıklarını desteklemeye başladı. Ancak Panslavist hayallerin tersine, Slav milletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları, Rusya'nın liderliğini kabul ederek onun etki alanına girmeleri anlamına gelmiyordu. Avrupa'nın diğer büyük güçleri, Osmanlı'dan ayrılan Slav krallıkları üzerinde en az Rusya kadar etkili oldular. Çarlık, bu durumun getirdiği hayal kırıklığını 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında kurulan Bulgaristan Krallığı üzerinde fazlasıyla yaşadı.” (Balta, 2016: 17).

Panslavizm'in Ruslar tarafından benimsenmesi ise Kırım Savaşı (1853-1856) yıllarına rastlar. 1854'te Rusya'da ilk defa resmî olmayan bir şekilde örgütlenme fırsatı edinen Panslavizm, 1858'de kurulan Moscow Slavic Benevolent Committee (Moskova Slav Yardım Komitesi)'nin Rus idaresi tarafından benimsenmesiyle resmî statü kazanmıştır. Ancak Panslavizm, Ruslaştırmayı öngören Panrusizm'e doğru kayar. Rusların ekonomik desteği ve resmî himayesi Moskova Slav Yardım Komitesi'nin tesirini artırmış ve Rus şehirlerinde teşkilatlanma süreci hızlanmıştır. Bunun sonucu olarak Komite 1867'de Petersburg, 1869'da Kiev ve 1870'de Odessa'da yeni şubelerini açmıştır. Panslavizm, daha ziyade Osmanlı coğrafyasındaki Balkan topraklarını hedef almıştır (Aydın, 2004: 109). Türkistan'ın Ruslar tarafından işgali 19. asrın ortalarında başlamış ve 1880'lerde son bulmuştur (Akar, 2008: 2).

Ruslar I. Nikola zamanında Avrupa siyasetinde aktif rol üstlenirken artık Devlet-i Aliye hasta adamdı. 1841'de Londra Boğazlar Sözleşmesiyle boğazlar savaş gemilerine kapatıldı. Osmanlı Devleti 1841 sonrası 4 Ekim 1853-30 Mart 1856 tarihleri arasındaki Osmanlı-Rus savaşı denilen Kırım Savaşı'na kadar durgun bir çeyrek asır geçirdi. İngiltere ve Fransa, Kırım savaşında Osmanlı Devletinin yanında oldu. Rusya, Kırım savaşlarında mağlup oldu. “30 Mart 1856'da imzalanan Paris Anlaşması ile Küçük Kaynarca Anlaşmasının şartları kaldırıldı. Boğazlara ilişkin düzenleme değiştirilerek Karadeniz silahsız ve tarafsız bir hale getirildi. Rusların Memleketeyn (Eflak-Boğdan) üzerinde 1774 yılından beri devam eden himayelerine son verildi. Türk devleti açısından yaklaşık 150 yıldır yenilgiyle devam eden Türk-

Rus mücadelesi Avrupalı müttefiklerin desteğiyle durdurulabilmiştir.” (Topsakal, 2016: 43).

Bu arada (1830-1840) stratejik noktalarda kaleler (Ulutav ve Aktav gibi) yaparak ilerlemeye devam ettiler (56). Batı Türkistanda 1844 yılında Kazakların Ulu Cüz’ü Rus işgaline uğradı ve arkasından bütün Kazakistan şehirleri teker teker düştü. 1841 senesinde Hive Hanlığı’na “eğer Hanlık memurları Rusya himayesine girmiş Kazaklardan vergi almaya gelirse, idamla cezalandırılacakları” bildirisi uyarı şeklinde yapıldı (Jukovskiy, 1915: 127). 1856 yılında Kırgızlar da Kazakların akıbetine düştü. 21 Ekim 1861’de ilan edilen fermanla Kazaklar, Sibir ve Orenburg Rus yönetimi altına alındı. 1870 yılına kadar ayaklanmalar devam etti. 1873 yılından itibaren Türkistanlılar örf ve adetlerinden koparılmaya başlandı (Akar, 2018: 5).

“1863 yılında Dağlıların tamamen pasifize edilmesi ardından Kuzey Kafkasya’daki bilimsel faaliyetlerde büyük bir artış yaşanmıştır. Kafkasya’daki Rus Askeri Valiliği’nin desteğiyle çalışmalar yapan İmparatorluk Coğrafya Kurumu’nun Kafkasya şubesi (Kavkazskiy Otdel İmperatorskogo Geografičeskogo Obşestva ya da kısaca KO İGRO) Tiflis’te, içinde haritaların ve bölgesel tahlillerin yer aldığı ciltler dolusu yayın yapmaya başlamıştır. Kuzey Kafkasya’daki Rus askerî faaliyetleri hakkında bizzat Ruslar tarafından meydana getirilen zengin literatür, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda bölgede yaşanan işgal hareketlerinin detaylı bir şekilde tetkik edilmesine olanak sağlayacak niteliktedir. Bu söz konusu kaynaklara çeşitli Dağlı ve Kazak toplulukları, Rus askerî ve sivil idareciler, gezginler, yazarlar, Batı Avrupa’dan gelen yabancı gözlemciler, Osmanlı İmparatorluğu ve İran orijinli kaynaklar da dâhildir. Ancak bu materyaller henüz detaylı ve derinlemesine bir incelemeden muaftırlar.” (Türker, 2014: 186-215).

“1730 ile 1850 yılları arasında Kazak Cüzleri, 1865 ile 1873 yılları arasında da Türkistan’ın güney bölgelerinde bulunan hanlıklar Rus hâkimiyetine girdi.” (Somuncuoğlu, 2014: 228). “1848 yılında da Kara-Butak ve Kos Aral limanlarını kurdular. Aynı sene iki Rus gemisi Aral Gölü’ne indirildi. Böylece Sir Derya ve Çu arasındaki bozkırların hâkimiyetine muvaffak olabilmek için Hokand hanlığına karşı savaş halinde kullanılabilecek bir hat meydana gelmiş olmaktaydı” (Uygun, 2017: 24).

III. Selim'den V. Mehmed'e kadar 5 padişahla Tanzimat (1839-1876), Islahat (1856), I. Meşrutiyet (1876) dönemini de içine alarak en uzun asrını yaşayan dağılma dönemi Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı 1856 Paris antlaşmasıyla müştereken garanti altına alınmıştır. 1857 yılında Romanya adı ile Eflak-Boğdan bir araya geldi. “1864 yılında Tuna vilayetinin başına getirilen Mithat Paşa, orada bulunduğu üç yıl içinde Rus Çarlığının teşvikiyle oluşan haydutluğu ortadan kaldırmıştır. Bugünkü Ziraat Bankasının temeli olan menafî sandıklarının temelini atmıştır. Tuna üzerinde bir gemicilik şirketiyle şoselerde işlemek üzere bir araba şirketi teşkil etmiştir. Bir belediye vücuda getirmiştir.” (Yıldız, 2016: 4). 1864 yılında Çarlık Rusya tarihi *Büyük Çerkez Sürgünü* olarak geçen tehcir politikası ile 600.000 Kafkas ve Çerkez Osmanlı ülkesine hicret etmiştir. 1871'den itibaren Osmanlı hariciye siyaseti Rusya tesiri sebebiyle Balkanlardaki vakıaları birbirinden diplomasi yoluyla tefrik edememiş ve muharebe ile elde ettiği kazanımlar olsa da çözümsüz kalan meseleler 93 Harbi mağlubiyetinden sonra önüne bir yekûn olarak getirildiğinde haklı olduğu mevzuları “konferans içi diplomasi” yüzünden kaybetmiştir.

İngiltere 1878'de artık Osmanlı'nın tek başına toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığını muhafaza edemediğini görmesi üzerine Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü destekleme siyasetinden vazgeçmiştir. 20 Mart 1877'te Osmanlı Meclis-i Mebusân'ı açılmış ve mesaisini 14 Şubat 1878'e kadar sürdürmüştür. Birinci Meşrutiyet II. Abdülhamit tarafından 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi)¹¹ gerekçe gösterilerek meclis kapatılmıştır. “1877-1878 savaşı sırasında 600 bin Türk, Bulgar ve Rus zulümlerinden kurtulmak için doğuya doğru göç etmek zorunda kalmışlardır. Bunlardan 100 bin kadarının Anadolu'ya, 150 bininin İstanbul'a, 150 bin kişilik bir grubun da Rodoplar ile Batı Trakya'ya sığındıkları gözlenmiştir.” (Eltut, 2009: 128). Bu savaş sırasında Rus ordusunun kuşattığı Plevne (Bulgaristan) şehrini Osmanlı ordusunu idare eden Osman Paşa büyük bir cesaretle beş ay bir süre ile savundu. Ancak Plevne'nin düşmesi 93 Harbi'nin kaybedilmesinin önünü açmıştır. Ruslar Kırım yenilgisinin hesabını 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 yılları arası yaşanan savaşlarda sordu. Ruslar İstanbul önlerine kadar gelerek

¹¹ Bu savaş 1877-1878 Rumî takvimde 1293 yılına denk geldiği için tarihimize 93 Harbi olarak da geçmiştir.

Balkanları işgale başladı. 15 Ekim 1877’de Alacadağ Meydan Muharebesinde Ahmet Muhtar Paşa Erzurum’a çekildi. 18 Kasım’da Erzurum Rusların eline geçti (Coşkun, 2018: 7). Kafkas cephesinde Kars ve Erzurum düştü. Rusya ve Osmanlı devletleri arasında 3 Mart 1878’de imzalanan Ayastefanos Anlaşması ile Osmanlı Avrupa ve Kafkasya’daki topraklarını kaybettiği kabul etti. Berlin Kongresi 13 Haziran–13 Temmuz 1878 tarihinde yapıldı. Konferans sonucunda Balkanlarda Bulgaristan, Sırbistan ve Romanya bağımsız veya yarı bağımsız birer devlete dönüştüler. Osmanlı büyük toprak kayıpları yaşadı. Rusya, Ayastefanos Anlaşması ile kazandığı imtiyazların büyük kısmını kaybetti. Anlaşmanın 61. maddesi ile Osmanlı Devleti, "Vilayet-i Sitte" adı verilen Erzurum, Van, Mamûret’ül Aziz (Elazığ), Diyarbakır, Sivas ve Bitlis’te reformlar yapmayı kabul etti. Ancak Osmanlı Devleti, Berlin Anlaşması’nın Ermenilerle ilgili hükümlerini hiçbir zaman uygulamadı. Ruslar Kars, Ardahan ve Batum’dan binlerce Müslümanı göç ettirdi. İngiltere ve Avusturya Rusların Balkanlar ve Orta Avrupa’ya hükmetmelerine karşı çıktı. (Topsakal, 2016: 44). “93 Harbi öncesi Osmanlı yalnızlaştırılıyor ve hem Balkanlarda hem de Kafkaslarda sürdürülen savaş Osmanlı aleyhine sonuçlanıyor. Rus askerleri bugün Atatürk Hava Limanı’nın bulunduğu Yeşilköy’e kadar ilerliyorlar. Bu şartlarda Ayastefanos Anlaşması imzalanıyor ve Bulgaristan kuruluyor. Bu sayede sıcak denizlere boğazlardan çıkamayan Rusya, Bulgaristan üzerinden gayesine ulaşıyor. Ancak Avrupalı devletler bu anlaşmayı iptal ederek Berlin’de bir konferans toplanmasını istiyorlar. İngiltere konferansta diplomatik olarak Osmanlı’nın yanında durmak için Kıbrıs Adası’nı alıyor.” (Kefinsiz, 2017: 6).

“20. yüzyıla girerken Çarlık Rusyası’nın askerî işgalleri sonucu Türkistan’da ortaya çıkardığı yönetim şu şekilde oluşmuştur: 1. Bozkırlar Genel Valiliği, 2. Türkistan Genel Valiliği, 3. Buhara Emirliği, 4. Hive Hanlığı.” (Çapraz, 2011: 74).

Türkistan’ın yanında 1878 ile 1919 tarihleri arasında Türk-Rus münasebetlerinde esas mesele Karadeniz ve Boğazlar olmuştur (Kurat, 1995: 133). “1878 ile 1919 arasındaki Türk Rus ilişkilerine bakıldığında Karadeniz ve Çanakkale Boğazları genellikle iki devlet arasındaki temel konu olma özelliğini sürdürmüş. Babıali statükoyu korumak, Rusya ise tarihsel bir misyon saydığı sıcak denizlere açılmak doğrultusunda Boğazlar statüsünü gerek diplomasi ve gerekirse zora

başvurarak değiştirmek çabası içinde olmuştur. Boğazların tüm devletlerin savaş gemilerine kapalı tutulmasını bir kez daha saptayan 1878 Berlin Kongresi, Karadeniz'in güvenliği açısından Rusya'ya her ne kadar fayda sağlıyorsa da, bu denizdeki donanmasını başka bölgelere göndermesi olanağını da ortadan kaldırıyordu. Örneğin 1904-1905 Japon Savaşı'nda Rusya Karadeniz'deki savaş gemilerini Uzak Doğu'ya göndermekten yoksun kalmıştı. Öte yandan İstanbul'da uzun süre elçi olarak görev yapmış Nelidov 1887 yılında sunduğu bir rapor ile ortamın Osmanlı'nın başkenti ve Karadeniz Boğazı'nın ani bir baskın ile ele geçirilmesi için uygun olduğunu vurguluyordu. 1895'lerde Rusya'nın en acil meselesi Boğazlar değil, Mançurya'ya uzanan Trans-Sibir demiryolu dolayısıyla Uzak Doğu projesi idi. Böylece bu devlet 1905'deki yenilgisine kadar, Osmanlı ile olan ilişkilerini ikinci plana ittiğinden, Boğazların gündemi XX. yüzyıla yıkılmış oluyordu.” (Kurat, 1995: 134). Bu tarihi sürecin neticesinde “19.yüzyılın sonunda (1895) Rusya’da 2. Nikola’nın Çar olmasının ardından, Pan-Slavistler Osmanlı üzerindeki faaliyetlerini artırmışlardır. Dolayısıyla 20.yüzyılın başlarında, Osmanlı’da milliyetçi ve dinî hislerle çok güçlü bir anti-Rus bakış açısı gelişmiştir.” (İşyar, 2008: 122).

Bu tarihî süreçte “Osmanlı ve Rusya, 18. ve 19. yüzyıllarda dünya kapitalist sistemine merkez değil, çevre (perifer) olarak eklemellenmişlerdir. Rusya’nın, geniş toplumsal reform projelerini Osmanlı’dan yaklaşık 100 yıl önce (18.yüzyılın ikinci yarısında) başlattığı anlaşılmaktadır. Osmanlı ve Rusya, hâkimiyet kurdukları topraklarda 450-500 yıl kadar, hemen hemen aynı uzunlukta hüküm sürmüşlerdir. Osmanlı, siyasî-kültürel olarak Bizans’ın yerini alırken; Rusya aynı çerçevede Altın Ordu’nun yerini almaya başlamıştır. Ruslar 18. yüzyıla kadar devlet arması olarak Altın Ordu’da kullanılan sembolleri, olduğu gibi almıştır.” (İşyar, 2008: 116, 121). 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında Rusya ile Osmanlı devletleri sonun başlangıcını yaşadılar ve her iki devletin siyasi hayatı son buldu. 1918 Mondros ateşkesi ile fiilen Osmanlı Devleti diye bir erk kalmadı. Türkiye Büyük Millet Meclisi saltanatı kaldırdığını 1 Kasım 1922’de kabul etti. Çar II. Nikola tahttan çekildi. Duma (meclis) tarafından kurulan geçici hükümet yetkiyi devraldı. Ekim 1917’de Bolşevikler hükümeti devirdi.

Rusya 19. asır boyunca birçok farklı coğrafyada genişlemesine devam etti. Uzak Doğu'da Pasifik Okyanusu'na ulaştı. 1828'de Tebriz'i ele geçirdi. 1866'da Amerika Birleşik Devletlerine sattığı Alaska'yı müstemlekesi içerisine kattı. Doğuda 1881'e kadar yaptığı savaşlarla son bağımsız Türk Hanlıklarını ve Türkmenleri yendi. Batıda çoğu kez Osmanlı'yı da mağlup etti. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı, 1853-1856 Kırım Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı oldu. Bu savaşlar sonucunda Kars, Ardahan ve Batum'u işgal etti. Avrupa'da ise Baserabya dâhil Romanya sınırına kadar yerleri ilhak etti. Karadeniz'e iyice yerleşti. Akdeniz'e inmeye gayret etti. Doğu Türkistan'a göz dikerek Çin'i durdurdu. Artık Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi Çar'a Ruslar gönülden bağlıydılar. Rus milliyetçiliği ile Ortadoksluk birleşti. Slav halkları da Ruslaşma sürecine girdi. Demiryolları ikiye katlandı. Her sahada üretim artarken bir işçi sınıfı doğdu ve Ekim devrimiyle yeni şeklini almaya başladı. 1480 Altınordu'dan bağımsızlığını alan Ruslar dünyanın ikinci büyük gücünden biri oldu (Yetişkin, 2010: 195-230).

Türk Rus münasebetleri bitmeyen bir rekabet olarak devam etti. En son 1946 yılında Batılı ülkelere karşı Rusya'dan destek gören ve 1956 yılında Rusya ile askerî anlaşma imzalayan Suriye'de yine Türk-Rus ilişkileri gündeme geldi. “Devletlerin tarihlerinde bazı olaylar bir dönemi kapatıp yeni bir dönemi açmaları nedeniyle devrim niteliğindedirler. Rusya tarihinde de devrim olarak nitelendirilebilecek üç önemli tarih bulunmaktadır. Bunlar, mutlak monarşinin egemen olduğu ve Bolşevik devrimi ile son bulan Çarlık Dönemleri; 1917 devrimi ile başlayarak 1991'e kadar devam eden Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Dönemi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlayan Rusya Federasyonu Dönemi'dir. Mutlak monarşiyle yönetilen Çarlık dönemlerinde fütihat odaklı olan Rus dış politikası, SSCB döneminin ilk yıllarında ideoloji temelli şekillenmiş, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan dünya sisteminde ise Batı Bloğuna düşmanlık üzerine kurgulanmış bir dış politika anlayışı benimsenmiştir. Rusya, SSCB'nin dağılmasından sonra, geleneksel-dinsel modeli kendisine temel ilke edinmektedir. Rusya, halen gelenekselciliği ve muhafazakâr devlet yapısı modelini benimsemektedir. Rusya Federasyonu toplam 21 etnik cumhuriyetten oluşmaktadır. Rusya'nın nüfusunun büyük çoğunluğunu Slavlar meydana getirir. Slav grubunun en kalabalık bölümünü Ruslar teşkil etmektedir. Ruslar, toplam ülke nüfusunun % 80'ine yakın bir kısmını

meydana getirirler. Rusya, ne Avrupalı olarak algılanmalıdır ne de Asyalı olarak nitelendirilmelidir. Dolayısıyla bu bölge ne Avrupa'ya ne de Asya'ya aittir. Ülkenin coğrafi ve jeopolitik benzersizliği, etnik eşitsizliğinin de temel kaynağıdır. Rusya Federasyonu, madenler bakımından çok zengin bir ülkedir. Dünyanın en büyük doğal gaz, ikinci büyük kömür ve sekizinci büyük petrol rezervlerine sahiptir. Ekonomisi büyük ölçüde petrol ve doğal gaz ihracatına dayanmaktadır.” (Ağır, 2016: 285, 289). Petrol ve doğal gaz hariç diğer şeyler Türkiye için de büyük oranda söylenebilir. İki devletin tarihi birbirine paralellik göstermektedir. Ne Avrupalı ne de Asyalı olan Türk ve Rus halkları Batıya karşı zaman zaman birbirleriyle çatışsalar da millî menfaatleri gereği ittifak içinde olabilmektedirler. Çünkü Dünya'da 3 Avrasya devleti varsa, bunlardan ikisi Rusya ve Türkiye'dir. Eğer 2 Avrasya devleti varsa bunlar yine Rusya ve Türkiye'dir.

Ruslar ve Türkler kadim tarihten beri Batı Türkistan'da, Doğu Türkistan'da,¹²Kafkasya'da, Karadeniz kıyılarında, Balkanlar'da hatta Akdeniz'de karşı karşıya gelmiş bazen çatışmış bazen de barışmış ve işbirliği yapabilmışlardır. Bu Türk Rus münasebetlerinde bizi ilgilendiren özellikle kültür boyutunda dil malzemesi olarak Tatarlarla birlikte yaşarlarken 19. asırda Türkçeden Rusçaya geçen sözlerdir. Bu konuya girmeden evvel tarihî arka plan böylece irdelendi.

¹²Rusya'nın Türkistan'a yönelmesinin temel sebebi Çin faktörüdür. Rusya 3 milyonluk Türkistan'dan ziyade asıl Kaşgar üzerinden ilerlenerek 300 milyonluk Çin'de karşı tedbir alıyordu.

I. BÖLÜM

Tarih Boyunca Türk - Rus Dil İlişkileri

"Türk dillerinin Rus diline olan etkisi olağanüstüdür."

N. A. Baskakov

İnsanın yaratılışı ve yeryüzüne kavim kavim dağılışıdan sonra birbirini tanımaya başlaması karşılıklı iletişime dayalıdır. Önce jest ve mimiklerle başlayan bu bilgi alışverişi sözle devam eder. Bu sözler taştan kâğıda doğru değişik alfabe ve dillerde yazıya geçerek serüvenine başlar. Millet olma sürecine Türkçenin ilk yazılı izleriyle MÖ 4000’li yıllarda Sümerlerden (Tuna, 1989: 260) kalan tabletlerle erken başlayan Türk dilinden Slav dillerine, özellikle de Rusçaya binlerce kelime geçmiştir. Aşağıda bu mevzu çok derinlemesine olmasa da irdelenecektir.

Kişioğlu, başka halklarla ve kültürlerle münasebet kurmaya başladığı andan itibaren sözcüklere ihtiyaç duymuştur. Milletler kalkınırken birbiriyle dil vasıtasıyla kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Yaşanan gelişmeler cemiyet hayatında bir yandan yeni terim ve kavramları oluştururken diğer yandan da bu mefhumlarladiger dilleri etkilemiştir. Bu bildirişimneticesinde diller; din, ilim, teknik, tıp, ticaret, sanat ve yönetim gibi sahalarla ilgili yabancı sözcükleri coğrafi yakınlık ve kültürel ilişkiler gibi çeşitli nedenlerle bünyelerine dâhil etmiştir.

“Bildirişim türleri içerisinde en gelişmiş olanı, en mükemmeli insan dilidir. Sesli-sözlü bir gelişme çizgisine sahip olan insan dili, aynı zamanda bildirişimi en kolay şekilde gerçekleştirme özelliğini de taşır. Ayrıca insan denen varlık da duygularını ve düşüncelerini dil sözcüklerine dönüştürebilmesiyle diğer yaratıklardan ayrılmaktadır. Dolayısıyla insanoğlu dil yeteneğine sahip olmakla kendisini olduğu kadar, bütün kâinatı da anlamlandırma görevini yüklenmiş seçkin bir varlık konumunu elde etmiştir.” (Alkaya, 2003: 442).

“Rousseau’ya göre söz, insanların tabiat hâinden cemiyet haline geçmesiyle tarih sahnesine çıkmıştır. Ona göre, insanoğlunun fikren zenginleşmesi ve cemiyet kurması neticesinde, bidayette kullanılan iletişim tarzının yerini eklemli seslerden müteşekkil kelimeler ve sözlü dil almıştır. Rousseau denemesinde, sözün tezahürünün insanoğlunun ihtiyaçlarından değil, teessürlerinden kaynaklandığını öne

sürer. Ona göre ihtiyaçlar, jestleri; teessürler ise sesleri doğurmuştur. Böylece, sözün ve dilin türeyişinde, onun nezdinde, insanoğlunun açlık, susuzluk gibi ihtiyaçları değil, aşk, nefret, acıma, öfke gibi teessürleri âmildir.” (Altınörs, 2012: 4). Buna göre jest ve mimikten¹³ sonra nida, ses ve eklemlemeler nihayet dilin malzemesi olan söz doğmuştur. Ne kadar çok kelimeye sahip olunursa literatür ve iletişim de o kadar gelişir.

Son zamanlarda dillere yönelik tutumları ölçmek için değişik irdelemeler yapılmıştır. Neticede dile yönelik tutum çalışmaları: (a) yabancı bir dili öğrenme ve yabancı dile yönelik tutumun öğrenmeye etkisi, (b) komşu dillere yönelik dilsel tutumun kelime düzeyinde ödünçleme¹⁴ üzerindeki etkisi, (c) belli bir sosyal grubun diline yönelik tutum, (d) belirli bir soydan gelen grubun veya azınlığın kullandığı dillere yönelik tutum konuları hakkında devam etmektedir (Papavlou 2005: 53-54).

Bir göstergeler dizgesi olan dilin kelime hazinesi değişik membalardan beslenir. Söz dağarcığının teşekkülünde bu dilin konuşulduğu toplumun yaşadığı tarihî, dinî, medenî, ticarî, sosyolojik ya da fennî pek çok hadisenin tesiri vardır. Yaşanan gelişmeler dilde yeni ihtiyaçlar doğurur. Bu ihtiyaçların temin edilmesinde başvurulan yöntemlerden birisi de başka dillerden kelime almaktır. Böylece bir dilin bünyesinde diğer dillerden aktarılmış alıntı kelimeler (İng. loanword, borrowed word) ortaya çıkar. Alıntı kelimeler, başka bir dilden kültür gibi çeşitli etkiler neticesinde alınmış sözlerdir. Alıntı, dile ait bir ögenin (deyim, kelime, ek, yapı vs.) yabancı bir dilden anadile aktarımıdır. Bu aktarım, umumen siyasi, medenî, ticarî, askerî, tıbbî ve de içtimai gelişmeler neticesinde, karşılıklı tesir hâlinde bulunan milletler, kültürler ve diller arasında, anadilde kavram karşılığı olmayan yeni bir durum, nesne veya icat için gerekli görülmektedir (Arslan, 2014: 121). İthalat ve ihracat, uluslararası terminolojiler, evrenselleşme sürecindeki etkileşimler, yabancı dilden anadile aktarımı kolaylaştırmış ve bir zorunluluk olarak ortaya çıkarmıştır (Bußmann, 2002: 213,214).Gelişen dünyaya ayak uydurmada bir dilden diğer bir dile öge aktarımı kaçınılmazdır. Dile ait alıntılar, esastasözlüksel ve anlamsaldır.

¹³Mesela mimikleriyle cümle kuran en son meddah Erol Günaydın gibi.

¹⁴Her ne kadar Türkolojide eş anlamlı olarak kullanılan ödünçleme (barrowing) yerine alıntı kelime (loan word) terimi kullanılsa da çalışmalarda geçtiği için ve değişik tanımlandığından dolayı ödünç ifadesi mecburen kullanıldı. Dilbilimsel olarak aşağıda ödünçlemeye tekrar değinilecek (Haugen, 2010: 134-135).Bir dildeki yabancı kelimeyle (foreign word) alıntı kelime (loan word) denir.

Sözcüğün anlamıyla birlikte hedef dile aktarılması leksikolojik, sözcüğün yalnızca anlamsal boyutunun alıntılama sürecinde rol oynaması ise semantik alıntılama olarak isimlendirilir (Nübling 2006: 142). Sözlüksel alıntılama sözcükle birlikte anlamı da hedef dile aktarılır veya benzer anlamlar verilir. Anlambilimsel alıntılama ise aktarılan sözcüğün yalnızca anlamı esas alınır. Bir dilden başka bir dile herhangi bir dile ait ögenin sözlüksel aktarımında mühim olan husus, söz konusu sözcüğün hedef dilin içerisindeki yeri ve kullanım şeklidir. Ayrım bu açıdan hesaplanarak yapılır. Bir sözcük hedef dile doğrudan, herhangi bir değişime uğramadan, tesir altında olmadan aktarılabilir ya da dilsel aktarım sürecinde sözcüğün yapısı hedef dilin yapısına göre tekrar şekillendirilebilir (Betz, 1974: 136). Bir dildeki yabancı kelimeyle (foreign word) alıntı kelime (loan word) arasındaki fark ortaya çıkar. Alıntı kelime, farklı bir dilden alınıp ana dilin bir parçası haline getirilen kelimedir. Yani yabancı bir dilden alınan kelime, yapı, çekim ve yazım kuralları itibarıyla ana dile uydurulmuştur. Yabancı kelime ise bir dilden başka bir dile aktarılırken olduğu gibi kalan, yapı, çekim ve yazım kuralları açısından değişime hiç uğramayan ya da kısmen uğrayan kelimedir (Wahrig, 1979: 2325, 1378).

Kelime alıntılama yani ödünçlemeyle (browwing)¹⁵ beraber “33 çeşit olan kelime türetmeleri yeni bir anlamı karşılama ihtiyacından doğmuştur. Kelime türetme bir üretkenliktir (productivity). Eklerle (affixation) kelime türetme (productivity) dışında başka yollar da vardır. Anlam etkilenmesi, birleştirme ~ naht (compounding), cümle tipinde sözcük türetme (word reproduction type in sentence), çeviri yoluyla aktarma (transfer by translation), çok parçalı “birkaç dilden kelime ve ek alarak oluşan” sözcükler (multipart), çözümleyici yolla fiil türetme, derleme (compiling), eksiltme (ellipsis), genelleşme (genaralization), hece kestirme yoluyla kelime türetme, ikilemeler, duplucation), örnekseme (analogy), öykünme ~ geri oluşum (backformation), kalp “hecelerin yerini değiştirerek kelime türetme”, karma (blending), kelime diriltme (resurrection), kırpma (clipping), kısaltma (acronym), kopyalama (copy), ödünçleme (browwing), örtmece ~ dolaylama (euphemism), özel adların genel ad olması ~ genelleşme (common name), tarama (scan), tamlama yapma yolu (determinative group) ve kelime grupları, titremleme (intonation), tür

¹⁵Türkçeden Rusçaya geçen bir örnek: börek / piruhi, börek “” börek> Rus. pirog> piruhi “a. Un, yumurta, tulum peyniri, tereyağı, et suyu ve ceviz içinden yapılan bir hamur yemeği.” (Hazar, 2015: 1655).

değiştirme ~ evrişim (conversion), uydurma ~ kasıtlı yaratma ~ yenicilik (coinage ~ neologism), yeni anlam yükleme (new meaning installation), yerel sözcük türetme (domestic invented words) ve vezin ~ bükün ~ ıstikak (prosody) kalıplarıyla türetme sözlükleşmenin (lexicalization) türleridir. Sözcük görevini yitirmiş ikinci derece kelimelerden oluşan türler -edatlar “bağlaç, ünlem, ses taklitleri” ve biçimbirimler- (atrophy) ve sözcük ifade eden işaretler (signs) de buraya eklenebilir.” (Hazar, 2015: 1651).

Ödünçleme, bir dilin kendisinde bulunmayan sözcük ve yapıları bir başka dilden alarak kendi bünyesine almasıdır. Alınan dil öğeleri kimi zaman özümşenerek kaynak dilin ses ve şekil yapısına uydurulmaya çalışılırken, kimi zaman da hiçbir değişiklik yapılmadan konuşurlarınca olduğu gibi kullanım alanına dâhil edilir (Paylan, 2015: 124). Ödünçleme, konuşurun yeni dilbilimsel durumları kopyalamaya çalışması ve önceden öğrendiği dil bilimsel öğeleri yeniden türetmesidir. Öğrenebileceği yeni öğeler arasında kendi dilinden farklı bir dil vardır. Ödünçleme terminolojisinde şu terimler kullanılır: Anlamsal alıntı (semantic loan), çeviri alıntısı (loan translation), melez (hybrid), alıntı kelime (loanword) (Haugen, 2010: 134-135).

Diller arası sözcük alışverişini farklı nedenlere dayandırmak mümkündür:

1. Medeni hayattaki radikal değişiklikler,
2. Din ve medeniyet hayatındaki değişiklikler,
3. Çeviri çalışmaları,
4. Alfabe değişiklikleri,
5. Az gelişmişlik,
6. Dil şuurunda zayıflık,
7. Göçler vasıtasıyla coğrafya değiştirmek,
8. Dilin kelime yapımında çok üretken olmaması,
9. İlmi ve teknolojik gelişmeler,
10. Özenti-taklit (Durmuş, 2004: 1).

Nadiren de olsa alıntı kelimeler dili *kuzen* kelimesinde olduğu gibi dili olumsuz yönde etkileyebilir (Yıldız, 2017: 762). Ancak akrabalık adları Türkçede çok geliştiği için Rusçada böyle bir olumsuz etki oluşmaz.

Lisan âdemoğlunun iletişim şifresinin en mühim bir vasıtasıdır (Petrov 1991: 5). Yeryüzüne dağılan insanlığın dil haritasını teşkil eden beynelmilel ve yerel nitelikli fonetik, fonolojik, morfolojik, sentaktik, leksik, sözlük bilimi ve deyim bilimi seviyeleri, hem müşahhas dil bilimi belirtileriyle işaretlenen hem de mücerret mefhum yapılanmalarıyla ifadede belirginleşen kavram ve kategorileriyle tasvir edilebilmektedir. Milletler ve halklar arasındaki mali, ticari, edebî, siyasi vb. alakalar; afetler, göçler, seyahatler, bilimsel çalışmalar, tercüme gibi etkinlikler, diller arasında kelime alışverişine sebep olmuştur. Bu etkileşimler daha çok yakın coğrafyalarda bulunan farklı milletler arasında görülebilmektedir. Dil etkileşimi, birbirinden uzak dil gruplarında yer alan farklı diller arasında olabileceği gibi, aynı dilin lehçeleri ve diyalektlerinden de alıntı kelime yapabilmektedir. “Hiç bir zaman herhangi bir dil yabancı etkileşim olmadan gelişemez; tam tersi komşu dillerin onu etkilemesi genelde onun gelişiminde büyük önem taşır. Dillerin birbiriyle temas halinde olması tarihî bir gerekçedir ve bu temas bir dilin diğerini etkilemesine yol açmaktadır.” (Vanderis, 1937: 11).

“Dil, toplumun leksik öğelerde kodlanmış ve o olmadan düşünülemeyen canlı dokularıdır. Hiçbir halk izole şekilde yaşamaz. Bu bağlamda tüm uluslararası ilişkiler bu ulusların dillerine de yansır. Böylece diller tek bir dil kuralına göre yeni sözler türetmekle değil, başka ulusların dillerinden yeni değişik kelimeler almakla da zenginleşir.” (Ahundova 2016: 205) Muhtelif devirlerde komşu dillerle kelime alışverişine milletlerin kültürel tarihi de aksetmektedir. Dilde işlek olarak kullanılan birçok kelimenin alıntı olması o kavram ve tasavvurların başka dillerden alındığına delildir. Tarihî evrelerde diller arası münasebetler dolaylı yollarla veya doğrudan gelmiştir. Komşuluk münasebetleri olmayan diller arasındaki tesirlerde, daha çok aracı diller mevzubahis olduğu için dolaylı ve suni bir ilişki olabilir. Göçler neticesinde coğrafi yakınlığın da getirmiş olduğu bir sonuç olarak sosyal, siyasi ve

askeri münasebetler kuran komşu diller arasında ise doğrudan dil münasebetleri hâsıl olmuştur (Özören, 2014: 1093).

Dil münasebetlerinde bir dilden başka bir dile alıntı kelime hadisesinin altında yatan temel neden, alıcı dilde noksanlığı görülen ya da yeni bir kültürün kabullenilmesi neticesi temas yoluyla dile yeni sözlerin alınmasıdır. Yeryüzünde birbirinden uzak yahut yakın ülkelerde gelişen kültürler, aradaki temas sonucu birbiriyle sözcük alışverişinde bulunur. Bu sözcük çatışmasına neden olur. Hedef dilde mevcut kavramlara baskı uygulanınca var olan yerel sözcük kullanım sıklığının azalması görülür. Evvela inançta yakınlaşmalar, edebiyat etkilenmeleri olmak üzere birlikte hayat sürme, ticari, siyasi alakalar sebebiyle alıntı sözler, bu münasebetin miktarı ölçüsünde dilden dile aktarılır. Bu karşılıklı tesirler, zamanla fertlerin lisanına akseder ve iki yabancı konuşur arasında kaçınılmaz oranda söz alıntılarını oluşturur. Diller arası münasebetler, o dillerin konuşurlarının farklı ortamlardaki ortak alakalarından meydana gelir ve dillerin yeryüzünde yayıldığı coğrafyaya sıkı sıkıya bağlıdır. Türkçenin geniş coğrafyasında Çinliler, Farmlar, Araplar, Ruslar, Yunanlılar, Macarlar vs. gibi uluslarla kurulan komşuluk alakaları tezahür eder. Türklerin asırlar boyunca idareci görevi üstlenmesinin bir neticesi olarak Türkçeden yapılan özentî alıntıları da bu kadim komşularının dillerine nüfuz etmiştir. Türkçede söz dağarcığını meydana getiren yapılar türetme ve ödünçleme yoluyla olur (İsi, 2014: 177).

Bir dile başka bir dilden giren kelimelerin birincil kaynağı sözlüktür. “İlk çeviri sözlük tipi eserler Sümer medeniyetinde MÖ 15.yy.’da, Çin’de – MÖ 20.yy.’da, antik Mısır’da MÖ 18.yy.’da ortaya çıkmıştır. İkibin yıl önce Mezopotamya’da düzenlenmiş iki ve üç dilli sözlüklerin parçaları saklanmıştır. Sözcük anlamlarını açıklayan ilk sözlükler hiyeroglif yazılı ülkelerde ortaya çıkmıştır: Çin’de MÖ 2. yy.’da, Japonya’da MS 8. yy.’da. Kavram sözlükleri de açıklamalı sözlükler gibi eskidirler. MS 2.-3. yy.’da Yu.Polluks’un Onomastikon’u, Sanskrit sözlüğü Amarokşa (Amar hazinesi), Bizanslı Aristofan sözlüğü icat edilmişlerdir (Dubîçinskiy, 2008: 17). Dictionary (sözlük) sözcüğü ilk kez İngilizce’de Dictionarius şeklinde 13. yy.’da John Garland tarafından kullanılmıştır. Dictionarius 14. yy.’dan itibaren yaygın olarak kullanılmaktadır. İlk çağdaş sözlük biçiminde kitap 1538 yılında sir Thomas Elyot tarafından yayınlanmış Latince-İngilizce sözlüktü (Dubîçinskiy, 2008: 17). Aslında “sözlük” anlamında kullanılan

ilk sözcük glossa'dı (eski elyazması eserler veya metinlerin kenarlarında bilinmeyen veya anlaşılmayan sözcüklerinin açıklanması). Glossalar'ın tek bir kelime listesine dönüşmesi glossarium'ları (eser veya eser serisi için tertip edilmiş veya yabancı kökenli sözcükleri açıklayan sözlük) meydana getirmiştir. Bugün için glossary, bir kitapta veya bir yazıda geçen ve anlamı bilinmeyeceği öngörülen sözcüklerin, terimlerin sözlüğü karşılığında kullanılmaktadır.” (Minsafına, 2015: 2). Sözlük hakkındaki bu malumattan sonra Rusçayı tanımak gerekir.

Rus dili hakkında özet bilgi şöyledir:

Eski Slavca önce fonetik, dilbilimsel ve leksik açıdan Slav halklarının anlayabileceği bir dildi. Eski Slavcanın coğrafi bölgelere ve etnografik dağılımı ile ilintili olarak değişik “yerel” diller tezahür etti: Eski Rusça, Eski Bulgarca, Sırpça, Moldova ve Eflak Dili vs. Bu sözü edilen diller, Eski Slavca konuşurlarının anlaşılamayacağı derecede farklı değildi. 16.asra kadar Bulgaristan, Rusya veya Sırbistan'da tercüme ve neşredilen eserlerden bütün Slavlar faydalanabilmiştir. Nadiren fonetik, morfolojik ve leksik kimi değişiklikler olmuştur. (Meşerskiy, 1978: 17).

“Rusça (русский язык , okunuşu: ruskiy yazık), Slav Dillerinden, Avrasya'da yaygın olarak konuşulan bir dildir. Rusça, Beyaz Rusça ve Ukraynaca ile birlikte Hint-Avrupa dil ailesinin Slav Dilleri grubunun Doğu Slav Dilleri alt grubuna girer. 20. yüzyılda politik açıdan önemli bir dil olan Rusça, Birleşmiş Milletlerin resmi dillerinden biridir. Rusça dünya üzerinde en çok konuşulan (2010 yılına göre 161.727.650 kişi) 7. dildir. Rusça Kiril alfabesini kullanır. Çünkü Latin harfleri Rus dilindeki tüm sesleri ifade etmek için yeterli değildir. Rusçada vurgu çok önemlidir. Rus dilindeki kelimelerdeki vurgunun hiçbir kuralı yoktur. Bu yüzden kelimeleri öğrenirken vurguyu da ezberlemek gerekir. Rusça sözcüklerde vurgunun belli bir yeri yoktur. Ukrayna ve Belarus dili Rusçaya en yakın olan dillerdir. Doğu Slav dilleri de Rusçaya çok yakındır. Ukrayna ve Belarus'un doğu ve güney bölgelerinde de Rusça konuşulur. Eski bir Doğu Slav lehçesi olan Novgorod Lehçesinin Rusçanın oluşumunda büyük önem oynadığı kabul edilir. Bulgarca her ne kadar dil bilgisi olarak Rusçadan farklı olsa da her ikisi de 19. ve 20. yüzyıllarda Slav etkisi altına girmiştir. Bu yüzden Rusça ile Bulgarca arasında birçok

ortak kelime vardır. Rus dilinde harfleri yumuşatmak veya kalınlaştırmak için oluşturulan özel harfler vardır. *ь* bu harf önüne gelen sesi yumuşatır. *ъ* bu harf ise sertlik işaretidir. Rusça yüzyıllar içerisinde İngilizce, Fransızca, Almanca, Hollandaca, Lehçe, Latince, Türkçe gibi dillerden etkilenmiştir. Monterey, Kaliforniya'da yer alan Savunma Dil Enstitüsüne göre İngilizceyi akıcı konuşabilen birinin 720 saatlik bir eğitimle Rusça öğrenilebileceğini hesaplamıştır. Rusça dünya politikasında kritik rol oynadığı için Birleşmiş Milletler İstihbarat Topluluğunda *sabit hedef* dili olmuştur.

Rusçanın en yaygın kullanıldığı ülkeler Rusya, Ukrayna, Kazakistan ve Belarus'tur. Rusça, bir zaman Sovyetler Birliği'ni oluşturan ülkelerde de eskisi kadar yaygın olmasa da kullanılmaktadır. Sovyetler zamanında farklı etnik grupların konuştuğu dillere yönelik devlet politikası sık sık değişse de, ağırlıklı olarak Rusça kullanılmaktaydı. 1990 yılında Rusça, birliğin resmî dili olarak kabul edildi.^[21] 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerin çoğu kendi yerel dillerini destekleyen politikalar izlediler. Ancak Rusçanın bölgedeki önemi güncelliğini korumaktadır. Örneğin Estonya'nın % 67,8'i Rusça konuşmaktadır. Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkelerin çoğunda Rusça resmî dildir. Resmî dil değilse bile Rus dili okullarda öğretilmektedir. Baltık ülkelerinde ya yabancı dil olarak ya da anadil olarak Rusça konuşulmaktadır. Kazakistan, Beyaz Rusya ve Kırgızistan'da Rusça hâlâ resmi dildir. Kuzey Kazakistan'ın büyük bir kısmı hâlâ Rusça konuşmaktadır. Litvanya nüfusunun % 60'ı Rusça bilmektedir. İsrail'de 750.000 kişi tarafından Rusça konuşulmaktadır. Bunlar eski Sovyetler Birliği'nden gelen Yahudi göçmenlerdir.

Kazakistan, Belarus, Özbekistan, Ukrayna, Kırgızistan, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Tacikistan'daki okullarda zorunlu Rusça eğitimi verilir. Bilinen Rus dili tarihinin başlangıç yılı 858'dir. Rusça köken olarak Slav dillerinden gelmiştir ve en çok sözcük Eski Rus Dilinden geçmiştir. Rus dilinde Kiril Alfabeti kullanılır. “864 yılında Slav halkları arasında Hristiyanlığı yaymakla görevlendirilen Konstantin Kiril ile Methodius isimli kardeşler Slav dillerine uygun bir alfabe hazırladılar ve Eski Yunanca'dan Eski Slavca'ya Kutsal Kitaptan bazı bölümler çevirirler.” (Şener, 2013: 1248).

988 yılında Kiev Rusyası'nın prensi Vladimir, Konstantinopolis'ten Ortodoks dinini Kiev Rusyasına taşıdı. Bulgar eğitimci Konstantin (en tanınan adı Kiril'dir) ve Methodius kardeşler Slavlar için Glagol Alfabesini ürettiler. Glagol Alfabesi Slav dili için kullanışsızdı. Onun için Kiril ve Methodius yeni Kiril Alfabesini üretince, İncil'i Slavcaya çevirdiler. O zamandan beri Rus dilinde Kiril Alfabesi kullanılır. Şimdiki Rus stilinde Kiril Alfabesinde 33 harf vardır. ІІ: *Gagavuzcada ve Moğolcada kullanılır.* Türkçede bulunmayan sert bir T harfidir. X: *Tatarcada ve Azericede kullanılır.* Boğazdan gelen gırtlaksı bir H sesidir. E: Türkçede günümüzde kullanılmayan İ-E arasında seslendirilen bir harftir. (Şekil benzerliği nedeniyle Türkçedeki E harfi ile karıştırılmamalıdır, çünkü arada belirsiz de olsa bir ses farklılığı vardır.) Bu ses Ukraynacada Ё biçimiyle bulunur ve bu dilde sıklıkla kullanılır. Bu harfe Ё (Ye) adı verilir ve çevirilerde bu ses değeri ile gösterilir, ancak bu kesinlikle doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü bu harf art arda gelen І ve E seslerini ifade etmez. Tamamen İ-E arası farklı bir sestir (Latin: Ё). Anadolu Türkçesinde ise gerçekte mevcut olan ancak ölü bir ses olduğu bile söylenebilir. Bu sese Türkçede verilebilecek örnekler ise *El* (organ) ve *Ėl* (yurt) sözcüklerinin arasındaki farktır. *Ėl* sözcüğü zamanla "İl" biçimine dönüşmüştür. *TürkmenĖli, KırklarĖli, TuncĖli...* Rusçada ise yoğun olarak kullanılan ve açık olarak işitilen bir harftir. Ancak Türkçedeki gibi kaynaşan harflerin arasında değil, herhangi bir koşula bağlı olmadan ortaya çıkan ve Ruslar tarafından diğer seslerden rahatlıkla ayırt edilebilen belirgin bir sestir. Kiril E (ie) harfinin *Rus alfabesindeki* ses değeri kesinlikle Türkçe Latin alfabesindeki E harfi ile farklıdır. Tamamen bir şekil benzerliğidir. Kiril Ё (Rus alfabesinde: E) harfinin Latin karşılığı Ė harfidir. Bazı dil bilimciler Kuzey ile Güney arasında iki ana bölge arasında lehçe olduğunu söylerler. Rus lehçelerini Moskova ikiye bölüyor. Rus lehçelerini ayırmak gerekirse Kuzey, Merkez ve Güney Rus lehçeleri diye ayırabiliriz. Moskova Orta bölgeyi oluşturuyor. Rusça bölgelere göre farklılık gösterir. Lehçelerde sık telaffuz ve tonlama, kelime ve gramer ayrı ve standart dışı özellikler göstermektedir. Rus lehçeleri aynı zamanda başka ülkelere de ilham olmuştur. Kuzey Rus lehçesi Belarus'u Sloboda ve bozkır lehçeleri ise Ukrayna'yı etkiler. Rus lehçeleri birbirlerine oranla farklılık gösterir. Bu farklılıkların çoğu tonlama, telâffuz hatta kelimelerde bile gerçekleşebilir. Kuzey Rus lehçesi,

kelimeleri olduğu gibi telâffuz eder. Kelimeleri yumuşatmaz. Vurgu çok azdır. Ama gene de vurgu bulunan yerlerde belirli bir kuralı yoktur. Kuzey Rus lehçesi Rus alfabesinde bulunan ъ harfini kelimelerde kullanmadan yutarak söylerler. Tıpkı bazı Türk yerleşimlerdeki insanların bazı harfleri yutması gibidir. Örneğin; nasıl Trakya'da yaşayan nüfusun yerlileri h sesini zor telâffuz ediyorlarsa aynı şey Kuzey Rusya'da yaşayan Ruslar için de geçerlidir. Örneğin; Rus dilinde aşk anlamına gelen любить (lyubid şeklinde okunur.) Kuzey Rus lehçesi bu kelimenin son harfini yutar. Bundan dolayı bu kelimeyi любить (lyubit) şeklinde telâffuz ederler. Aynı zamanda Kuzey Rus lehçesinde е ve о harfleri biraz daha uzatılarak söylenir. Bu söyleyiş Ukrayna diline benzer. Örneğin; Rus dilinde yağmur anlamına gelen дождь (dojid şeklinde okunur.) Kuzey Rus lehçesinde о harfi uzar. Bu kelime Kuzey Rus lehçesinde дождь (doojit) şeklinde telâffuz edilir. О harfi uzatılır. Kuzey Rus lehçesi Bulgarca ve Makedoncaya telâffuz ve söyleniş bakımından çok benzer. Bu lehçe Belarusçaya da ilham olmuştur. Merkez lehçesi Rus dilinin en düzgün ve gerçekçi hâlidir. Kelimelerde telâffuz normaldir. Sesler konuşma dilinde yutulmaz veya uzatılarak söylenmez. Tıpkı Türk dili için kullanılan İstanbul Türkçesi ifadesi Merkez lehçesini ifade etmek için uygundur. Rus dilinin en sade hâli bu lehçedir. Rus yazı dilinde bu lehçe kullanılır. Rusya'nın başkentinde bu lehçe konuşulduğu için Rus diplomatların, politikacılarının, siyasetçilerinin ve hatta Rus devlet başkanlarının çoğunun lehçesi Merkez lehçesidir. Merkez lehçesinin en önemli özelliği Rus dilindeki tüm yazıların bu lehçe esas alınarak oluşturulmasıdır. Fakat gene de Rus dili yazıldığı gibi okunan bir dil değildir. Birçok harf yumuşatılır. Vurgu olamayan о sesi а olarak okunur. Örneğin; Rus dilinde demir anlamına gelen железо (jelyeza) şeklinde okunur. Yani lehçe olduğu gibi yazı dilinde de esas alınsa gene de bazı harflerin okunuşları farklıdır. Güney Rus lehçesi Kuzey Rus lehçesine oranla daha kibardır. Hiçbir harf yutulmaz. Ancak bu lehçenin en büyük farklılığı telâffuzdur. Harfler ve kelimeler olduğundan çok daha farklı bir şekilde telâffuz edilir. Genel olarak sessiz harflerin çoğu yumuşatılır. Aynı zamanda konuşma dilinde de birçok harf düşürülebilir. Tıpkı Türk dilindeki ünlü düşmesi gibi bu lehçede de birçok sesli harf düşebilir. Örneğin; Rus dilinde çember anlamına gelen кыр (kurug şeklinde okunur.) Yazı dilinde Merkez lehçesi esas alınır. Eskiden bu kelime кыры şeklinde yazılırdı. Güney Rus lehçesinde

ilk **u** harfi düşer. Bundan dolayı Güney Rusya'da yaşayanlar bu kelimedeki ilk **u** harfini söylemezler. Bu ilginç telâffuz biçimi Merkez lehçesinin yazı diline ilham olmuştur. Fakat Merkez lehçesindeki kişiler bunu hâlâ (kurug) şeklinde telâffuz eder. Bu sadece yazı diline ilham olmuştur. Tıpkı Türkçedeki "dram", "grup" kelimeleri gibi bunların arasında bir harf vardır fakat yazı dilinde yazılmazlar. Aynı şey Rus dilinde de geçerli bu kelimenin arasında bir harf var fakat yazılmıyor. İşte Rus dilinde bu kelimenin ilk ünlü harfinin yazılmama nedeni Güney Rus lehçesinde bu harfin yutulmasıdır. Bu harfin yutulması yazı dilinde Ruslar tarafından hoş karşılanmıştır. Bundan dolayı bu kelime günümüzde de кпыр şeklinde yazılır. Rus dilinde fen anlamına gelen науга (nauga) şeklinde okunur. Bu sözcüğün bu şekilde okunmasının nedeni Güney lehçesidir. Bu okunuş çoğu Ruslarda aynı şekildedir. Kuzey Rus lehçesini konuşanlar dışındaki Merkezdeki Ruslarda dâhil olmak üzere herkes bu kelimeyi böyle okur. Bu lehçede bu kelimedeki **k** harfi yumuşatılmış ve **g** olarak okunmuştur. Bu okunuş ise yaygınlaşmıştır. Merkez lehçesini konuşan çoğu kimse de bu kelimeyi bu şekilde okur. Fakat yazı dilinde ise Kuzey lehçesi kullanılmıştır.

Dil bilimi kavramları, globalleşen dünya dilleri içerisinde hususi bir yeri olan Türk yazı dilleri ve lehçeleriyle de ifade olunmaktadır. Türk dili, millattan önce başlayarak bükünlü dillerle art ve iç görünümlü (retrospektif ve interospektif) geniş bir yan katman tabakası teşkil etmiştir. Bilişim çağında bilgisayar teknolojisine yatkın bir e-Türkçenin eş ve ön görünümlü (prospektif ve perspektif) iç katman seviyesiyle iletişim ortamında kullanılabileceğini göstermektedir. Avrasya coğrafyasında, Türk ve Rus dili iki dillilikte üst katman (superstrat) özellikli olmadığı ifade edilebilir. Türkçeden Rusçaya geçen müşahhas dil alıntılarını da yalnızca alt katman (substrat) özellikli dil etmenleri olarak farz etmek doğru olmaz. Avrasya coğrafyasında beynelmilel iletişim aracı olarak kullanılan Rusçaya Türk dili ve yazılı lehçelerinin etkisi doğru olarak saptanmalıdır. 11. asırdan bu yana Rusçada değişik şekillerde tezahür eden Türk kökenli fonetik, gramatikal, sözlüksel, atasözü ve deyimbilimsel alıntıların Rusçada özel bir dil tabakası oluşturduğu dikkatlerden kaçmamalı ve onun lengüistik tanımı doğru yazılmalıdır. Bunların sadece yan katman özellikli dil alıntıları betimlemesi sahil olmaz. Evvela eski Türk sonra ise çeşitli tarihî ve çağdaş Türk yazı dilleri ve lehçelerinden alınması bir süreçelde etmiş

ve günümüz Rusçasında fonetik, gramatikal, sözlüksel, atasözü ve deyimbilimsel olarak özel bir tabaka yaratmıştır. Rus dilinde kullanılan Türk kökenli soyadları, bu dil tabakasının müşahhas terkiplerinden bir kanıttır. Beynelmilel iletişim vasıtası olarak kullanılan Rusçadaki alıntılar, çağdaş dil biliminde artık yan katman veya alt katman değil, alındığı dilde yani Rusçada kazandığı devamlılıktan dolayı iç katman terimi ile de adlandırılmaktadır. (Дитрих 2002: 84). Bahsedilen dil tabakasının iç katman (interstrat: İnter. iç, startum. – kat, tabaka) olarak tanımlanması ve yan katman (adstrat), alt katman (substrat) ve üst katman (superstrat) nitelikli mukayeseli dil alakaları mevzusunda tetkik edilmesi gerekir. Türkçeden Rusçaya 11. asırdan itibaren gramatikal-sözlüksel ve deyimbilimsel seviyeleriyle nüfuz eden dil alıntıları, Rusça ile Türk dili ve lehçelerinin çağdaş eş zamanlı (secronik) ve art zamanlı (diacronik) düzeyinde ikincinin de birinciye tesiri açısından mukayeseli olarak tetkiki gerekir. Günümüz Türk-Slav dilleri arasında yapılacak çeşitli filoloji araştırmaları, özel bir “Türk Slavistik” bilim dalı olarak adlandırmıştır. (Süleymanov, 2002: 7).

Neticede ikincilerdeki alıntılar iç katman, birincilerdeki alıntılar ise yan katman olarak irdelenebilir. “Türk Slavistik”de böyle bir tetkik metodunun tatbik edilmesini, küresel iletişim aracı düzeyinde kullanılan dillerde tespit edilen benzeri dil olaylarının muasır dilbilimde iç katman nitelikli dil alakaları olarak belirtilmesi de ön yargı oluşturmaktadır. Türkçenin tesiri neticesinde Rusçada tezahür eden iç katman (interstrat) tabakası, Rusça yazan Türk asıllı müelliflerin eserlerinin diline göre belirlenebilmektedir (Abdulla, 2012: 40). “Rus dilinin leksikadaki Türk menşeli sözler uzun müddetli tarihi bir inkişafın neticesidir.” (Minehanım, 2010: 44).

Orta Türkçe döneminin başlangıcındaki Köktürkçe ve Eski Uygurcadan sonra daha çok elifba ile yazılı eserler veren Karahanlı veya Hakaniye Türkçesinin filolojik eseri Divan-ı Lügati’t-Türk’teki içki ile ilgili kelimelerin (kımız > Rus. kumus, Moğolcadan Türkçeye geçen kepit “meyhane” > Rus. kebit “dükkân”) Rusçaya geçmiş olması çok dikkat çekicidir (Aydemir, 2014: 233, 236). Yine bu dönemde Türkçeden Rusçaya giren ilginç bir kelime olan (Rusça) vampir [< (Türkçe) upır < op- “içmek” +(I)r “sıfat-fiil eki)] ile karşılaşılır: “Upırın XI-XII. yüzyıllarda Rusçaya girdiği Vladimirtsov, Räsänen, Ligeti, Dmitriev, Yegorev, Şipova ve Eren tarafından belirlendiği (Şipova 1976: 347-348; Eren 1999: 303-304) ve Rusçadan diğer Doğu Avrupa Slav dillerine geçtiği Miklosich tarafından çözüldüğü halde, her nedense

literatürde bu çözüm rağbet görmemiştir. Oysa meseleye 10-11. yüzyıl Slav-Türk (Kuman, Peçenek ve diğer boylar) ilişkileri bağlamında yaklaşmak, meselenin çözümünde önümüze birçok veri sunar. Knez Vladimir'in yönetimi altındaki bu bölge, bugünkü Kiev kenti çevresindedir. Kiev halkı M.S. 988'de Vladimir önderliğinde Hristiyanlığı kabul ederek Slavlaşma sürecine girmiş, bu arada paganizme savaş açmıştır. Kiev ve çevresi, bu dönemde Vareg-Ruslar, Hazarlar ve doğudan gelen Peçeneklerin güçlü nüfuzu altındaydı. 915'te Knez Oleg döneminde, Peçenekler Kiev'i kuşatmış ve 1036'ya kadar Ruslar ve Peçenekler bir arada yaşamışlardır. Kiev knezi Vladimir, Kama Bulgarlarına karşı sefer açtığında Rus ordusu ve Uzlar aynı kıtada yer almışlardır. 985'te Vladimir ile Oğuzlar (Torklar) ve Volga Bulgarları arasında kimi zaman mücadeleler yaşanmış, kimi zaman da barış ilişkileri kurulmuştur. 1060 yılından itibaren ise, bu bölgeye Kumanlar gelmiş; Kumanlara karşı Ruslar, Peçenekler ve Oğuzlar birlikte hareket etmişlerdir. Kniga Prorokov'un ve 12. yüzyıl kilise kroniklerinin yazıldığı, yani upır sözcüğünün Rusçaya girdiği dönemde Rusların en yakın komşuları Peçenekler, Oğuzlar, Bulgarlar ve Kumanlardı. ” (User, 2010: 123).

“Türk halkları ile dünyanın medeni halkları arasındaki bağlantılar çok eski dönemlere dayanmaktadır. Bu bağlantıların birinci sebebi, Türklerin genel olarak zengin medeniyete ve kültürel yapıya sahip olan “etnik aile”den, yani Altay ailesinden çıkmasıdır. İkinci sebep, zaman içinde Türklerin geniş bir coğrafyayı yurt tutmasıdır. Üçüncü sebep ise, “dünyaya açık” etnik bir karaktere sahip olmalarıdır.” (Esen, 2008: 365).

“Başka dillerden sözcük ve sözlüksel kalıplar alınarak yeni dil bilimsel birimlerin ifade edilmesi veya var olan kavramları birbirinden ayırt etmek ve adlandırmak için başka dillerin kelime hazinesinden yararlanılması, bir dilin diğerinden temel ve yardımcı morfemleri alarak kullanması anlamına gelmektedir. Bütün bunlar, çoğunlukla dil dışı faktörlerle bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Dil içi faktörler ise, bir dilde yeni eşya ve kavram belirten eşdeğer sözlüksel birimlerin olmayışına bağlı olarak söz konusu dilde ortaya çıkan çeşitli kelimelerin ve diğer dil kullanım ihtiyaçlarının dil bilimsel ve eş görünümlü olarak

giderilmesiyle belirlenebilmektedir.” Rusçaya geçen Türkçe deyimler (Memmedova, 2009: 121, 122) ve ekler¹⁶ (Dinç 2017: 262) ayrı bir çalışma konusudur.

Sözcükler, seslere ve cümlelere oranla daha kalıcı yapılardır. Bu yüzden dil alışverişleri söz konusu edildiğinde, ilk akla gelen sözlük alıntıları olmaktadır. Rusça ve Türkçe farklı dil ailelerine ait iki dildir. Bu yüzden her iki dil arasında yapı olarak mühim farklılıklar vardır. Türk ve Rus halkları bu iki dilin konuşurları olarak uzun süre karşılıklı etkileşim hâlinde oldukları için diller arasında kelime alışverişinin olması doğaldır. Geniş bir coğrafyada, uzun bir süre yaşamış ve yaşamakta olan Rusçanın Türkçeden kelime alması dil etkileşiminde doğal bir süreçtir. Rusçadaki alıntı kelimelerin kaynak dilleri de çeşitlidir. Alıntı kelimeler İskandinav, Roman Germen, Yunan, Batı Slav, Moğol, Türk ve başka milletlerin dillerden yapılmıştır. Orta asırlardan sonra Batı (Alman, Flemenk, Fransız ve İngiliz) dillerinden de Rusçaya alıntı kelimeler girmiştir. SSCB döneminde ise Çağdaş Türk lehçelerinden kelimeler Rusçaya geçmeye devam eder. Her Arapça ve Farsça asıllı kelime Rusçaya Türkçe vasıtasıyla girmiş olamaz. Bazı Arapça ve Farsça kelimeler Tacikçe vasıtasıyla da Rusçaya girmiş olabilir. Rusça alıntı kelimeleri kendi dil kurallarına uydurmuştur. Osmanlı döneminde (1892 yılında) yayımlanan Rusça-Türkçe sözlükte ise Rusçaya girmiş ama günümüz ölçünlü Türkiye Türkçesinde kullanılmayan *vıgıl*, *küşdere*, *yırkan*, *yeşit*, *vurgun* (at arabası anlamında) gibi 21 kelimeye de rastlanmıştır (Gürsu, 2017: 8, 15).

Rusça sözlüklerde geçen Türkçe kelimelerin Kitabı-ı Dede Korkut gibi tarihî Türk metinlerinde bulunması kelimelerin izlerini takip etmek açısından çok önemlidir. Slav dillerinde yüzyıllarca kullanılan Türkçe sözcüklerin varlığının doğru olarak saptanmasında bu abideler değerli birer delil rolü oynar. Bu gaye ile Rusçadaki sözcüklerle karşılaştırma yapmak için dikkate alınan “Kitab-ı Dede Korkud”un dilinde paralellik bulunan karovul-karaul; hına -kına; alvar-arovar; orduorda; orğan-arkan; kaftan-kaftan; kuma-kumaç; çomak-çumak; kuyruk-kyurduk; bostan-batan; al, alca-alıy; orman, yaylak vs. gibi sözcükler gösterilerek semantik analize tabi tutulmuştur (Tekleli, 2011: 146).

¹⁶ Брат+нин дом “brat+nin dom” (erkek kardeş+in evi) vb. (Dinç, 2017: 262).

“Türkçe ile Rusçanın ilişkileri, karşılıklı kelime alış verişleri çok eski dönemlere uzanmaktadır. Türk ve Rus halklarının uzun yıllar boyunca aynı coğrafyayı paylaşmaları ve birbirleriyle komşu olmaları sonucunda aralarında birçok siyasî, askerî, ticarî, vb. ilişkiler olmuştur. Bu ilişkiler birbirlerinin kelime hazinesini de önemli ölçüde etkilemiştir. Çağdaş Rusçanın kelime hazinesinde birçok Türkçe kelimenin aktif olarak kullanıldığı bir gerçektir. Bu kelimelerin bir kısmı tamamen Türkçedeki şekliyle, bir kısmı da aldığı ekler ve uğradığı ses değişimleri sonucu Rusçalaşarak varlığını devam ettirmektedir. Bunların arasında özellikle askerî, siyasî ve ticarî terimler; hayvancılık, tarım ve günlük yaşamla ilgili kelimeler göze çarpmaktadır. Bu kelimelerin hepsi ayrı ayrı ele alınarak farklı paradigmalarda incelenebilir. Rusçada bulunan Türkçe kökenli kelimeler arasında yiyecek sınıfına giren birçok ekmek türünün olması özellikle dikkat çekicidir. Bunlardan bazılarına göz atalım: Pirog “börek, poğaça”, çurek “tatlı ekmek”, kalaç “kilit şeklinde pişirilmiş buğday ekmeği” vs. Tartışmalı olsa da kuliç “Paskalya bayramlarında pişirilen bir çeşit tatlı çörek”, kolobok “bazlama”, karavay “somun” gibi ekmek çeşitleri de buraya dâhil edilebilir. Tarımla uğraşan milletlerde doğal olarak buğday ve buğday ürünlerinden yapılan mamuller oldukça çeşitlidir. Yerleşik bir toplum olarak tarıma daha yatkın olan Rusların, birçok ekmek çeşidinin ismini göçebe bir toplum olarak kabul edilen ve daha çok hayvancılıkla uğraşan Türklerden almış olması oldukça ilginçtir. Ayrıca konuyu genel olarak ele aldığımızda insanlık tarihinin en eski yiyeceklerinden birisi olan ekmeğin neden ismini başka bir dilden aldığı da düşündürücü bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusçadaki Türkçe kökenli ekmek isimlerinin bir kısmı etimolojik olarak araştırılmıştır. Bu kelimelerden çurek hemen hemen tüm Türk lehçelerinde kullanılmaktadır ve Türkçe olduğu tartışmasızdır. Kaynaklarda pirog kelimesinin de Türkçe olduğu belirtilmektedir. N. A. Baskakov bu kelimenin kökünü Tatarcadaki börek~burök kelimesine bağlayarak şöyle açıklar: “Bör~bür (örtmek, bürümek, sarmak) fiilinden türemiştir. – ak/ek eki ilave edilince de herhangi bir şeyle örtülmüş manası kazanır. Kalaç kelimesini V. V. Radlov’un Opıt Slovary Tyurkskih Nareçiy adlı eserinde de beyaz ekmek anlamında görüyoruz. Türk mitolojisine baktığımızda Oğuz Destanı’nda kalaç kelimesinin bir Türk boyunun ismi olarak geçtiğini görüyoruz. Kalaç kelimesini ilk olarak V. İ. Dal’in 19. yy.’da hazırlamış olduğu “Tolkoviy Slovar Jivogo Velikorussskogo

Yazıka” adlı eserinde inceledik. Çeşitli lehçelere ve yaşayan konuşma diline ait 200000’ den fazla kelimeyi ve 30000’e yakın atasözünü içeren bu eser, Rus halk dilinin en kapsamlı sözlüğü sayılabilir. 19. yy.’ın çok değerli bir anıt olan bu sözlük günümüzde de en güvenilir ve otoriter kaynaklardan biri olarak kabul edilmektedir. Kalaç kelimesi sözlükte iki anlamıyla şöyle açıklanmıştır: “1. Genel olarak buğday ekmeği, cıvık hamurdan yapılmış saplı çörek; 2. Nehrin çizdiği yuvarlak akıntı. Nehrin ada veya yarım ada etrafında oluşturduğu menderes”. Kalaç kelimesinin bulunduğu bir atasözü: Куда наместь сметану с калачем – Kuda nam yest smetanu c kalačem (Kaymaklı kalaç yemek kim biz kimiz). Kalaç yemek fakirin harcı mıdır. Öyle değerli bir yiyeceği fakirler yiyebilir mi? Rusların bu kelimeyi deyim ve atasözleri oluşturacak kadar çok benimsemesi, Türk kültüründen ne kadar çok etkilendikleri konusunda da bir fikre sahip olmamızı sağlamıştır. Bir dilde bulunan kelimelerin etimolojik açıklamalarını yapmak oldukça zordur. Özellikle yabancı diller tarafından benimsenmiş kelimeleri araştırmak gerçeklerin ortaya konması bakımından çok önemlidir. ” (Uluoğlu, 2002: 323).

Batıda ve Rusya’da (Kononov, 1972: 17 ve Kovtun, 1962: 324) Türkçeye karşı artan alakadan sonra (Eren, 1969: 231) Türkologların ilgisini Rusçadaki Türkizmler çekmektedir. Rusçada “Türkizmler” diye isimlendirilen Türkçeden alınma birçok kelime mevcuttur.¹⁷Bazı kelimeler Rusçada kendine ait bir şekilde bağımsız bir hayat biçimine dönüşerek fonetik olarak fark edilemeyecek kadar sözlükte yerini alırken türetim ekleriyle yeni anlamlar da üstlenir. Mesela: tamga > таможня (tamojnaya) “gümrükleme, bor alma” (Şipova, 1976: 4).

Uzun süren ve hâlen devam eden tarihî süreçte (Karaman, 2009: 1376) Rusçadaki Türkçe söz varlığına taaccüp etmemek gerekir (Minehanım, 2010: 4) Türk-Slav münasebetleri takriben 1500 senelik bir tarihî geçmişe dayanır. Bu derin tarihî süreçte Türklerle Ruslar mütemadiyen birbirleriyle -bazen dostane bazen

¹⁷ “Şipova’nın hazırlamış olduğu “Rusçada Türkizmler Sözlüğü” adlı eserde Türkçeden Rusçaya geçmiş 2000 sözcük verilmiştir (Şipova, 1976). Türkçe sözcüklerin alıntılanması, Altın Ordu devletinden çok önce, Ana Slav dönemi (Праславянский период) diye adlandırılan Rusçanın erken dönemlerinden itibaren başlamıştır (https://ru.wikipedia.org/wiki/Тюркизмы_в_русском_языке#cite_ref-D1.84_2-1.) “Türkizmler” konusunda hazırlanan eserler, genellikle sözlük birimleri içermektedir. “Türkizmler” ile ilgili çalışmalarda geçen +ilk (http://filologdirect.narod.ru/sra/sra_2006_19.html) eki gibi biçim birimleri ise sözcük bünyesinde geçmiş olan biçim birimlerdir.” (Dinç, 2015: 257).

hasmane- komşuluk ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Doğu dillerinden Rusçaya geçen söz varlığında birinci sırayı Türkçe almaktadır. Yanuari Osipoviç Yartsev 1816 yılında “Şark Dillerinden Geçen Rus Sözleri Hakkında” adlı çalışmayla bu konuya dikkat çekmiştir (Kononov, 1972: 23). Konunun ele alınmasında hem tarihçilere hem filologlara hem de etimologlara iş düşmektedir. Aynı zamanda leksik ve semantik özellik de taşımaktadır.

Dil münasebetlerinde kaynak dil vericidir. Yani üstün dildir. Alıcı dil ise tesire maruz kalan dildir ve Rusçadaki Türkçe alıntı sözcükler de işlek olması dikkat çekicidir (Minehanım, 2010: 30, 40). Alıntı sözcük diye de adlandırılan ödünçlemeler kaynak dilden yapılır. Ancak bu terim pek tercih edilmez.¹⁸ Çevirisi yapılan dil de kaynak lisandır. Aktarmada hedef lehçeye uyarlanan metnin alındığı lehçe de bir çeşit kaynak dil sayılabilir. Kaynak dil, yazılı metnin ve konuşulan dil ürününün orijinal dilidir. Türkçenin dünya dilleri üzerindeki etkisi irdelenirken Türk dilinin kaynak dil olduğu yani verici dil olduğu anlaşılabacaktır. Dolayısıyla Türkçe-Rusça dil münasebetlerinde Rusçadaki Türkçe sözcükler ele alındığında Türk dili ve lehçeleri kaynak dil durumundadır. “Johanson dil etkileşimlerini “kod kopyalama” terimiyle; A: temel kod görevindeki sosyal açıdan zayıf dil, B: kodu kopya edilen sosyal açıdan baskın dil olarak tanımlar: “A dilindeki (yani zayıf ve kopyalanan dildeki) kopyada ortaya çıkan değişiklikler, A konuşurlarının B dilini öğrenmekteki yetersizliğini göstermez. Kopyalarda oluşan değişiklikler, çoğu zaman, ilişki dilleri arasındaki yapısal farklardan kaynaklanan çatışmaları azaltmak, yani uyum sağlamak amacıyla ortaya çıkarlar. Bu uyum çoğu zaman şöyle açıklanabilir: A dili, kendisinde bulunmayan bir özelliği, bu özellik B dilinde alışılmış ve zorunlu olduğu için kullanabilir veya tersine A dili, kendisinde bulunan bir özelliği, B dilinde bulunmadığı için kullanmaktan vaz geçebilir.” (Zengin, 2017: 294, 52).

Dilin oluşumunda iç öğelerin yanında dış öğeler de vardır: Dış öğeler başka toplumların dillerinden yapılan alıntılar, 1. Ödünçleme, 2. Melezleme, 3. Anlam Aktarmasıdır (Karaağaç, 2002: 44-45).

¹⁸ “Dil ilişkilerinde hiçbir şey gerçekten “ödünç alınmış” olmaz, “verici dil”in hiçbir şeyi elinden almaz ve alıcı dil verici dildekiyle aynı olabilecek hiç bir şeyi almaz.” (Demir, 2003: 37).

Stachowski'nin Etimoloji adlı eserinin tanımında konuyu ilgilendiren maddeler şöyledir: “Ödünç Sözcükler. Ayırt Etme Ölçütleri (Stachowski, 2011: 23-38) adını taşıyor. Ödünç kelimeleri, bir dilin öz sözcüklerinden ayırt etmenin hem alıntılar ile ilgilenen hem de ilgilenmeyenler için önemli olduğu belirtiliyor. Ana dilini konuşanların bazen bir yabancı sözcüğü hemen fark ettikleri, fakat kolaylıkla fark edilemeyen zor örnekler de bulunduğu dile getiriliyor. Tarihî ölçüt maddesinde, bazı sözcüklerin, bir dil ailesinin bütün temsilcilerinde var olduğu hâlde, tarihî sebeplerden dolayı ana dilden kalma sözcükler sayılamayacağı belirtilmiş ve örnek olarak, televizyon sözcüğü verilmiştir. Bu sözcüğü Ana Türkçeye kadar geri götürmemizin mümkün olmadığı, çünkü Ana Türkçe konuşulduğu zamanlarda henüz televizyonun icat edilmediği belirtilmiştir. Bu yüzden televizyon kelimesinin, fonetiği ve yapısı incelenmeden bile tarihî nedenlerle en çok 20. yüzyılın başlarına kadar geri götürülebileceği açıklanmıştır. Tarihî ölçüt verilirken bir başka örnekleme de şu şekildedir: Şimdi şu durumu düşünelim: Birinin adı A, öbürününki ise B olmak üzere iki halkın yan yana yaşadığını, B halkında dokumacılığın çok iyi geliştiğini A halkında ise oldukça geri kaldığını varsayalım. Bunun sonucunda A halkı dokumacılığı B halkından öğrenecek ve aynı zamanda dokumacılık terimlerini de B halkının dilinden alacaktır. Başka bir deyişle, A halkının dilinde, kökeni bilinmeyen bir dokumacılık terimi varsa kaynağının B halkının dilinde bulunabilme olasılığı çok yüksektir. Ses bilimsel ölçüt maddesinde, bir dilin söylenişi bilerek çarpıtılamayacağı için fonetik ölçütlerin son derece önemli olduğu belirtilmiştir.

Ödünç Sözcükler: Adaptasyon (Stachowski, 2011: 39-47) adını taşıyor. Bu bölümde, adaptasyonun amacı yabancı kelimeyi alıcı dilin sistemine uyarlamaktır denilmiş ve bu uyarlamanın genel olarak ses veya biçim değişiklikleri ile gerçekleştiği belirtilmiştir. Ses bilimsel uyarlama maddesinde, fonetik uyarlamanın özü, insanların dillerinin fonetiğine göre konuşup fonolojisine göre duymalarına bağlanmıştır. Bir yabancı, dilinin bir sözcüğünü bu dilin fonetiğine göre telaffuz ederse biz bu sözü kendi dilimizin fonolojisine uyarlayıp yine kendi dilimizin fonetiği ile söyleriz, denilmiştir. Uyarlama derecesinin, iki dil arasındaki farklılığa bağlı olduğu, fakat bunun yanı sıra, bireysel ağza sahip olan alıcı kişinin eğitim seviyesi ile verici dilin prestiji gibi başka etkenlerin de bulunduğu belirtilmiştir. Fonetik uyarlama değişimleri maddesinin altında beş temel tip sıralanmış ve

örneklerle açıklanmıştır: Alıcı dilde bulunmayan bir sesin yerine alıcı dilde var olan bir sesin getirilmesi; Yabancı telaffuzun bir özelliğinin bütünüyle kaybolması. Bu değişme sık sık ünlü uzunluklarında görülür; Yabancı telaffuzun bir özelliğinin bir sestten bir başka sese kayması; Telaffuzun bir özelliğinin ayrı bir sese dönüşmesi; Yepyeni bir sesin ortaya çıkması. Biçimsel uyarlama maddesinde, en çok görülen biçimsel uyarlama yönteminin, yabancı bir kelimeye kendi dilinden bir ek eklemek olduğu belirtilmiş; çok daha ilginç örneklerin ise, yabancı bir kelimenin bir parçasının hatalı olarak alıcı dilin bir ögesi ile özdeşleştirilmesinden meydana geldiği konusunda çarpıcı örnekler verilmiştir.

Ödünç sözcükler ile ilgili bir araştırma Görkem ve Gölgelele (Stachowski, 2011: 49- 63) adını taşıyor. Bu başlık altında, ödünç sözcükleri araştırma ile elde edilecek faydaların her şeyden önce verici dil için önemli olduğu, bununla beraber, ödünçlemelerin alıcı dil için hiç de önemsiz sayılmayacağı belirtilmiştir. Çünkü uyarlama yöntemlerinin değişmelerinin, alıcı dilin gelişme yönlerini kestirmeyi mümkün kıldığı söylenmiştir. Ödünç kelimelerin her şeyden önce verici dilleri araştırmak için önemli olduğu dile getirilip iki madde hâlinde örneklerle incelenmiştir: Tamamen unutulmuş, hiçbir eski belgede kaydedilmemiş sözcükler yeniden tasarlanabilir. Geleneksel imlaya göre yazılan sözcüklerin gerçek söylenişi saptanabilir. Bir sözcüğün kökenbilimsel açıklamasının, yazılışını da etkilediği, bunun da etimolojinin pratik önemini gösterdiği vurgulanmıştır. Ödünç sözcükleri araştırmalarda, ne yazık ki, birçok tuzaklar bulunduğu söylenmiş, bu noktada araştırmacının hangi hususlara dikkat etmesi gerektiği belirtilmiştir. Özellikle sözcüklerin dilden dile geçerek, düzenli ses bilimsel değişmelerden başka düzensiz değişikliklere de tâbi oldukları ve onları bulup açıklamanın etimolojinin en zor ödevlerinden biri olduğuna dikkat çekilmiştir. Bir sözcüğün dilden dile geçiş yolunu yeniden tasarlama sürecinde ses ve biçimbilimsel ölçütlerin dışında kelimenin filolojik kayıtları ve sözcük yapımsal tarih gibi verilere de dikkat etmek gerektiği vurgulanmıştır.” (Öztürk, 2012: 155).

“Alıcı durumundaki dil, “oluş, kılış ve nitelikleri karşılayan sıfat, zarf ve fiillerden çok nesneleri karşılayan isimleri” kendi söz varlığına dâhil eder. Zarf, sıfat, edat vs. türünden sözcüklerin ödünçlenmesi ise, yan katman (İng. adstratum), alt katman (İng. substratum), üst katman (İng. superstratum) ilişkileriyle dilsel

etkileşimin ileri düzeye vardığı durumlarda görülür. Fakat yabancı dillerin birbirine etkisi söz varlığı ile sınırlı değildir: Dilsel etkileşim, ses bilgisini (İng. phonetics), biçim bilgisini (İng. morphology), söz dizimini (İng. syntax) etkileyecek düzeye de ulaşabilir. Örneğin, Tacikistan’da İranlılarca konuşulan Tacik dili, Türkçenin Özbek lehçesinden o kadar etkilenmiştir ki bu durum, G. Doerfer tarafından “Doğuş hâlindeki bir Türk dili” olarak nitelendirilmiştir.” (Daşdemir, 2016: 160).

“Dil etkileşimlerinde baskın dilin baskın olmayan dilden etkilenmesi genellikle, sadece söz varlığı boyutunda gerçekleşir ve bu boyutun sınırları ise oldukça dardır. Baskın dil, baskın olmayan dilden (1) kendi kültüründe bulunmayan unsur ve kavramlara dair sözcükleri (çeşitli nesnelerin, yiyecek-içeceklerin adlarını vb. unsurları), (2) argo ya da belirli jargonlarla ilişkili söylemleri, (3) kendi uzmanlık alanı olmayan bir sahaya dair terimleri ya da adları kopyalar (Sarı, 2013: 4).” (Zengin, 2017: 52).

Hedef (erek) dil Rusçada, “özel dil” ise belli tarihteki konu alanını içeren dildir. Dil kesiti ise metnin düzeyidir. Dil incelemelerinde bu bölüm genellikle alfabe dizgesi sayılan sözlük olabilir. Tarihî dönemlerde yazı dili imkânlarının ve iletişimin günümüzdeki gibi olanakları olmadığından Türk dilinin ölçünlü daha doğrusu payitaht Türkçesi yani o devirdeki ölçünlü Türkçe yerine coğrafi yakınlık sebebiyle gelişen kültürel ilişkiler neticesinde Türk dilinin lehçelerinden belki bazen diyalektlerinden Rusçaya sözcükler ödünç verilmiş olabilir. Ancak Türkiye Türkçesine göre uzak lehçe olan tarihi dönemdeki söz varlığıyla (vocabulary) s grubu Türk lehçelerinden Çuvaşça ve Yakutça kronolojik olarak ilk sırada sayılabilir. Eski Batı Türkçesi (LİR Türkçesi) ve onun devamı Çuvaşça başta gelir.

Çuvaşlar hakkında malumat: “Macarlar uzun bir dönem Bulgarlarla sıkı ilişkilerde bulunmuşlardır. Bu münasebetle Macarcaya geçmiş yaklaşık 300 Bulgar kelimesi Çuvaş kelimeleriyle aynıdır ve bu kelimeler günümüze kadar Macarcada korunmuştur. VIII. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar Bulgar devletine tabi olan İdil boylarındaki halklar, Bulgarlardan birçok kelime almışlardır. Çuvaşçayla aynı olan bu kelimeler Marilerde 1500, Udmurtlarda 500, Komipennaklarda 300’den fazladır. İ. G. Dobrodomov Çuvaş kelimelerini kullanarak Rusçada ve diğer Slavyan dillerde Bulgarcadan alınmış bir çok kelimeyi tespit etmiştir. XIII. yüzyılda Moğolların

işgaliyle Bulgar devletinin çökmesi ve Bulgar coğrafyasıyla Altın-Orda coğrafyasının birleşmesi, bir arada yaşayan Bulgar tebasının aynı pota altında erimesini durdurmuştur. Bu dönemin sonunda İdil boylarında Türk dilli iki halk - Çuvaşlarla Kazan Tatarları- kalmıştır. Moğolların hâkimiyetine giren Çuvaşlar böylelikle milletleşme sürecindeki birinci dönemi bitirmişlerdir.” (Dimitriyev, 1997: 129) “Hunlar, Hunca konuşmaktaydılar ve Proto-Moğol bir dil olan Hunca, Türkçe, Çince ve Ön Sibirya dillerinden unsurlar içermektedir. Bir Çin uzmanı (Sinolog) olan ve uzun bir süre eski Çince yazılı belgeleri kullanarak eski Hunların tarihi ve dillerini araştıran Rus bilim adamı Prof. N. Bichurin, Hunların Moğolların atası olduğu ve bunların dilinin baskın bir şekilde Moğolca olduğu sonucuna ulaşmıştır. Prof. B. Bergman, P. Pallas, Yu. Venelin, D. Ilovaiskiy, K. Neumann gibi bazı diğer araştırmacılar da, diğer bazı fikirleri de ifade etmelerine rağmen, aynı sonuca ulaşmışlardır. Milattan sonraki ilk yıllar ya da ilk asırlarda, bir zamanlar tek kitle halinde ve monolitik olan Hun kabilesi Kuzey ve Güney Hunlar olmak üzere iki gruba bölündü. Kısa bir süre sonra, Güney Hunları Çinlilerle bir ittifak yaparken, daha doğrusu onlara katılırken; Kuzey Hunları Çinlilerin ve kendi soyundan olan Güneylilerin düşmanı olmaya devam ettiler. MS 124 yılında, Kuzey Hunları Güney Hunları ve Çinlilerden oluşan ortak güçler tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldı ve batıya doğru başıboş bir şekilde kaçmaya zorlandılar: İlk önce, Kuzey Batı Moğolistan’a, sonra, Güney Sibirya’ya ve en sonunda Avrupa’ya. Asya’dan Avrupa’ya doğru göç ederken yolları üzerindeki değişik göçmenlerle birleştirdiler, «Halkların Büyük Göçü»nü başlattılar ve 370 yılında çok dilli beş ana kabileden oluşan bir birlik, Hunlar adı altında Avrupa’yı istila etti ve burada bir Hun devleti kurdu. Bu Hun devletinin parçalanmasından sonra, bunlar Hazarya’ya yerleştiler ve burada Hun-Hazarlar ismiyle tanınır oldular. Henüz Avrupa’ya ulaşmadan önce, Aral gölü yakınlarındalarken, Çin kaynaklarında Kangyuy olarak geçen büyük bir Türk kabilesi ile birleşmişlerdir. Bu tarihten sonra Hunlar, Türkler tarafından kuşatılmış ve bundan sonraki kaderlerinin tamamı Türkçe konuşan değişik kabileler ve milletlerle bağlantılı hale gelmiş ve bu bağıntı sayesinde de tedricen Çuvaşlara dönüşmüşlerdir.” (Yakov, 2002: 491-496). “Arapça yazarlar, Hazar dili yönünden benzer olan eski Bulgar ya da Bulgar dili, en son araştırmaya göre, Türk ya da Moğolca’nın lehçesi olarak düşünülemeyen Çuvaş dilinin en yakın akrabasıdır. Şu

anda bu dilin en otoriter araştırmacısı olan N. Pope,“ Çuvaş dilinin Bulgarların doğrudan bir soyundan gelmesi mümkündür”, dedi. “Ama elbette mümkündür” diye devam ediyor. “Bir dilin lehçeleri, bu bize, bir ölçüde, Bulgar dilini Çuvaş dilinin daha eski bir aşaması olarak görme hakkını veriyor.” (Artamanov, 1939: 196-202).

Yakutça için ise şu sözlüklere bakılabilir:

1. V. Antonov-Saratovskiy’in Russko-Yakutskiy Reçevoy Spravočnik [Русскоякутский речевой справочник; Rusça-Yakutça Konuşma Kılavuzu], Moskova-Petersburg, 1931.

2. S. Donskoy’un Russko-Yakutskiy Slovar [Русско-якутский словарь; Rusça-Yakutça Sözlük] Yakutsk, 1931.

3. V. Danilov’un Russko-Yakutskiy Tematičeskiy Slovar [Русско-якутский тематический словарь; Rusça-Yakutça Tematik Sözlük], Yakutsk, 1963.

4. N. Pavlov ve İ.Popov’un iki ciltli Russko-Yakutskiy Slovar [Русско якутский словарь; [Rusça-Yakutça Sözlük] Yakutsk, 1948-1949.

Akabinde Doğu Türkçesinin (ŞAZ Türkçesi) y grubu lehçelerinden Kuzeyde Kıpçak Türkçesi yerini almaya başlar. Yönetim dili olması dolayısıyla doğuda Çağatayca, batıda ise Rus münasebetlerinde aracı dil olan Kırım Tatar Türkçesi ile Eski Oğuz¹⁹ve Oğuz Türkçesinin devamı Osmanlı Türkçesi tarih sahnesine çıkar.Tarihi Türk lehçelerinden sonra bugün ise çağdaş Türk lehçeleri bu dil irdelemesi içerisinde söz konusu olabilir.

“Rus edebiyatının en eski destanı olan *İgor’un Alayı Konusunda Söz* Türk boyları ve Slav, özellikle Rus halkları arasında kültürel tarihsel ilişkilerin kanıtıdır. Bu destanın yazarı ve ortaya çıkış tarihi konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ama yazarın Türk dünyasını çok iyi bildiği, Kara Kalpakların ve Kıpçakların

¹⁹ “XI- XII yüzyıllarda Rus aristokratlarının Kıpçaklarla değil, Oğuzlarla yakınlığından dolayı “İgor’un Alayı Konusunda Söz” destanındaki Türkçe sözcükler fonetik ve gramer açısından daha çok Oğuz kökenli olduğu gözlemlenmektedir. Bu sözcüklerin XI-XII. yüzyıllarda kullanıldığı konusunda Türkologlar arasında hiçbir fikir ayrılığı yoktur. Destanda Moğollardan sonraki döneme ait Türk sözcüklerinin olmayışı, yazarın eski Türk mitolojisini, Şamanizm’i, Türk sözlü edebiyatındaki sıfat, istiare, psikolojik paralelleri iyi bilmesi, eski Rus ve Oğuz geleneğine, o dönemin savaş tekniklerine ve yürüyüşlerine aşina olması bu destanın XI-XII. yüzyıllarda yazıldığına işaret ediyor.” (Ağababa, 2014: 8).

dillerine vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Bu da onun Türklerle akraba olabileceğini göstermektedir. Bu bilgileri elde etmek için destanda bulunan Doğu veya Türk unsurlarını araştırmak çok önemlidir. Sözü ettiğimiz unsurlar destanın kelime hazinesinde bulunabilir. Destanın kelime hazinesi birçok Türkolog'un yazdığı gibi sadece Kıpçak dilinden değil, Oğuz dillerinden de alıntı yapılarak oluşturulmuştur. Tüm Türkologlar *İgor'un Alayı Konusunda Söz* destanındaki Türk sözcüklerin Moğol döneminden öncesine ait olduğu düşüncesinde ortaktırlar. Bu sözcüklerin fonetik ve gramer içeriğine gelince Oğuz- Kıpçak fonetiğine yakındırlar. Bu durum Türk boylarının o dönemde Doğu Avrupa'ya göç etmesiyle izah olunur. Araştırdığımız dönem Hazar ve Bulgarların hâkimiyetinin bitmesi, Oğuzların düşüşü, onları kısmen asimile etmeye çalışan Kıpçakların ise yükselişe geçmesiyle karakterize olunur. 11-12. yüzyıllarda Rus aristokratlarının Kıpçaklarla değil, Oğuzlarla yakınlığından dolayı *İgor'un Alayı Konusunda Söz* destanındaki Türkçe sözcükler fonetik ve gramer açısından daha çok Oğuz kökenli olduğu gözlemlenmektedir. Bu sözcüklerin 11-12. yüzyıllarda kullanıldığı konusunda Türkologlar arasında hiçbir fikir ayrılığı yoktur. Destanda Moğollardan sonraki döneme ait Türk sözcüklerinin olmayışı, yazarın eski Türk mitolojisini, Şamanizm'i, Türk sözlü edebiyatındaki sıfat, istiare, psikolojik paralelleri iyi bilmesi, eski Rus ve Oğuz geleneğine, o dönemin savaş tekniklerine ve yürüyüşlerine aşina olması bu destanın 11-12. yüzyıllarda yazıldığına işaret ediyor. Eski Rus ve Oğuz-Kıpçak karma düşüncesinin Türk dillerinden alıntı sözcüklerle *İgor'un Alayı Konusunda Söz* destanının kelime hazinesinde ifade edilmesi leksikografinin birçok alanına yansımıştır. Destanda Türkologlar tarafında tespit edilen Türkçe alıntı sözcüklerin sayısı çoktur ve anlamları değişiktir. Bu sözcüklere nehirlerin, kentlerin adlarında, rölyef, kuş, bitki, sıfat, halk ve kabile adları, özel adlar, mitolojide var olan yaratıklar, sosyal terminoloji, askeri terminolojide rastlamak mümkündür.” (Ağababa, 2014: 8).

Rusçanın değişik dönemlerde Türkçeden kelime alması Rus-Türk halkının tarihi de yansıtmaktadır. Türk halklarıyla değişik dönemlerde kurulan kültürel, siyasi, mali ilişkiler, dilin tedricen gelişimine kendi damgasını vurmuş ve Rus halkının Türk lehçelerinde mevcut olan adları almayı teşvik etmiştir. Dilde çok kullanılan bazı kelimelerin yabancı kökenli olması o nesne ve algılamaların diğer dillerden

alındığına işaret eder. Genellikle yabancı sözler kültür alışverişi sırasında dile geçer. Dil bilgisi yönünden, kelime ıstikak ilişkileri, dilde işletim şekline göre bu leksik öğeler Rusça kelimelerin fonetiğine ve türetim şekline dönüşür.

Türkçe başka bir kaynak dilden alıp Türkçeleştirdiği sözcükleri sayısal dalgalanmalarla Rusçaya da taşımış olabilir. Diğer bir özellik ise Türkçe sözcüklerin anlaşılmasında eş zamanlı ve art zamanlı dil incelemesidir. Ayrıca Rusça da bu alıntı sözcükleri (loanword) alırken kendi ses kurallarına göre az da olsa değişmeye uğratır. Sadece bununla kalınmaz ve anlam daralması ile genişlemesi de görülebilir. Hatta karşımıza morfo-fonolojik olarak sadece ses değişimiyle yeni anlamlar kazanan kelimeler çıkar.

Dil incelemesinde araştırmacı ürün veren dili titizlikle ele alır. Türkçe, özellikle Kıpçak lehçesi ve yazı diline diğerlerine göre daha geç geçmiş Çağdaş Kıpçak lehçeleri hassaten Kazak Türkçesi en fazla ses değişikliği olan ve arkaizmler de taşıyan bir dildir. Dıştan gözlemlendiğinde fonetik olarak Türkçenin dudak dili olduğu müşahade edilecektir. İleri dudak uyumu (labial attraction) ile Kazakça ve Kırgızca bu irdelemede başı çeken iki lehçedir. Bir de Ana Türkçedeki asli uzun ünlünün izleri ve diftonglar göz ardı edilmemelidir. Rusçanın söz varlığında Türk dili kaynaklı alıntı sözcüklerin tespit edilebilmesi derin dil tarihi alakalarına bağlıdır.

“Nikolay Aleksandroviç Baskakov Türk Kökenli Rus Soyadları (1979) isimli çalışmasında 300 Türkçe kökenli Rus soyadını etraflıca incelemiştir. Baskakov’un eseri Türkçeye tercüme edilmiştir (N.A. Baskakov, çev. Samir Kâzımoğlu, Türk Kökenli Rus Soyadları, Ankara 1997, 234 s.). Tatar âlimi A. H. Halikov da "Rus Tanınan 500 Bulgar-Tatar-Türk Asıllı Sülale" isimli eserinde bugün Rusçada kullanılan 500 soyadını tespit ederek bir kitap halinde yayımlamıştır (A. H. Halikov, çev. Mustafa Öner, "Rus Tanınan 500 Bulgar-Tatar-Türk Asıllı Sülale", TDAV y., İstanbul 1995). Bunların hepsi aslen Türk-Tatar asıllı olup içlerinden âlimler, yazarlar, diplomatlar, bilim ve devlet adamları çıkmıştır. Mesela Yeltsin (Türkçe elçi kelimesinden gelir) bunlardan biridir. Zaten ‘Rusu kazırsan altından Tatar (Türk) çıkar’ sözü herkesçe bilinen bir sözdür. Tabii bunlar özel isimlerdir. Rusçada Türkçeden alınma sözlerin bir listesi henüz yapılmamıştır. Bu yapıldığında Rusçada 10 bin civarında Türkçe kelimenin bulunduğu katıyetle açığa çıkacaktır. Kerim

Altay, Rusçadaki Türkçe sözlerin sayısının da şimdilik 2.000 olarak tespit edildiğini bildirmiştir.” (Gedikli, 2008: 4).

İşte bu bilgiler ışığında Rusçadaki alıntı sözcüklerde özgün biçimlerinin değişikliğe uğrarken söz Türkçe veya Türk lehçeleri vasıtasıyla farklı şekillerde geçmesi ve bu geçişin tedricen olması aşamalılık gösterdiğinin kanıtıdır. Mesela Kumukçadan kınjal “hançer” sözcüğü Rusçaya kınjal şeklinde geçmiştir. Böylece Rusçada Türkçe sözcüklerden bir büyük dağarcık oluştuğu görülür. Kelime bir seyyah gibi bir dilden diğer dile geçip durur.²⁰ Sözcüğün en arkaik şekli değil son aşamada Türkçeden Rusçaya geçmiş olması önemlidir. Bu da Türkçenin kaynak dil olarak gösterilmesi gerektiğini zorunlu kılar. Sözcüğün üretildiği dil değil, taşıyıcı dil olan Türkçe esastır. Türkçeden Rusçaya geçen sözcüğün istikaktan yola çıkarak özgün biçiminin ve anlamının da bilinmesi köken bilgisi gerektirir. Kısaltma yoluyla ve kelime birleşmesi yoluyla da oluşan sözcükler olabilir. Sözcüğün öğeleri farklı dillerden de oluşabilir. Türkçeden alınan kelimelerin Çağdaş Rusçada kelime türetimine N. K. Dimitriyev (Minehanım, 2010: 7), E. Şipanova ise Türkizmlere dikkat çekmiştir (Şipanova, 1976: 4).

Rusçadaki Türkçe kelimeler konusunda en çetrefilli bahis ise dilin dış tarihini ve dilin iç tarihini dikkate alarak Altaistik tetkik yapmaktır. Bunun sebebi Moğolcadır. Çünkü alıntı sözcükler ya doğrudan Moğolcadan Rusçaya geçmiş ya da Moğolca sözcükler Türkçeden Rusçaya geçmiş olabilir. Rus dilinde Moğol-Tatar sözleri vardır (Minehanım, 2010: 27). Çünkü 15. yüzyılın sonuna doğru Moskova Knezliği’nin, Moğol buyruğundan kurtulma çabalarının olduğu bilinmektedir. 13. yüzyılın ortalarına doğru ve 15. yüzyılın başlarına doğru olan bu dönemde hassaten askerlik veya yönetimle ilgili sözcükler Moğolcadan Rusçaya geçmiş olabilir. Tabii ki konumuz Türkçe vasıtasıyla Moğolcaya geçen kelimelerdir. Eğer sözlük bilimci bunu belirtmişse ne ala, yoksa bir bulanık alıntı söz dağarcığı oluşabilir. Dilin dış

²⁰ Bazen bir sözcük hem fonetik hem de semantik olarak o kadar çok değişir ki bunu tespit eden filoloğun çabası ve dikkatidir. Mesela Fransızcadan Rusçaya geçen jilet(<Fr. gilet) “paltar, elbise” aslından çok uzaklaşan yelek sözcüğünden gelir. Kazak, Karakalpak ve Özbek Türkçesinde zelek, Çuvaş Türkçesinde ise selek şeklindedir (Minehanım, 2010: 45). Sözcüğün ilk bakışta geldiği şekil yélgek şeklinde düşünülse de zelek sözcüğündeki kelime başında geçen “z” ünsüzü düşündürücüdür. O zaman ŞAZ ve LİR Türkçesi ayrılmadan önce sözcük kökünün dél olabileceği tahayyül edilebilir. Kelime başında d; d, n, y, s, c şeklinde varyantlara ayrılır. Çünkü Çuvaş Türkçesinde selek şekli vardır.

tarihine göre Kıpçak Türkçesinin devleti olan Altın Ordu Timur’a yenilince Çağatay Türkçesinden Moğolca sözcükler Rusçaya geçmiş olmalıdır. Bu malumatın dilin iç tarihiyle örtüşmesi gerekir. Arkaizm söz konusu olabilir. Eski kelimelerle karşılaşılabilir. Az da olsa Eski Türkçe kelimelere rastlanabilir. “Asimile olan Türk halklarının dil yadigârları Rusçadaki Türkizmde yaşar. Eski Ruslar Türkçe konuşan Kara Kılobuklar, Polovesler ve Peçeneklere yakın idiler. (Minehanım, 2010: 19, 20).

Yukarıdaki çerçeveye dikkat ettikten sonra tematik incelemeyle sözcükler sınıflandırılır. İki kültürün temasındaki ayak izleri Rusçadaki Türkçeden yapılan alıntı kelimelerde görülür. 19. yüzyılın ortalarından itibaren Slav dillerindeki Türkçe kelimelerin tespitiyle Rusçadaki binlerce Türkçe kelime dikkat çekmeye başlar. Beş dönem boyunca Türk ve Slav dillerinin karşılıklı etkileşimi sürecinden bahsedilmektedir (Abayev 1968).²¹ 1856 yılında Volga seyahati sırasında halk dilinden topladığı dil malzemesiyle A. N. Ostrovski’nin yazdığı “Materiali Dlya Slovarya Russkogo Narodnogo Yazıka” adlı sözlükte birçok Türkçe kelime vardır. Kazım Bey 19. asırda Rusçaya geçen Türkçe veya Türkçe vasıtasıyla sözcüklerin fonetik yapısına uyduğuna örnek vererek dikkat çekmiştir. Mesela *nakd* sözcüğünden eski Rusçada sikke anlamına gelen *nogota* gibi örnekler çoktur (Minehanım, 2010: 37, 42).

Geniş bir coğrafyada tarihin derinliklerinden gelen Türkçenin komşusu Rusça ile ilişkileri sadece lügatte kalmamış, ses, söz ve cümle boyutuna kadar ulaşmıştır. Hayatın her alanında Rusçada Türkçe sözcükler kullanılmaktadır. Soyadları, boy ve akrabalık isimleri, mimari ve sanat terimleri, eşya adları, alet isimleri, sebze ve meyve isimleri, yiyecek ve içecek isimleri, bitki ve tahıl isimleri, inançla ilgili kelimeler, organ isimleri, kıyafet adları, gelenek ve göreneğe ait ifadeler, avcılık, hayvancılık, askerlik ve yönetim terimleri, coğrafi adlandırmalar, ölçü ile ilgili

²¹ “Birinci dönem (I- VIII yy.) Slav lehçelerinin bir taraftan Hun, İskit- Sarmat topluluklarına dahil olan İran ve Fin kabilelerinin lehçeleriyle, diğer taraftan Hun, Sabir, Hazar ve Bulgar topluluklarına dahil olan Türk boylarının ağızlarıyla karşılıklı etkileşimi, ikinci dönem (IX- XII yy.) eski Rus dilinin Türk boylarından Peçenek, Oğuz, sonraları Kıpçakların etkisinde kaldığı ve bu etkinin Moğol işgalinden sonraki dönemde de Eski Rus dilinin kelime hazinesinde önemli iz bıraktığı bilinmektedir. Üçüncü dönem (XIII- XV yy.) Eski Rus hanlıklarının Altın Ordu’ya bağlı oldukları dönemdir ve bu dönem eski Rus dilinin Altın Ordu’nun zapt ettiği geniş topraklarda meskünlaşan Türklerin dillerinin etkisi altında kaldığı dönemdir. Türk dilleri aracılığıyla Arap ve Fars dillerinden, eski diller; Sanskrit, Çin, Tibet ve diğer dillerden alınan sözcükler Slav dillerinde kullanılırdı. Dördüncü ve beşinci dönemlerde (XX yy.) Rus dilinin Türk dillerinin kelime hazinesine etkisi görülmektedir.” (Ağababa, 2014: 4).

kelimeler, sosyal hayatla ilgili kültürel kelimeler, unvanlar, mahlaslar kısacası hayatın her alanından kelimeler Rusçaya Türkçeden girmiştir. Bunun bir sebebi olmalıdır. O da anlam bakımından Türkçe kelimelerin zenginliğidir.

Rusçadaki Türkizm denildiğinde Türk dilinden alıntı kelimler kast edilir. L. Qubanova Rus dili diyalektlerindeki Türkizmlerden bahseder (Minehanım, 2010: 7). Türk dili ve lehçelerinde bulunan Moğolca, Farsça ve Arapça vs. dillere ait kelimeler de Türkçe aracılığıyla Rusçaya geçmesi de bu Türkizmin içerisine girer. Ancak burada iki husus karşımıza çıkar. Birincisi Türk Cumhuriyetleri ve Türk halklarının matbuatındaki Rus literatürü, ikincisi ise eski Rus literatüründeki art zamanlı incelemelerle tespit edilen eskicil Türkizmdir. İncelemenin konusu işte bu ikinci kısımdır ki yukarıda buna özel dil diyerek vurgu yapıldı.

Türkçeden Rusçaya geçen söz varlığı art zamanlı etnokültürolojik incelemelere dayanır. Türk dili ve lehçeleri Rusça ile çok sıkı ve uzun süreli etkileşim içerisine girmiştir. Ancak bu dil münasebetinde kaynak yani verici dil Türkçedir.

Eski Rusya, Moğollar ve Rusya çalışmaları olan Prof. Dr. Verdansky Kiyev *Rusyası* adlı kitabında Peçenek ve Kumanlara dikkat çekmektedir. Kırım ve Türkmenistan’da paleolitik (2 milyon yıl önce başlamış-10 bin yıl önce son bulmuş) çağ kültür kalıntılarına rastlanmıştır. 1-3. asırda Kiyev Rusu Bulgar ve Hazarlarla, günümüz Rusyasının güneyindekiler Atilla’dan önce 2. asırda Mete ile münasebet halinde idiler (Minehanım, 2010: 23). “Slav ve Türk kabileleri ve halkları pek eski çağlardan günümüze kadar Asya’da ve Avrupa’da yaşamış, bugün de ayrı halklar hâlinde yaşamaya devam etmektedirler. Slav-Türk dil ilişkileri MS ilk devirlerde eski Slavca-Eski Türkçe esasına dayanmaktadır. Orta Çağda bu ilişkiler, Balkan yarımadası, Macaristan, Slovakya, Polonya, Ukrayna ve Rusya topraklarında Orta Asya ve İç Asya’ya kadar varan daha geniş bir alana yayılır. Bu alan artık Slav ve Türk halkları arasındaki oldukça sabit bir komşuluk, etnik dağılım ve devlet sınırlarıyla bazı yerlerde daralmış veya genişlemiş de olsa esas itibarıyla bugüne kadar korunmuştur. Türklerin Çinliler, Farslar ve Araplardan sonra en eski komşuları başta Ruslar olmak üzere Slav ırklarıdır. İlk defa 4. yüzyılda güney Rusya’da Rus terimine rastlanılmıştır. “1. yüzyıldan itibaren Türk boylarının doğudan batıya göç

etmesiyle Doğu Avrupa onların son mesken edindiği topraklar oldu ve doğudan gelen tüm Türk boyları bu topraklarda oturak yaşamlarına devam ettiler. Türkler Avrupa’da yaşamlarını sürdüren Slav, İran ve Fin-Ugor halklarının kültür ve dillerinde kalıcı izler bıraktılar.” (Ağababa, 2014: 2). Hun,²² Avar, Sabir, Eski Bulgar, Peçenek, Uz, Hazar ve Kıpçak Türklerinin boyunduruğu altındadırlar. MS 4. yüzyıllarda İndo-Germen topluluğundan ayrılan Kuzey ve Güney Slavları, MS 6. yüzyıldan itibaren önce Avarların sonra da Bulgar Türklerinin ziraatçı tebaaları olarak daha doğuya çekilmişler ve nihayet MS 8. yüzyıllarda bugünkü vatanlarına ulaşmışlardır. Bu sebeple gerek Kuzey Slavları gerekse Güney Slavları bu bin beş yüz yılı aşkın süre içinde daima bir Türk kavminin komşusu oldular.” (Daşdemir, 216: 162, 162). Türkçenin Çin, Fars ve Arap dilinden sonra en eski dil münasebetleri Rusça ile 4. ve 8. asırlar arasında Slavlar ile özellikle Avar, Eski Bulgar, Hazar ve Volga Bulgar Türkleri komşu oldular. 862 yılında Rurik hanedanlığı başladı. 839 tarihinde kendine Rus diyen bir topluluk Bizans İmparatoruna başbuğları (Çakanus) adına dostluk antlaşması teklif etmişlerdir. 862 tarihli Kronikte “Rhos, Ros < Ros veya Ro (volga nehri), Rus” olarak belirlenen terimi Normancılar, İskandinav olarak kabul etmişlerdir. Kroniklere göre Rus devleti 862 tarihinde kurulmuştur. İlk Kiev prensi Rurik 879’da öldüğünde oğlu Igor küçük olduğundan yönetim akrabası Oleg’e (< İskandinavcası Helgi’ye) verilmiştir. 9. yüzyılda Rusların yöneticileri hakan adını kullanmaya başlar. 986 yılında Volga Bulgarları Vlademir’e Müslümanlığı teklif etmiştir ama o Hristiyanlığı kabul etmiştir (Ataöv, 216-237). Kiev Rusları 9. asırda Hazarları mağlup etmiştir. 1015 yılında Ruslar, Don çevresine, Yunanlılar ise Kırım’a sahip çıktılar. Hazarlardan sonra Peçenek ve Uzlar görülür (Minehanım, 2010: 23). “Esasında Slav dillerinin Türk lehçeleriyle ilişkileri pek eski çağlarda başlar. Rus kabileleriyle Türk kabileleri -Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler- arasındaki ilişkiler hakkında ilk yazılı bilgiler 10. yüzyıldan kalma Rus ve Bizans kaynaklarında bulunur. Rusların Türk halklarıyla sıkı ilişkilerde bulunması, komşu göçebe kabilelerin askerî akını, komşu Türk ordularıyla ortak askerî seferler, sadece bu iki ulusun birbirlerinin dillerini pratik amaçlarla öğrenmesini değil; aynı zamanda

²² “Türkler arasındaki gerçek bağ Hunlardan beri var olmuştur. Hunların döneminden başlayarak birleşik Türk boylarının ayrıldıklarını ve ogur (ugur), onogur, sariogur, hotur ogurları oluşturduklarını, bunların da Hazar, Avar, Bulgar ve Sabirlerin eski soyları oldukları bilinmektedir. Hazar, Avar, Bulgar ve Sabirler sonraları Çuvaş, Oğuz ve Uygurları oluşturmuşlar.” (Baskakov 1985: 103). Baskakov N. A. (1985), “Tyurkskaya leksika v Slove o polku İgoreve”, Moskva, 206 s, s. 103.

Rusça-Türkçe dil ilişkisini ve bunun neticesinde iki dilin birbirlerinden kelime alışverişinde bulunmasını zorunlu kılmıştır. Böylece, Slav dillerinden -genellikle Rusçadan- Türk lehçelerine ve Türk lehçelerinden de Slav dillerine kelimelerin geçmesi, askerî çarpışmalar, ortak askerî seferler, sıkı komşuluk ilişkileri, erken ticarî ilişkiler ve yoğun kültürel ilişkilerin bir sonucu olarak karşımıza çıkar.” (Daşdemir, 216: 163) 10 ve 11. yüzyılda Kiev Rusyası’nda feodal bir toplum olmadığına, prenslerin eşit olduğuna dikkat çekilmektedir. 12. yüzyıldan sonra feodalizm gelişmeye başladı. 1132 yılında Kiev yıkılmaya yüz tuttu. Altın Ordu devleti zamanında henüz Ruslar Türkçe ifadesiyle beylik dönemlerini yaşıyorlardı. 1174 yılında Moğol istilası başladı. 12. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Ruslar sırasıyla Avar, Peçenek, Hazar ve Kuman Türklerinin hâkimiyeti altında kalırlar. Uzun süre Türklerin hükümrânlığı altında bulunan Ruslar, Türklerin tesirinde kalıp teşkilatlanmalarını geliştirirler. Sözü edilen dönemlerde Ruslar, Knezlikler "Prenslükler" şeklinde küçük devletçiklere ayrılmıştır. Büyük devlet olarak tarih sahnesine çıkmadan önce Rusya’da Kiev, Çernigof, Galiç, Polotsk, Turav-Pinsk, Rostov-Suzdal, Ryazan, Novgorod ve Vladimir-Volynsk Knezlikleri hüküm sürmüştür. Bu prensliklerin her birinin başında Hristiyanlığı kabul eden ilk Knez Vladimir Svyatoslaviç’in soyundan gelen prensler bulunur. 13. yüzyılın ikinci yarısında teşekkül eden Moskova Knezliği Özbek Han’ın izniyle 1328 yılında "Büyük Knezliğe" yükselir. Bu süreçle birlikte diğer Knezlikler, Moskova Knezliğinin hâkimiyeti altına girerek tek devlet olma yolunda önemli adım atmış olur. Rus Knezleri sırasıyla 16 Temmuz 1223, 4 Mart 1238 tarihlerinde üst üste Moğol-Türk darbesini yerler. Nihayet Rus direnişi 1240 yılında vurulan üçüncü darbe ile Kiev’te kırılır. Bu süreçle birlikte Ruslar tamamen Moğolların hâkimiyeti altına girerler. 13. yüzyılın ikinci yarısında tarih sahnesine çıkan Moskova Knezliği Özbek Han’ın müsadresiyle 1328 senesinde "Büyük Knezliğe" yükseltilir. Hatta devlet-i aliye olan Osmanlı sultanı Beyazıd ile Kırım Hanlığı aracılığıyla methiyeler düzerek irtibata geçmeye çalışmışlardır. Cengiz Oğullarının son temsilcilerinden Altın Ordu devleti, Karadeniz’in kuzeyinden, Rusya içlerine kadar, çok geniş bir sahada, hâkimiyet kurarlar. Altın Ordu devletinin en büyük amacı, Türkistan’daki Cengiz oğullarına ait toprakları kendi egemenliği altına almaktır. Sözü edilen dönemde devletini güçlendiren Timur (1336-1405), Altın Ordu devletinin emellerine

mani olur. Önceleri Timur'la Altın Ordu devletinin arası çok iyidir. Altın Ordu devletiyle iyi ilişkiler içinde olan Timur, Toktamış'ın kendi çıkarları doğrultusunda siyaset sürdürmesini ister. Kısa süre sonra iki hükümdarın arası açılmaya başlar. Sürekli Ruslar üzerinde baskı kuran Toktamış, yaklaşan Timur tehlikesine karşı Ruslarla ittifak kurmaya başlar. Bu durum Timur'u çok rahatsız eder. Toktamış'ın faaliyetlerine karşı Timur, Yıldırım Beyazıd'ı Şarki Avrupa'yı ele geçirmek amacıyla işbirliğine çağırır. Timur'la Beyazıd arasında sözü edilen işbirliği gerçekleşmez. Diğer taraftan Toktamış, Timur taraftarlarını öldürtür ve Azerbaycan'a gönderdiği kuvvetlerle Tebriz ve Meraga'yı yağma ettirir. Bu hadiseler, Timur'la Toktamış arasındaki gerginliğin hat safhaya ulaşmasına sebep olur. Toktamış, Timur'a karşı Osmanlı devletine ittifak teklifinde bulunur; fakat bir sonuç elde edemez. Sözü edilen gelişmelerden sonra Timur, Toktamış'ın üzerine yürür. Altın Ordu devletine 1391'de ve 1395'te üst üste ağır darbeler vurur. Altın Ordu devleti bu savaşımlardan sonra çok zayıflar. Nihayet devlet, Kazan, Kırım, Astrahan, Taht Hanlığı yahut Saray olmak üzere dört hanlığa bölünür. Altın Ordu devletinin bölünmesiyle birlikte Rusların önü açılır. Ruslar, zayıflayan Altın Ordu devletine karşı gelmeye başlarlar. Ruslarla Osmanlılar arasındaki ilk münasebetler ise İstanbul'un fethinden sonraki devirde başlar. Moğol İmparatorluğunun bir devamı olan Altın Ordu devletinin 1502 yılında yıkılmasıyla bu coğrafyada yeni bir dönem başlar. 1480'li yıllardan beri ortaya çıkan gelişmeler Moskova Knezliğinin, Moğol boyunduruğundan kurtulma çabaları olarak görülür. Diğer taraftan sözü edilen süreçte Moskova Knezliği yanında Kazan ve Kırım Hanlıkları da Altın Ordu devletinin devamına karşı olduklarını ima edecek siyaset izledikleri görülür. 1536 senesinde "Çarlık Kitabı"ndaki malumata göre Rus feodalleri kendi "Knyaz" unvanlarının yanında Hazar hanlarının "Hakan" unvanını da taşımışlardır. Bu hadise ilk defa 839 tarihinde tespit edilmiştir (Artamonov, 1962: 366). "Osmanlı devleti, II. Beyazıt'ın saltanatına denk gelen dönemde, Kırım ile olan yakın ilişkilerinden dolayı, Moskova Knezliği ile aynı safta olmuştur. İki devlet arasındaki aracılığı Kırım Han'ı Mengli Giray yürütür. Macar Kralını ziyaret eden Moskova elçisi Kuritsın, Osmanlı paşaları tarafından alıkonulur. Paşa kendisine II. Beyazıt'la irtibat kurmasını önerir. Bu durumu öğrenen III. İvan bundan cesaret alarak Mengli Giray'a mektup yazar. O da III. İvan'ın düşüncelerini Sultan'a bildirir. Osmanlılarla Ruslar arasında ilk

ilişkiler bu şekilde başlarken daha sonraki dönemlerde Moskova ve Kırım arasındaki münasebetlerin, düşmanca bir tavır içerisine girmesi üzerine iki ülke arasında olumlu hava yerini mücadeleye bırakır. Bu süreçle birlikte uzun süre, 1670’li yıllardan başlayıp 1900’li yılların başına kadar, Osmanlı devletiyle Çarlık Rusyası arasında mücadele devam eder. 862 yılında başlayan Rurik hanedanlığı 1598 yılında Çar Fyodor ile son bulur. 1613 yılında başlayan ikinci hanedanlık ise 1917 yılında İkinci Nikola’nın Ekim devrimiyle tahtan indirilmesiyle sonuçlanır (Ataöv, s. 237). Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası arasındaki mücadele bahsedilen şekilde gerçekleşirken 24 Ekim / 7 Kasım 1917 tarihinde Lenin ve Troçki idaresindeki Bolşevikler, bir hükümet darbesiyle iktidarı ele geçirirler. İsyancılar çok kısa sürede bütün merkezlerde hâkimiyet kurarlar. Sovyet ihtilali gerçekleşikten sonra Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler yeni bir boyut kazanır. Kurtuluş savaşı yıllarında Sovyetler Birliği, Türkiye’ye silah ve para yardımında bulunur. Sovyetler Birliği kurulduktan sonra, Ruslar, Türkistan’daki Türk millî birliğini bozmak için harekete geçerler. Bolşevikler, Özbekleri, Türkmenleri, Kazakları, Kırgızları ve Tacikleri ayrı ayrı ikna ederler. Türklerden zayıf karakterli insanları çeşitli vaatlerle aldatarak parçalama zemini için gerekli zemini hazırlarlar. Türk dilleri arasındaki lehçe farklılıklarını da bahane ederek Türklerin ayrı ayrı dilleri ve kültürleri olduğu fikrini yaymaya başlarlar. İstenilen şartlar oluştuğunda Türk cumhuriyetlerini önce “Muhtar” daha sonra da Ekim 1924’te “Sovyet Cumhuriyeti” olarak ilan ederler. 1990 yılına kadar Türk toplulukları Ruslarla aynı çatı altında yaşarlar. Bu süreçte iki millet arasındaki etkileşim en yüksek seviyeye çıkar.” (Karaman, 2009: 1376).

Rusların Türkçe öğrenme zorunluluğu birçok Türkçe kelimenin Rusçaya geçmesine sebep olmuştur. Rusçada işlek olarak kullanılan Türkçe kelimelerin çoğu fonetik ve orfografik yani ses ve yazım değişikliğine uğramıştır. İslav dillerindeki Türkçe unsurlarla ilgili çalışmalar 1850’lerde başlamıştır. Elizaveta Nikolaevna Şipova “Rus Dilindeki Rusça Unsurlar” adlı sözlüğünü 1976 yılında Alamaata’da neşretmiştir. N. Poppe, Max Vasmer’in (1950-58) “Russisches etymologisches Wörterburch” adlı eserinde 1700 Türkçe kelime tespit etmiştir. (Yine Karaağaç Alla Yangın’ın “Rusçadaki Türkçe Sözcükler Üzerine Bir İnceleme” yazısına dayanarak 6-7. Yüzyıla dayanan Türk-Rus ilişkilerinden Rusçaya geçen 1700 Türkçe kelimeden Bahseder). R. T. Mendekinova’nın 1994 yılında neşrettiği “Rus Edebiyatında

Türkizm” adlı eserinde ise İ. P. Şuhov’un eserinde 2500’e yakın Türkçe sözcük bulunduğunu belirtir (Karaağaç, 2004: 12). Sözü gelmişken belirtmek gerekir ki “Türk Dil Kurumunun (2011) sözlüğüne göre Türkçede Rusçadan alıntılanma 43 sözcük bulunmaktadır. Bu sözcüklerden boyar, tayga aslında yine Türkçe kökenli sözcüklerdir.” (Dinç, 2015: 257).

Belki yukarıdaki dilin dış tarihinden çok dilin iç tarihini de tetkik edilmiştir. İlk paragraftaki malumata ilaveten derin tarihî münasebetlerin neticesinde Türkçe kelimelerin Rusçada kalıcı izler bıraktığını N. K. Dimitriyev belirtmiştir (Dimitriyev, 1962: 509). 1225 yılına kadar olan Rusçadaki alınma sözcükleri “Moğallara Kadarki Rus Edebinde Alınma Şark Sözleri” adlı çalışmasında P. M. Melioranski tespit etmiştir (Minehanım, 2010: 49).

A. N Kononov Rusçada 17. yüzyılda başlayan Türk dili unsurlarını lengüistik incelemeye tabi tutmuştur (Kononov, 1972: 23). Eski Rusçanın yazılı abidelerindeki Türkçe kelimelerden Rus Türkologlardan P. Melioaranski, F. Korşun, N. Baskakov, V. Arakin, İ. Dobrodomov, Q. Adinstov ve Azerbaycanlı Türkolog A. Efendiyeva bahsetmiştir

(Minehanım, 2010: 5, 12). Çağdaş Rusçada ise N. Baskakov, Maks Fasmer, Anrayev Kononov, Lev Qumilyev, İqor Dobrodomov, Vladamir Arakin iredilemeyi genişlettiler (Minehanım, 2010: 12). Yine Poppe Türk lehçelerinden 2500 kadar kelimenin Rusçaya geçtiğini tespit etmiştir (Poppe, 1965). Karaağaç ise Türkçenin komşusu Rusçaya yalnızca giyinme ve beslenme gibi konularda 1529 kelime verdiğini belirtmektedir (Karaağaç, 2002: 114- 116). Konu ile ilgili Türkçeye çevirilen *Türkçe Kelimelerle İlgili Çalışmalara Bir Bakış* adlı eser de vardır (Poppe, 1983: 1-136). “Rus dilindeki Türkçe kelimelerin inceleme çalışmaları XVIII. yüzyılda başlar. Rus dilindeki kelimelerin Doğu dillerindeki kelimeler ile bilinen ilk karşılaştırılma çalışması ise 1769 yılına aittir. Bu çalışmada kelimelerin büyük bir kısmı oldukça başarılı bir şekilde ortaya konulmuştur (mesela, сундук (sunduk) “sandık”, лошадь (loşad’) “at”, бирюк (birük) “kurt”, камыш (kamış) vb.), kelimelerin bir kısmı ise tartışma konusu olmuştur. XIX. yüzyılda Türk-Rus dil ilişkileri meselesi pek çok bilim adamının dikkatini çekmiştir. 1854 yılında İ. İ. Sreznevskiy başkanlığında yayımlanan "Materialı dlya sravnitel'nogo i

obyasnitel'nogo slovarya i grammatiki" (Karşılaştırmalı Sözlük ve Gramer için Materyaller) adlı eserde Rus diyalektlerinde kullanılan Türkçe kelimelerin incelenmesi ilgi çekicidir. Bu eserde yer alan bölümler İ. N. Berezin, A. A. Bobrovnikov, V. V. Grigoryev, A. K. Kazembek, D. M. Kovalevskiy, P. Ya. Petrov, A. M. Şögren gibi bilim adamlarına aittir (Dobrodomov, 1967: 364). İslav dillerindeki Türkçe unsurlarla ilgili esas çalışmalar, 1850'lerde başlamıştır ve günümüzde de sürmektedir. Bu konudaki çalışmalar, burada sayamayacağımız kadar çoktur. Rus dilindeki Türkçe kelimeler ile ilgili çalışmaların meyvelerini derli toplu birer sözlük halinde E. N. Şipova'nın 1976 yılında Alma-Ata'da yayımlanan "Slovar' Tyurkizmov v Russkom Yazıke eserinde bulabiliriz." (Esen, 2008: 367).

Değişik dil ailelerinden gelen diller arasındaki sözlüksel seviyede karşılıklı tesir millî lisanların sözvarlığı tarihinde hususi bir yere maliktir. Bunun neticesinde alıntı kelimeler meselesi, Rusçanın varlığı müddetince farklı tarihî süreçlerde dil gelişiminde mühim yere sahiptir. Antik devirde başlayan ve 17. asra kadar süren Rusça sözvarlığının gelişiminde, Türk lehçelerini konuşan halklarla münasebetler ve Doğu dillerinden alıntılar mühim bir yer alır. Kiev Knezliği'nden önce Doğu Slavları çeşitli Doğu ve Türk boyları ile komşuydu. Bu alakalar insan soyunda ve medeniyetinde, dolayısıyla sözvarlığında izler bırakmıştır. Evvela Türkçe menşeliler olmak üzere, birçok Doğu asıllı alıntı Slav vakayinamelerinde, İgor Destanı'nda ve diğer yazılı eserlerde, hayvancılık terimlerinde, soyadlarında ve müstear isimlerde, yer adlarında, akarsu adlarında vs. müşahade edilmektedir (Kononov 1972: 2). Rusçada oryantalizmin araştırılma tarihi kadimdir. Doğu kökenli söz varlığı farklı cihetlerden tetkik edilmiştir: Etimolojide (A. S. Lvov, A. N. Kononov, İ. G. Dobrodomov, K. P. Galiullin, P. G. Ahmetiyanov), tematik olarak (F. Jarimbetov, D. S. Setarov, R. A. Yunaleeva, R. G. Gataulina, A. G. Sagitova, Y. Kerami), Rus edebî eserlerinin araştırmasında (A. S. Lvov, İ. G. Dobrodomov, İ. İ. Nazarov, V. D. Arakin, V. İ. Filonenko, A. S. Mahmutova), edebiyatta (G. S. Amirov, R. İ. Bigayev, G. N. Aslanov), söz kaynaklarında (G. Y. Romanova, G. N. Karimullina), çağdaş edebî dilde (K. P. Babayev, R. Z. Kiyasbeyli), lehçelerde (G. N. Aslanov, L. L. Ayupova, L. A. Kubanova, B. A. Moiseev) vd. Bu konunun gelişmesinde bazı araştırmalar büyük rol oynamıştır: Rus edebî dilinin tarihi üzerine klasik ve çağdaş çalışmalar (V. V. Vinogradov, B. A. Larina, V. V. Kolesova, F. P. Filina, A. İ.

Gorškova), ses bilgisi, sözlüksel türetme ve biçim bilimi üzerine çalışmalar (V. M. Markova, E. A. Balalíkina, G. A. Nikolayeva, A. A. Aminova, Z. P. Danilova, Y. S. Azarh, İ. V. Yerofeyeva, E. M. Şeptuhina, V. V. Kolesov, V. İ. Postovalova, M. A. Pilgun), tarihsel sözcük bilgisi ve anlam biliminde (M. M. Pokrovskiy, V. V. Vinogradov, F. P. Filin, O. N. Trubaçov, D. N. Şmelyov, E. S. Koporskaya, O. S. Mjelskiy, T. M. Nikolayeva, F. P. Sorokoletov, G. V. Sudakov) vd. XX. yüzyılın 40-50'li yıllarında Rusya'da oryantalizm araştırmaları daha çok değer kazanmıştır. 15-17. yüzyıllarda (Moskova Rusyası dönemi) ulusal Rus edebî dilinin şekillenmeye ve gelişmeye başladığı dönemde kullanılan Rusçanın tanımı, Rus edebî dilinin leksik sisteminin gelişim aşamaları ve Doğu dillerindeki alıntılardan oluşan tabakanın tetkik edilmesi mühim olmuştur. S. E. Malov eski Rusçadaki bir dizi Türkçe kökenli kelimeyi etimolojik cihetten tetkik etmiştir. A. D. Efendiyeva çalışmalarında Oryantalizmin Ortaçağ sonu etimolojik-kronolojik tasviri üzerinde çalışır. Rusçaya uyum sağlamış Doğu söz birimleri Rus dilinin kendi gösterge bilimi işaretleri olarak algılanmıştır. Kimi araştırmacılar Arap, Fars, Moğol ve diğer yabancı kökenli kelimeleri Türkçe kökenli kelimeler olarak nitelendirir. V. D. Arakin, Türkçe kökenli kelimeleri iki gruba ayırır: 1) Türk dili ailesine ait olan kadim Türkçe kökenli kelimeler (алтын, чалый, тьма). 2) Türkizmler, yani Türkçeye başka dillerden (Fars, Arap, Moğol vs.) gelmiş sözcükler (Arakin 1974: 113). A.D. Efendieva Türkçe asıllı kelimeleri şöyle sınıflar: 1) Eski Türkçe olanlar, Türk kökenli ve Türk dilli halklarla temas sonucunda Arapçadan, Farsçadan, Moğolcadan geçen kelimeler, 2) Kökleri klasik antik dillere dayanan, fakat Türk dilleri aracılığıyla Rusçaya geçenler, 3) Batı Avrupa veya Slav dillerinden Rusçaya geçenler (Efendiyeva 1975: 13). Prof. Dr. N. K. Dmitriyev'e göre kadim Türkçe kökenli kelimeler eski Türk kökenli ve alıntı kelimeler olarak ikiye ayrılıyor. Rusçanın dağarcığındaki bütün Türkçe kökenli kelimeler, tarihleri ne olursa olsun, Türk dillerinden geçmiştir (Dmitriyev 1962: 515). "Doğu Dilleri" teriminin bir dizi farklı sisteme ait dilleri cemetmiştir. Bunların arasında Türk, Moğol, Arap, Fars dilleri mevcuttur. Tetkik edilen dönemde Türk dili ailesine Çuvaş, Yakut Türkçesi; Altay Türkçesi, Başkurt, Tatar (Volga bölgesi Tatarları, Kasimov bölgesi Tatarları), Karaçay-Balkar Türkçesi, Karaim Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Nogay Türkçesi, Sibirya Tatar Türkçesi; Özbek Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Uygur Türkçesi; Azerbaycan Türkçesi,

Türkmen Türkçesi, Türkiye Türkçesi dâhildir (Baskakov, 2006). Türk dillerinde Türk dilinde Arap ve Fars alıntı sözcükleri N. K. Dmitriyev incelenmiştir. "Alıntı" terimi verici dile ait belirli bir dil ögesinin alıcı dil üzerindeki asimilasyon sürecidir. Kaynak dil dediğinde herhangi bir milletin köken tarihi araştırılırken yer ad bilimi bir kaynak olarak mühimdir. Her bölgedeki coğrafi adların milletlerin tarihi hakkında bilgi vermesinin yanında, oradaki halkın günlük hayatını yansıtır ve anadile kök salarak asırlarca mevcudiyetini devam ettirir. Moskova'daki birçok yer adı Türkçe kökenli isimlerden gelmiştir (Kasumova, 2016: 125).

“Bir dildeki Türkçe kelimelerin araştırılması söz konusu olunca her şeyden evvel iki halkın uzun asırlar boyunca devam eden karşılıklı münasebetlerinin tarihinden başlanması gerekir. Türkçe ve Rusçanın bağlantısı, tarihin bilinmeyen zamanlarına dayanır. Rusça-Türkçe ilişkilerinin gelişimine bakılırsa burada birkaç devirden söz etmek mümkündür. N. Baskakov’un (Baskakov, 1985: 5) tasnifine göre, Rusça-Türkçe ilişkilerinin tarihî gelişimi beş devre ayrılır: 1. VIII. yüzyıla kadar devre: Bu dönemde Eski Rus dili ile Hun, Avar, Hazar, Bulgar, Sabir ve diğer Türk boylarının dillerinin karşılıklı ilişkileri ile karakterize edilen Doğu Avrupa’da İslav boyları birliklerinin yakınlaşması söz konusudur. Bu dönemde Rus ve Türk toplumları, ticaret, ekonomi ve yerleşim bakımından birbirleri ile yakın temasta bulunmuşlardır. 2. IX – XII yy. arası devresi: Bu dönemde Rus, Oğuz ve Kıpçak boyları arasında oldukça sıkı ilişkiler yaşanmıştır. Bu dönem, eski Rus devleti olan Kiev Rusya’sının inkişaf ettiği bir dönemdir. Bu dönemde eski Rus dilinin Türk Peçenek birliği ve Oğuz boyları ile daha sıkı, daha güçlü karşılıklı ilişkileri meydana gelmiştir. Belirtilen bu dönemde Rusçaya giren pek çok Kıpçak sözcük bugünlerde dahi kullanılmaktadır. 3. XII-XV yy. arası devresi: Bu devir Rusya’nın tarihinde karanlık Moğol istilalarıyla geçmiştir. O dönemde eski Rus dilinin Türk Kıpçak dilinin tesirinde kalmasıyla pek çok Türkçe sözcük Rusçaya geçmiştir. 4. XVI-XIX yy. arası devresi: Bu devir Rusya’nın kamulaştırılması devresidir: Kazan, Astrahan, Sibir, Kırım hanlıklarının, Orta Asya ve Kafkas halklarının Rusya’nın terkibine dâhil edilmesi devridir. Bu dönemde Rusçaya Türkçe kelimelerin geçişleri epey artmıştır. 5. XX. yy. devresi: Ekim Devriminden ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliğinin kuruluşundan sonra birçok farklı kültür ve topluluk bir araya gelmiştir. Bu birliğin sonucunda diller arasındaki karşılıklı benimseme ve karşılıklı zenginleşme

başlamıştır. Bu birliğin içerisinde Türk topluluklarının yer almaları, Rusça-Türkçe ilişkisinde önemli rol oynamıştır.” (Esen, 2008: 366)

Türkçe kökenli soyadlarının incelendiği, Türk-Tatar asıllı bilim adamı, yazar, diplomat ve devlet adamlarının isimlerinin öne çıkarıldığı Nikolay Aleksandroviç Baskakov’un Türk Kökenli Rus Soyadları ve Alfred Halikov’un Rus Tanınan 500 Bulgar-Tatar-Türk Asıllı Sülale isimli çalışmaları vardır. Evvela Rusların, akabinde Güney Slavlarının dilleri hakkında birer sözlük şeklinde Elizaveta Nikolayevna Şipova’nın (Şipova, E. N., Slovar Tyurkizmov v Russkom yazıke, Alma-Ata 1976) ve Abdullah Skaljic’in (Skaljic, A., Turcizmi u SrpskohrvatskomHrvatskosrpskom jeziku, Sarajevo 1985) çalışması vardır. Max Vasmer’in Rus Etimolojik Sözlüğünde (Vasmer, Max, Russisches Etymologisches Wörterbuch, 3 vols., Heidelberg 1950-1958.) de 1700 Türkçe kökenli kelime yer alır. E. N. Şipova sözlüğünde 1507 Türkçe kelime bulunmaktadır. R. T. Mendekinova, Kazakistan’da ikamet eden Rus yazar İ. P. Şuhov’un iki romanında 2500’e yakın Türkçe kelime bulunduğunu belirtir. Türk Rus münasebetlerinin kritik edildiği bu çalışmada 456 Türkçe kelime listelenmiştir. A. G. Spirkin, İ. Akçurin ve R. S. Karpinskaya tarafından 1955 yılında yayımlanan (A. G. Spirkin, İ. Akçurin ve R. S. Karpinskaya, Slovar inostrannih slov Russkiy Yazık, Moskova 1980) Yabancı Kelimeler Sözlüğü’nün 1980 senesindeki neşrinde 304 Türkçe kelime yer almaktadır. Türkçe’nin komşu dillere verdiği gıda ve giyimle ilgili sözlerin incelediği “Türkçe Çoban Dili mi Çiftçi Dili mi?” adlı makalede Türkçeden Rusçaya geçmiş gıda ile ilgili 280; giyimle ilgili 300, toplam 580 kelime kaydedilmiştir (Karaağaç 2005: 141, 142). Rus dilindeki Türkçe kelimelerle ilgili tetkiklerden biri de R. T. Mendekinova’ya (Mendekinova, R. T., Pereçen Tyurkizmov v yazıke proizvedeniy Russkih pisateley Slovar, spravoçnik respublikanskiy izdatelskiy kabinet ministerstvo obrazovaniye respubliki Kazahstan, Almatı 1994) aittir. Bu mevzuda Rus dilindeki Türkizmleri bir araya getiren Alla Yangın’ın “Rusçadaki Türkçe Sözler Üzerine Tematik Bir İnceleme” adı ile yayımlanmıştır R. T. Mendekinova’nın Rus Edebiyatında Türkizm Listesi; A. G. Spirkin, İ. Akçurin ve R. S. Karpinskaya tarafından yayımlanan Yabancı Kelimeler Sözlüğü ve son olarak da Max Vasmer’in Rusçanın Etimolojik Sözlüğü adlı eserlerden faydalanarak 1700 Türkçe kelimeyi sosyal, gıda, giyim-kuşam ve doğa gruplarına ayırarak alfabetik olarak listelediği, her kelimenin Rusça ve Türkçe

telaffuzları ile verildiği ve kelimelerin hangi kaynaktan geçtiğinin gösterildiği tespit edilmiştir (Yangın 2004; 101). Rus dilindeki Türkçe kelimeler konusunda yapılmış çalışmalardan birisi de Rumiya Aynitdinovna Yunaleyeva'ya aittir (Kartalçık, 2008: 213).

“Her hangi bir Türkçe sözcüğün Slav dillerinde kullanılmaya başlama tarihini belirlemek için bu sözcüğün yaygınlaşma coğrafyasını göz önünde bulundurmak çok önemlidir. Türkçe sözcüklerin alınmasının sürekliliği nedeniyle bu sözcüklerin Slav dillerinde yaygınlaşmasını tespit etmek ve bunu yaparken Türkçenin fonetik özelliklerini bilmek gereklidir. Türk dillerinin aracılığıyla başka dillerden alıntı sözcükleri belirlemek için de söylediklerimiz önem arz etmektedir. Türkçe sözcüğün Slav dilleri içerisinde hareket yollarını belirlemek çok önemlidir. Tekrarlanan alıntı vakalarını dikkate almak ve tek heceli sözcükleri önemsemek gerekmektedir. Türk unsurlarının Slav dillerine geçiş yollarını belirlerken etnografyayla beraber yazılı kaynakların ve arkeolojinin verilerini dikkate almak gerekmektedir. Etimolojik veriler kendi başlarına açıklanamayan tarihî problemlerin hallinde yardımcı olmaktadır. Türkçe sözcüklerin geleneksel ünlü uyumu ve son hecenin vurgu alması eski dönem alıntı vakalarında değişik nedenlerle değişime uğrar. Etimolojik özellikler araştırıldığı zaman bu nedenleri göz önünde bulundurmak önemlidir. Slav dillerinde Türkçeden alıntı sözcüklere ait dil olgularının doğasını ve özelliklerini belirlemek zordur, çelişkilidir. Nedeni, bir taraftan onların Slav dillerine geçme yollarının ve gerçek Türk leksik unsurlarının belirlenmesi zorluğu, öte yandan Türk dillerine bağlı leksik oluşumların değişikliği. Türk leksik unsurlarının Slav dillerine alınması düzenli değildir ve değişik özgül etkenlerle şartlandırılır. Bu etkenlerin açıklanması hem Türkoloji'nin, hem de Slav dillerinin problemlerinden biridir. Slav dillerinde Türkçe alıntı sözcüklerin etimolojisinin yöntem bilimi açısından araştırılması teorisi hâlâ pratikten çok uzaktır.” (Ağababa, 2014: 9).

“E. N. Şipova'nın 1976 yılında Alma-Ata'da yayımlanan Slovar' Tyurkizmov v Russkom Yazıke eserindeki 1507 kelimenin tasnifi yapılmıştır. (Aşağıda birer örnekle tasnif vardır):

1. Sözlük Alıntıları:

1.1. Medenî sahaya ait terimler:

- 1.1.1. Para birimleri: абаз (abaz) “20 kopek değerinde gümüş para”.
- 1.1.2. Hukuki terimler: баскак (baskak) “hanlık döneminde vergi toplayan kimse”.
- 1.1.3. Sosyal terimler: базар (bazar) “pazar”.
- 1.1.4. Ticari terimler: бакалея (bakaleya) “bakkaliye”.
- 1.1.5. Yönetici, saygın, görevli kişilerle ilgili kelimeler: ара (aga) “ağa, reis”.
- 1.1.6. Müzik aletleri: дудка “düdük”.
- 1.2. Yaşam tarzı, yerleşim hayatı ile ilgili sözler:
- 1.2.1. Tarımla ilgili terimler: амбар (ambar) “ambar, buğday deposu” .
- 1.2.2. Yapılar ile ilgili kelimeler: лачуга (laçuga) “gecekondü, baraka” .
- 1.2.3. Balıkçılıkla ilgili kelimeler: каюк (kayuk) “kayık” .
- 1.2.4. Taşıtlarla ilgili kelimeler: арба (arba) “dört tekerlekli hayvan arabası” .
- 1.1.3. Ev eşyaları ile ilgili kelimeler:
- 1.3.1. Mobilya, halı, vb. ile ilgili kelimeler: диван (divan) “divan, ev eşyası” .
- 1.3.2. Mutfakla ilgili kelimeler: бадья (badya) “bir çeşit kap, büyük kova” .
- 1.3.3. Saklama aletleri: капчук (karçuk) “çuval, kese”.
- 1.3.4. Ev işlerinde kullanılan eşyalar: аркан (arkan) “arkan, kalın ip, urgan”.
- 1.4. Giyim ile ilgili kelimeler:
- 1.4.1. Dış giyim adları: армяк (armyak) “köylü insanın uzun üst giyimi”.
- 1.4.2. Başlık türleri ile ilgili kelimeler: башлык (başlık) “külâh” .
- 1.4.3. Ayakkabı adları: башмак (başmak) “kadın veya çocuk ayakkabısı” .
- 1.4.4. Giyim aksesuarları: бахрома (bahroma) “kıvrık ipe yapılan saçak”.
- 1.4.5. Kumaş ve deri ile ilgili kelimeler: аба/габа (aba/gaba) “kaba bir kumaş”.

1.5. Askeri donanımla ilgili kelimeler:

1.5.1. Harp sözcükleri: бунчуг (bunçug) “atkuuyuklu bayrak”.

1.5.2. Silah, donanımla ilgili kelimeler: кинжал (kinjal) “hançer, kama”.

1.5.3. Askeri unvanlar ve askerle ilgili kelimeler: атаман (ataman) “elebaşı”.

1.5.4. Üniforma ile ilgili kelimeler: бадана/ байдана (badana/ baydana) “zırh”.

1.6. Doğa olayları, yeraltı zenginlikleri ve coğrafi terimler ile ilgili sözler:

1.6.1. Köy, kasaba vb. yerleşim yerleri ile ilgili kelimeler: аул (aul) “köy”.

1.6.2. Dere, ark, tepe vb. coğrafi terimler: арык (arık) “ark”.

1.6.3. Orman vb. coğrafi terimler: тайга (tayga) “sıkı, geçilmez orman”.

1.6.4. Doğa olayları: буран/буря (buran/burya) “buran, kar fırtınası”.

1.6.5. Değerli taşlar ile ilgili kelimeler: алмаз (almaz) “değerli bir taş, elmas”.

1.6.6. Madenle ilgili olan kelimeler: булат (bulat) “kılıç demiri, pulat”.

1.7. Bitki adları ile ilgili kelimeler:

1.7.1. Sebze adları: арбуз (arbuz) “karpuz; kavun; kabak”.

1.7.2. Meyve adları: айва (ayva) “ayva”.

1.7.3. Bakliyat, baharat ve kuruyemişler: бадма (badma) “badem”.

1.7.4. İşlem gören bitkiler: евшан (yevşan) “yavşan”.

1.7.5. Ağaç türleri: караган (karagan) “çalı türü bir tür ağaç, akasyanın bir türü”.

1.8. Hayvan adları ve hayvanlarla ilgili kelimeler:

1.8.1. At cinsleri ve evcil hayvanlar: аргамак (argamak) “iri cins Asya atı”.

1.8.2. Yabani hayvanlar: архар/аргали (arhar/argali) “Kamçatka koyunu”.

1.8.3. Balık adları: апраш (argaş) “bir tür balık” .

1.8.4. Kuş adları: беркут (berkut) “bir tür vahşi kuş, kartal” .

1.9. Beslenme ile ilgili kelimeler:

1.9.1. Yemek ile ilgili kelimeler: балык (balık) “balığın kurutulmuş sırt kısmı”.

1.9.2. İçecek ile ilgili kelimeler: айран (ayran) “ayran” .

1.10. Dinî terimlerle ilgili kelimeler:

1. 11. Аллах (Allah) “Müslümanların Tanrısı, ilahı” .

2. Gramatik Yapı Alıntılar:

2.1. Yapımlık Alıntılar:

2.1.1. -lık/-lik/-luk/-lük: Türkçenin kavram eki olan, araç, yer ve meslek adları yapmak için kullanılan bu ek, Rusçada bazı kelimelerde karşımıza çıkmaktadır: архалук (arhaluk) “Ruslarda bir çeşit kısa palto veya pardösü” .

2.1.2. -щик (şçik): Rusçada, Türkçe kökenli kelimelere Rusça -щик getirilerek meslek, uğraş adları yapılmaktadır: бакалея (bakaleya) “bakkaliye” (бакалей+щик (bakaleuşik) “bakkal”.

2.1.3. -ка (ka), -чик (çik), -чок (çok), -ик (ik): Rusçada küçültme eki olarak kullanılan bu ekler, Türkçe kökenli kelimelere de getirilerek kullanılmaktadır: амбар (ambar) “ambar, buğdayı saklamak için yapılan depo” (амбарчик (ambarçik).

2.1.4. -ый (ıy), -ой (oy), -ный (nıy), -ая (ya)...: Rusçada Türkçe kökenli kelimelere sıfat yapan ekler getirilerek türetilen sıfatların sayısı da oldukça fazladır: изумруд (izumrud) “değerli bir taş, zümrüt” (изумрудный (izumrudnıy).

2.2. Çekimlik Alıntılar:

2.2.1. Fiilleştirmeler: Rusçada, Türkçe kökenli kelimelere Rusça isim-fiil ekleri getirilerek Türkçe kelimelerden mastar yapılmaktadır. Türkçeden Rusçaya geçmiş bütün sözlük birimleri, ister kök ister türemiş olsun, ister fiil ister isim olsun,

Rusçanın -ать, -ить, -еть ekleriyle fiilleştirilebilir: алаштыть (alaşıť) “gürültü yapmak, tartışmak” .

2.2.2. Birleşik Fiiller: Rusçaya Türkçeden pek çok birleşik kelime de girmiştir: аксакал (aksakal) “ihtiyar, reis, aksakal” .

Türk dilinin Rus dili ile ilişkileri erken dönemlerde başlamış, asırlar boyu devam etmiş ve günümüzde de ilişkiler devam etmektedir. Rus dilindeki Türkçe kelimeler, Türk-Rus halklarının geniş ve çok yönlü ilişkiler neticesinde yazılı ve sözlü dilin aracılığıyla girmiştir. Bu alıntılar, medeniyetin geniş sahalarına ait olan çeşitli terimlerden ibarettir. Rus dilindeki Türk menşeli kelimeler, bu dilin zorunlu işlek birimleri haline gelerek onun söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Bu kelimeler, Rus diline girerken bu dilin fonetik ve morfolojik hususiyetlerine göre kullanım görmüş ve tarihi süreç içerisinde dilin ahengiyle, dildeki değişimleri ile değişik şekillere bürünmüşlerdir. Sözcüklerin içinde gövdesi Türkçe olup Rusça fonetiğine göre uyarlanmış veya ekle türetilmiş olanlar artık dikkat çekmediğinden Rusça sözlük olarak kabul edilmektedir.” (Esen, 2008: 367-380).

“3. Semantik değişimler: Türkçeden Rusçaya geçen kelimeler bu dilde yeni anlamlar kazanırken aynı zamanda yeni mekânında dilin gelişmesine de yardımcı olmaktadır. Tüfyaq “döşek” kelimesi Rusçada “baraj ve kanalların zemininin aşınmasını engellemek için yapılan örtü” anlamında teknikle ilgili bir anlam kazanmıştır. Yastıg “yastık” Rusçada “havyar kesesi” anlamında kullanılmaktadır.” (Karaman, : 2009 1381).

4. Fonetik değişimler: Rus. Ayu dag “ayı dağı” (Kır-Tat.) <ET adıg tãğ.

5. Türkizmler, Türkçe vasıtasıyla Rusçaya geçen kelimeler: aba, almas, rakı, ayva, bamia, amanat, emir, bağça, bülbül, divan, funduk, ferman, fıstık, garib, mehlem, (Tür. 2, 564), muhayyer (Tür. 3, 19), nohut (Tür. 3, 86), andarak, antrak “entari” vb. kelimeler (Karaman, 2009: 1389).

6. Rusçaya Türk dili lehçelerinden geçmiş deyimler: “Orhun Yazıtlarından bugüne kadar yüzyıllar boyunca kullanılmış olan, dilin anlatım gücünü artıran, bir

dilin söz varlığının en önemli göstergelerinden biri olan deyimler, toplumun âdetlerini, geleneklerini, göreneklerini, kültürel özelliklerini, inançlarını yansıtır.

Türk dilinin birçok lehçesi bulunmaktadır. Bu lehçelerin çoğu da yazı dili olarak kullanılmaktadır. Bu topluluklardan bazıları bağımsız olarak kendi topraklarında bir kısmı ise başka devletlerin bünyesinde yaşamaktadır. Kendi yazı dilleri olan Türk lehçelerini inceleme olanağı bulunmaktadır. Başka bir devlette yaşayanların ise dilleri zamanla yok olmaktadır. Karaim Türkçesi farklı bölgelerde yaşayan ve nüfusu gittikçe azalan bir milletin dilidir ve konuşan kişi sayısının azalması sebebiyle yok olmak üzere olan dillerden birisidir. Kobeckaitë, Karaim Türkçesi ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “Karaim Türkçesi, dillerin soya göre (~ genealojik) tasnifinde ona en yakın olan diğer Batı-Kıpçak Türkçeleriyle birlikte (Karaçay- Balkar (~ Malkar), Kumuk, Kırım- Tatar) Türk dil grubuna aittir. Bu dil ailesi daha büyük Altay dil ailesine girmektedir. Tarihî Türk lehçeleri içerisinde Karaim Türkçesine en yakın olan Türkçe, Kıpçak Türkçesidir.

Günümüzde kullanılmakta olan Karaim Türkçesine ait dil malzemeleri kısıtlı olduğundan dolayı daha çok eski dönem yazılarına başvurulur. Başvurulan kaynaklardan birisi de Türk lehçelerinin araştırılmasında çok önemli sayılan Opıt Slovary Tyurkskih Nareçiy’dir.

Türk lehçelerinin birçoğunu içinde barındıran Opıt Slovary Tyurkskih Nareçiy’de Karaim Türkçesi ile ilgili dil malzemeleri de yer almaktadır. Opıt Slovary Tyurkskih Nareçiy’deki Karaim Türkçesi üzerine yaptığımız yüksek lisans tezi sonucunda bu söz varlığı arasında deyimlerin de azımsanmayacak sayıda olduğunu fark ettik.

6.1. Şeklen ve Anlam Bakımından Aynı Olan Deyimler: Kül ol- “mahvol-” vb.

6.2. Şeklen Farklı Olan veya Birtakım Seslik Farklılıklar Olan Deyimler: Yohtan bar et- “yoktan var etmek” vb.

6.3. Farklı Sözcükler Kullanarak Oluşturulan Benzer Anlamdaki Deyimler: Esinni koy- “dikkatini bir şeye çevirmek” vb.

6.4. Yalancı Eş Değer Deyimler: Tozunu silk- “eğitmek”, Bas ur- “baş e mek” vb.”(Kırba , 2018: 105).²³

Yukarıdaki 6. temel maddenin başlıkları altında inceleme yapılabilir. Buna bir atasözleri veya cümle kopyalamaları dahi eklenebilir. Belki tabu kelimeler veya ahlaka mugayir kelimelerde Rusça yerine Türkçesi dahi tercih edilmiş olabilir. Hatta meslek grupları düşünülürse sosyolekt (sosyal a ız) olup jargon denilen argo da için içine girer. Uzak lehçelerden s grubu  uva  a ve Yakutça  zerine, Tarihî Türk lehçeleri  zerine, Kıpçak, Oğuz,  a atay grubu şeklinde sınıflamalarla hem e  hem de art zamanlı fonetik irdelemeler de yapılabilir.

Sonuc olarak “Rus dili ile Türk dili arasındaki ilişki tarihin bilinmeyen dönemlerinden itibaren ba lamı  ve asırlar boyu devam eden bu ilişki günümüze kadar ulaşmıştır. İki millet arasındaki kültürel, tarihi, ekonomik ve askeri ilişkiler neticesinde, özellikle Türk dilinden Rus diline olmak üzere, karşılıklı  d n  lemeleri de beraberinde getirmiştir. Türk dilinden Rus diline geçmiş olan kelimeleri sıraladı ımızda yüzyıllar boyu bu coğrafyayı etkisi altına alan Türk dilinin Rus diline olan etkisinin boyutu ortaya çıkmaktadır. Türk dilinden geçmiş olan kelimeleri kullanım alanlarına göre sınıflandırdı ımızda tarihin erken dönemlerinden itibaren her alanda Rus dilini etkisi altına aldığını görmek mümkündür. Kaynağı Fars, Arap vb. diller olmasına rağmen kelimelerin konumu itibariyle Türkçeden geçmiş olması da ayrıca önemli bir faktördür. Etkileşim sadece kelime alı veri i olarak kalmamış, Türk kökenli isimlerin ve lakapların Rus soy isimleri olarak kullanılmasına da yol açmıştır.” ( akar, 2015: 2326)²⁴. “Rus diline yabancı kelimelerin girmesi onun özgünlüğünü bozmamı tır. Tam tersine alıntılar Rusçanın fonetik, gramer düzenine ve kelime yapımına uyum sağlamıştır. Alıntıların Rus dilinin kelime yapım öğelerini almasını yaygınla tırdı ı söylenebilir. Rusçaya çok eskilerden girmiş çoğu kelime o kadar dilin malı olmuştur ki kökenleri ancak etimolojik incelemeler sonucu bulunabilir.” (Ahundova, 2016: 207). Kelime alı  veri i bakımından ise Türkiye

Türkçesindeki Rusça kökenli Türkçe kelime sayısı 39, Rusçadaki Türkçe asıllı Rusça kelime sayısı 2500'dür (Daşdemir, 2016:161).

II. BÖLÜM

SÖZLÜK

A,a (A,a)

аба (aba): (Kafk.) Eski, kalın, ağa benzer beyaz bez; kepenek yapmaya yarayan kumaş.

(I, s.1)

абаза (abaza): Küfür. Aptalca, saçma sapan konuşan.

(I, s.1)

абатур (abatur): (Ryazan, Vyatka, Vladimir) İnatçı, küstah, aptal; (Saratov) aptal; meşe odunu.

(I, s.1)

абдраган (abdragan): (Kazan, Orenb.) Korku, endişe. Tatarca titremek fiilinden gelmiştir.

(I, s.1)

абызи - абыс (abız, abıs): 1. (Ryaz., Tamb.) Tatar din adamı, imam, molla; 2. (Yaroslavl, Perm, Tob.) Alçak, ateist.

(I, s.2)

авдан-сыры (avdan-sırı): (Çuv.) Çuvaş Türklerinin ekim ayında kutladıkları bira yapmaları ve horoz yemeği hazırlamaları.

(I, s.3)

агач (agaç): (Kaf.) Kafkasya'da kullanılan yol ölçüsü birimi.

(I, s.5)

адам (adam): Dini inanışa göre yeryüzündeki ilk insan.

(I, s.5)

аё / аёв / аю (ae, aev, ayu): Ayı. Hazar Denizi çevresinde yaşayanlar "Ayı" derler. Rusça "ayı" olarak söylenen "medved" söylendiğinde denizden kasırganın geleceğine inanılırdı.

(I, s.6)

азямозям (azyam / ozyam): Uzun paçalı köylü giysisi. (Kazan, Vlad., Perm.)

(I, s.7)

аир / ир (air ve ir): Bataklıkta yataşan, parfümeri ve tıpta kullanılan bir bitki.

(I, s.7)

айва (ayva): Ağaç ve meyveyle ilgili elma ağacına ait.

(I, s.7)

айда, гайдан айdate (ayda, gayda, aydate): Git, gidelim, haydi, çabuk (Doğu ve Sibirya, Tat.)
(I, s.7)

аймак (aymak): Kuşak, boylar, topluluk (Moğol ve Kalmukça)
(I, s.7)

айран (ayran): Tatar boylarınınyoğurdu sütle karıştırarak elde ettikleri içecek. (Orenb.) ve Aryan (Tat., Perm., Don.)
(I, s.7)

акжиланиакзилан (akjilan, akzilan): Yılan. Halk edebiyatında beyaz boynuzlu yılan, kralyılan.
(I, s.8)

Аклёй (Aklyoy): Bir ördek türü. Malaya çernet bölgesi. (Sib.)
(I, s.8)

аксакал (aksakal) (ak+sakal): Yaşlı, saygın kimse; seçilmiş.
(I, s.8)

алабор (alabor): Düzen, program.
alaborit: Döndürmek, çevirmek, değiştirmek.
alaborşina: Darbe, kavga; karıştırmak, kışkırtmak.
alabura: Bulamak, karıştırmak, eşelemek.
alabor veya alabır (koctr.): Küfür, aptal, dil bağlı, dilsiz.
(I, s.9)

аладжа (алача) (alaca/alaça): Eski, ipek ve yarı ipekli çizgili Türk kumaşı.
(I, s.10)

аламанскийи ламанский (alaman velaman): (Kostr, Tver, Ryz.) Vladimir ve Kovrov bölgelerindeticaretle uğraşanların kendi arasında geliştirdiği dil.
(I, s.10)

аланьиелань (alan veyelan): Düz, çayır, otlak, mera. (Tver, Ryaz., Tamb.)
(I, s.10)

ялань, елань (yalan, yelan): Orman içerisinde yer alan düzlük, boşluk.(Tver, Tamb., Vlad., Perm.)
(Dal, 1982, s.10)

алап (alap, alapa): Koruluk, koru. Rusyanın güney bölgelerinde kamışlık, sazlık anlamlarında kullanılır.
(I, s.10)

алар(alar): (Doğu-Sibirya) Orman dışında ağaç kümesi, koru.
(I, s.10)

алафа(alafa): (Tat.) Belli bir süre yetecek kadar yiyecek veya para.
(I, s.10)

алашить (alaşit): (Ryaz.) Gürültü yapmak, tartışmak.
(I, s.10)

албастый, лобастый, лопастый (albastı, lobastıy, lopastıy): Albastı, orman devi, nehirde yaşayan kadın dev.
(I, s.10)

алдыром (aldırom): (Kazan, Tat.) Bir yudumla, bir dikişte içmek.
(I, s.10)

алмаз (almaz): Değerli taş. (< T.elmas < Yunan. almas)
(I, s.11)

алтабас (altabas): İranlıların sırma kumaşı.
(I, s.12)

алтын (altın): Eski Rus madeni parası. (< T.altın)
(I, s.12)

алый (alıy): Açık, parlak kırmızı.
(I, s.12)

алымиалыма (alım ve alıma): Aptal, saf, basit. (Ryaz. Yvıad.)
(I, s.13)

алырщица (alıırşçitsa): İllizyonist, hilekâr.
(I, s.13)

алыча (alıça): (Kafkas) Yabani erik (çalı ve meyve).
(I, s.13)

альник (alnik): Bir tür kadın şapkası. "Alıy" kelimesinden gelmiş olabilir.
(I, s.13)

альчик (alçık): Aşık kemiği. Talus bölgesi (arhang.)
(I, s.13)

аманат (amanat): Emanet, depozit.
(I, s.14)

анга-сыры (anga-sırı): Toprağı ekmeden önce yapılan bayram.
(I, s.18)

ангич (angiç): Sibirya'nın doğusunda yaşayan bir ördek türü. (Doğu-Sibirya)
(I, s.16)

андарак иандрак (andarak ve andrak): Eteğin altında giyilen yünden yapılmış etek türü.
(I, s.17)

анжиган, анджиган (anjigan, andjigan): Geyik yavrusu.
(I, s.17)

апайка (арайка): Bölge. (Perm.) 1. Tatar veya çuvaş kadını. 2. Mec. Nogay veya Kazak kamçısı.
(I, s.19)

араниаранка (aran ve aranka): Sulak yerlerde yetişmiş uzun otların bulunduğu yer.
(I, s.20)

аракиарака (arak,araka): Süt, hububat, pirinçten yapılanvodka vb. Araka (Sib.) Yabancıların süt votkası.
(I, s.21)

арба иараба (arba ve araba): (Novoros, Tavr.) Büyük dört tekerlekli araba, (Kavk., Astrakh.) aynı anlamda.
(I, s.21)

арбуз (arbut): Karpuz.Cucurbita cltrullus (güney) kavun.
(I, s.21)

аргал(argal): (Astrah.) Tezek.Isınma amaçlı kullanılan yakacak.
(I, s.21)

аргалииаргалеи (argali ve argaley): Yabani koyun.
(I, s.21)

аргамак I (argamak I): Uzun ve büyük değerli Asya atı.
(I, s.21)

аргамак II (argamakII): Uzun, zayıf ve hantal insan için kullanılan ifade.
(I, s.21)

аргасун (argasun): Isınma amaçlı kullanılan tezek.
(I, s.21)

аргаж (argac): (Perm, Kamsk.) Somon türü, alacalı balık.
(I, s.21)

аргиш иаргыш (argış ve argış): (Arhang.) Geyik katarı (Zyryandan), argiz (Koryaklar)
(I, s.21)

аргун (argun): Vladimir bölgesinde marangozları ifaden eden kelime.
(I, s.21)

ардыш (ardış): Ardıç ağacı.
(I, s.21)

аркалык (arkalık): (Tat., Perm.) Eğrin ileri veya geriye kaymasını sağlayan kayış. (Tat'dan)
(I, s.22)

аркан (arkan): (Vost. Tat.) Atları yakalamak için kullanılan kement, urgan.
(I, s.22-23)

армуд (armud): Armut.
(I, s.23)

арса I и арца (arsa I ve artsa): (İrk.) Rakı elde ettikten sonra arta kalan kuru tortu. Kaşar peyniri çeşidi.
(I, s.24)

арса II (arsa II): Ardıç türündeki bütün ağaçları kapsar.
(I, s.21-25)

артачиться (artaçitsya): Aksi, inatçı (atla ilgili).
(I, s.24)

артель (artel): Usta kimselerin oluşturduğu birlik, dernek.
(I, s.24)

архалукиархалуг (arhaluk ve arhalug): Kalın iç giyim.
(I, s.22-25)

арца, артыш и арса (artsa, artış ve arsa): Bir tür bitki.
(I, s.25)

арча II (arça II): Paralı yol (geyik için).
(I, s.25)

арчак (arçak): (Tat.) Eyerin ahşap iskeleti.
(I, s.25-26)

аршан (arçan): Temiz su kaynağı, taze kaynak (Mong.).
(I, s.26)

аршин (arşin): (Tat.) Ölçü birimi, arşın.
(I, s.26)

арьян (aryan): (Perm, Don.) Ayran; (Orenb.) Suyla yoğurdun karıştırılmasıyla elde edilen içecek.
(I, s.26)

ата, атай (ata, atay): (Tat.) Baba (Rusya'nın Asya'ya komşu vilayetlerinde sadece baba değil, büyük, saygın kimse anlamında kullanılır. Sınırdaki illerde eski Tatar'a onurlu bir şekilde konuşurdu), amca, dede.
(I, s.27)

атаман (ataman): Çete lideri, Kazaklardan oluşan küçük askeri birimin sorumlusu, komutanı.
(I, s.27)

атлан (atlan): Ata bin anlamında kullanılan kelime.
(I, s.14)

атлас (atlas): Saten ve ipek karışımı kumaş.
(I, s.28)

аул (aul): Köy, geçici konaklama yeri, oba.
(I, s.29)

аулык, ауляк (aulık, aulyak): Bir ördek türü.
(I, s.29)

ахун(ahun): Müslüman teolog, bilgin, din adamı.
(I, s.31)

ашать (aşat): Yemek yemek (Tatarların olduğu her yerde)
(I, s.31)

Б,б (B,b)

баба или бабай (baba veya babay): Büyükbaba; çocukları korkutan kadın (babayka) veya erkek mitolojik yaratık. (Tat., Novoros, Orenb.)
(I, s.34)

баберёк и баберек (baberyok ve baberek): (Kostr., Yaroslavl) Kalın ipek veya sırma kumaş çeşidi.
(I, s.35-38)

бабр (babr): (Sib.) Kaplan adı; bilim adamlarının yanlış şekilde parsların bir çeşidine bu ismi vermişlerdir.
(I, s.35)

бабук, бабун (babuk, babun): (Güney ve Güney Sib.) Sibirya sıçanı.
(I, s.35)

бабуши (babuşi): (Sib.) Yün veya çuhadan yapılmış kalın terlik türü.
(I, s.35)

баган (bagan): Çadır kurmada kullanılan sırık, direk.
(I, s.35)

багана (bagana): (Tat.) Sırık, direk. kutup, direk; kekeme veya geleneksel insan.
(I, s.35)

бадан (badan): Bir tür bitki.
(I, s.36)

бадма (badma): Bir tür bitki.
(I, s.37)

бадран (badran): (Niyj.) Bir tür bitki.
(I, s.37)

бадья (badya): Büyük tas veya kova.
(I, s.37)

бадьян (badyan): Bir tür bitki.
(I, s.37)

баерак, байрак и буерак (baerak, bayrak ve buerak): Engebeli arazi, geçit.
(I, s.137)

баз (baz): (Güney) Çiftlik evinin hayvanlar için yapılan arka bahçesi.
(I, s.38)

базанить и базланить (bazanit, baslanit): (Tver., Vologd., Perm. Sib.) Bağırıp çağırışmaki haykırmak.
(I, s.37)

базар (bazar): Açık pazar, çarşı.
(I, s.37)

базилики (baziliki): (Don.) Bilek.
(I, s.37)

базлук, базлык ибузлук (bazluk, bazlık, buzluk): (Vast.)Buz tutan nehir üzerinde yürüyebilmek için ayakkabının altına çakılan tırnaklı bir tür metal.
(I, s.38)

базулить (bazulit): (Kostr., Yarosl., Kazan) Şımartmak, hassasiyetle eğitmek.
Türkçe beslemek kelimesinden gelmektedir.
(I, s.38)

байбак и бабак (bayba ve babak): Bozkır sıçanı; hantal, uyuşuk, tembel.
(I, s.38)

байбарак I, байберёк и бамберёк (baybarak I, bayberyok ve bamberyok):
İpekkumaş.
(I, s.38)

байбарак II (baybarakII): (Novoros) Bayramlarda giyilen bir tür kürk.
(I, s.38)

байгуш (bayguş): (Orenb, Ural., Samar, Don., Ter.) Zavallı, yoksul, dilenci serseri;
(Orenb.) tembel, çekingen, ürkek (kişi).
(I, s.38)

байдан (baydan): (Ryaz., Volog.) Boş arazi, meydan. (Sarat.) meydana çember
oluşturularak oynanan oyun.
(I, s.38)

байрам и бейрам (bayram ve beyram): Müslümanların dini bayramları.
bayram: Büyük bayram; beyram: Küçük bayram.
(I, s.39)

бакай (bakay): (Yujn.) 1. Nehir akıntısı. 2. Azak denizinde buzun ve rüzgarın
oluşturduğu körfez.
(I, s.39)

бакала (bakala): (Arhang.) Bendi korumak için ahşaptan yapılmış buz kırıcısı.
(I, s.39)

бакалда I и бакалдина (bakalda I ve bakaldina): (Astrahan, Ryaz., Kazan., Penz.,
vb.) 1. İlkbaharda suyun doldurduğu çukur, göl. 2. Yürümeye geçit vermeyen
çamurlu yol.
(I, s.39)

бакаля (bakaleya): Her tür eşyayı satan.
(I, s.39)

бакан (bakan): Küçük böcek ve kurtlardan yapılan bir tür boya.
(I, s.39; 1982, s.590)

бакир (bakir): Yamuk yapılan şapka.
(I, s.40)

бакла, бакля и баклешка (bakla, baklya ve baklyoşka): Ufa nehrinde çıkan küçük balık.
(I, s.40)

баклага и баклажка (baklaga ve baklajka): Su veya şarap için kullanılan matara, kavanoz, şişe.
(I, s.40)

баклажан I (baklajan I): (Yujn.) Güneyde yetiştirilen bir sebze, patlıcan. (Don.) badalcın ve badaldcın, (Astrah.) badarcın, (Kırım.) badıdcın ve badıcın, badlacın, (Az.) badrıccın, (Astrah.) batlacın, (Novoros.) podlacın.
(I, s.40)

баклажан II (baklacın ve patlıcan II): (Don., Kursk., Orl.) Domatesi ifade etmek için kullanılan kelime.
(I, s.37)

баклан (baklan): Balıkla beslenen bir deniz kuşu.
(I, s.40)

бакша I и бахча (bakşal, bahça): (Sib.) Kutu, çay kutusu.
(I, s.40)

бакша (II), бакса и баксы (bakşa II, baksa ve baksı): Kırgız şamanı, falcı (yakılan koç kemiğiyle yapılan), büyücü veya şifa veren; büyük oranda yanmış kuzu kemiklerinin çatlaklarını tahmin eder.
(I, s.40)

бакшиш (bakşış): (Tatarcadan) Hediye, bahşış; rüşvet.
(I, s.40)

балабан и балобан (balaban ve baloban): (Sib.) Balaban kuşu.
(I, s.41)

балаган (balagan): Ticaret yapmak için yapılan çadır, kulube, dükkan.
(I, s.41)

балакирь (balakir): (Nij. Kazan, Orenb.) Süt için kullanılan sürahi, testi, küp.
(I, s.41)

балалайка и балабойка (balalayka ve balaboyka): (Yujn. Zap.) Müzikaleti.
(I, s.41)

баламут (balamut): Palamut balığı.
(I, s.42)

балахна и балахня (balahna ve balahnya): (Vlad.) Geniş, bol kıyafet.
(I, s.42)

балахон (balahon): (Novg., Voron, Volog.) Geniş, erkek kıyafetleri, bornoz.
(I, s.42)

балда II (balda II): (Tamb., Voron., Vlad.) Sopa, çubuğun kalın kısmı.
(I, s.43)

балдак (baldak): (Simb.) Büyük, bardak veya kupa.
(I, s.43)

балка (balka): (Yujn, Tat.) Vadi, geçit.
(I, s.43)

балкан (balkan): (моюк.) Ormanın derinliğindeki vadi.
(I, s.43)

балодка (balodka): (Sib.) Tek elle kullanılan küçük çekiç.
(I, s.43)

балта (balta): (Orenb., Ural., Ter.) Dar uçlu balta.
(I, s.44)

балык (balık): Tuzlanıp tütsülenerek kurutulmuş somon balığının sırt kısmı.
(I, s.44)

барабан (baraban): Davul.
(I, s.46)

бар(а)булька, барабуля, барабуня и барбуня (bar(a)bulka, barabulya, barabunya, barbunya): (Novoros.) Barbunya balığı.
(I, s.46)

баракчан (barakçan): (Doğu-Sibirya, Amur) İki yaşında buzağı.
(I, s.47)

баранчук (barançuk): (Orenb., Sib.) Çocuk; (Perm.) Buluş çağındaki erkek.
(I, s.47)

бардаибарда (barda): Votka yapımında kullanılan malzemenin atıkları; bilinçsiz şekilde içmek.
(I, s.87)

барнаул (barnaul): (Vost.-Sib.) Üç kuruş değerinde yerel bakır para.
(I, s.87)

барсуқ (barsuk): Yırtıcı hayvan.
(I, s.51)

бархан (barhan): (Orenb.) Tepelik bozkır kumları.
(I, s.51)

басалық I (basalak I): Mızrak, ok veya gürz ucu.
(I, s.52)

басалық II и басалук (basalık II ve basaluk): (Tamb.) Asitli, bataklık toprak.
(I, s.52)

баскак (baskak): (Vyat., Tamb.) Cesur, kıvrak; küstah, haddini bilmez.
(I, s.52)

басма I (basmaI): Tatarların Rusya'yı işgal ettikleri dönemde Han'ıntasvir edenmühür.
(I, s.52)

басма II (basmaII): Deri, metal, kumaş vb. maddeler üzerine yapılan baskı.
(I, s.52)

басма III (basma III): Yabancı, serseri, işgalci.
(I, s.52)

бастрок и бастрык (bastrok ve bastrık): (Bastrok-Tamb., Bastrok-Simb., Bastrık-Perm., Sib.) Dirgen yerine kullanılan sırık.
(I, s.53)

басурман, басурманин и басурманка (basurman, basurmanin ve basurmanka): Müslümanlar ve Asyalı yabancılar için kullanılan kötü isim.
(I, s.40)

баткак (batkak): (Каер., Sarat., Volga, Astrah.) Göl, nehir yatağındaki çamur.
(I, s.54)

батман (batman): Ağırlık ölçüsü.
(I, s.54)

батрак и батрачка (batrak ve batračka): Köyde, tarlada maaşla çalışan kimse.
(I, s.54)

батырь и батурь (batır ve batur): 1. Güçlü, kuvvetli, at sırtında gezen delikanlı. (Kırgız, Başkurtlar, Kazaklar arasında). 2. Yönetici. (Volga nehri kenarında yük taşıyan işçilerin yöneticisi).
(I, s.54)

бахилы (bahılı): Ağaç kabuğu, deri ve hasırdan yapılan kısa çizme. Mec. kaba ayakkabı.

(I, s.55)

бахмат (bahmat): Kısa, dayanıklı at.

(I, s.56)

бахмёт (bahmyot): (Vyat.) İri, hantal tüylü.

(I, s.56)

бахрома (bahroma): Saçaklı kurdela.

(I, s.56)

бахта и пахта (bahta ve pahta): "Bafta" olarak da söylenir. (Orenb., Ural.) Kırmızı ve siyah noktalı, Orenburg ve Ural bölgesinde çok kullanılan kumaş. Tobol bölgesinde örtü, Arhangelsk bölgesinde tüy, pamuk anlamında kullanılır.

(I, s.56)

бахтарма и бухтарма (bahtarma ve buhtarma): (Arhang., Sib.) 1. Postun insan vücuduna değen kısmı. 2. Mantarın iç yüzeyi.

(I, s.56)

бахча и бакча (bahça ve bakça): (Astrah., Orenb., Don.) Bostan ekmek için kullanılan tarla.

(I, s.56)

баш (baş): Baş (Tatarcadan).

(I, s.56)

башка (başka): Halk arasında "baş" kelimesinin yerine kullanılır.

(I, s.56)

башмак (başmak): Ayakkabı, (Don., Astrah., Orenb.) Bir yaşındaki buzağı.

(I, s.56-57)

баштан (baştan): Bahçe anlamında.

(I, s.57)

безалаберный (bezalabernıy): Düzensiz, dağınık.

(I, s.58)

безмен (bezmen): Ağırlık ölçmeye yarayan el terazisi.

(I, s.66)

бекмес (bekmes): (Yujn. Don., Tat.) Karpuz, armut, elma vb. meyvelerden yapılan pekmez.

(I, s.81)

бекрень (bekren): Yamuk, eğik duran nesneler için kullanılır.
(I, s.81)

белег (beleg): Üstünde yazı olmayan imzalı kağıt.
(I, s.96)

белеза (beleza): (Ryaz.) Küçük demir sopa, oyma işleminde kullanılan kalem.
(I, s.81)

белиберда (beliberda): (Kur., Volog., Tver.) 1. Saçma, sapan anlamsız, Tatarların konuşmasına benzeyen sesler. 2. Dağınık, karışık, karmaşık.
(I, s.81)

бельчуг (belçug): Yüzük.
(I, s.81)

беркут (berkut): İri kartal.
(I, s.84)

бешбармак и бишбармак (beşbarmak veya bişbarmak): Başkurt ve Kırgızlar arasında yaygın olan koyun eti, hamurdan yapılan ve elle yenilen yemek.
(I, s.85)

бешмет (beşmet): Kısakaftan (Kazaklar ve bazı Doğu halkları tarafından giyilen iç giyim.)
(I, s.85)

бизилика (bizilika): (Don.) Giyilen elbisenin kollarının yıpranmaması için elbisenin bilekten dirseğe kadar olan kısmı üzerine takılan kolluk.
(I, s.86)

бирка (birka): Cetvel olarak kullanılan tahta üzerine yazılan sayı. Tatatarca "birmek" kelimesinden.
(I, s.87)

бирюза (biryuza): Turkuaz veya firuze.
(I, s.88)

бирюк I (biriuk I): (Tat., Orenba, Sib., Astrah., Kuzgun.) 1. Yalnız yaşayan kurt. 2. Asık suratlı, suratsız, insanları sevmeyen. Simbirsk'te ayı için kullanılan tabir. Nijniy Novgorod'da porsuk için kullanılan ifade.
(I, s.88)

бирюк II и бирючок (biryuk II ve biryuçok): (Karga, Tamb., Don., Kartal, Dnepr.) Bir balık türü.
(I, s.88)

бисер (biser): Küçük boncuk.
(I, s.88)

бисневой (bisnevoy): (Archang.) Saçları, ağarmaya yüz tutmuş, kır saçlı veya saçları ağarmaya başlamak.
(I, s.88)

битюг и битюк (bityug ve bityuk): 1. Yük taşımada kullanılan güçlü at. 2. Güçlü, kuvvetli (kimse). Dal bu kelimenin hızlı akan "Bityug" kelimesinden geldiğini düşünüyor.
(I, s.90)

бичера (biçera): (Astrakh., Sarat.) Zavallı, dilenci, yoksul.
(I, s.90)

блязик (blyazik): (Kazan, Simb.) Tatar bileği; (Don.) "Baziliki" şeklinde kullanılır.
(I, s.100)

богатырь (bagatır): 1. Rus destan ve masallarındaki kahraman. 2. Güçlü, kuvvetli. 3. Alp, yiğit, bahadır.
(I, s.102)

богула (bogula): Tohumları beyazımsı bitki.
(I, s.102)

богульник и богун (bogulnik ve bogun): Bataklık veya ormanlarda yetişen kokusu zehirleyici olan bir bitki.
(I, s.36)

бодран (бодран): (Kazan.)Yaprakları lahana yerine kullanılan ve gövdesi çiğ yenen bitki, cheremis.
(I, s.106)

болван (Bolvan): 1. Меч. Aptal, beceriksiz. 2. Ahşap kütük.
(I, s.109)

больдурук (bolduruk): Kırmızı keklik.
(I, s.141)

бора (bora): Karadeniz'in doğu kıyısında görülen bir kasırga, fırtına.
(I, s.114)

бормотать (bormotat): Belli belirsiz konuşmak, mırıldanmak.
(I, s.115)

боровчак (borovçak): Bir yaşındaki buzağı, et amacıyla beslenen öküz ya da inek (Vost-Sib, Vyat)
(I, s.115)

боярин и боярыня (boyarin ve boyarinya): Günümüzde "barin, barinya" olarak kullanılmaktadır. Asilzade, köy ağası, emrinde köleleri olan.

(I, s.121)

бубрег (bubreg): Hayvanböbreği.

(I, s.135)

бугай I (bugay I): 1. Cins boğa. (Yujn ve Ukr.); 2. Bir balıkçıl kuş, ardea stellaris. 3. Kale duvarını yıkmak için kullanılan büyük ağaç.

(I, s.135)

бугай II (бугай II): (Vlad.) 1. Elbise (kadın giysisi). 2. Prenseslerin giydiği kaftan

(I, s.135)

будан (budan): (Astrakh.) Kalmuklara has, unla yapılan balık çorbası.

(I, s.135)

буерак, байрак и баерак (buerak, bayrak ve baerak): Yağmur ve akarsudan oluşan çukur.

(I, s.137)

буза (buza): Boza. (Kafkasya'da Kırım'da) Hafif sarhoşluk veren içecek.

(I, s.137)

бuzдыхан (buzdihan): Asa.

(I, s.137)

бузе(и)вок (buzevok): (Novoros.) Bir yaşında buzağı; (Don.) Buzavik, buzavok, buzanak.

(I, s.137)

буланный (bulanıy): Sırt kısmında siyah çizgili, yelesi ve kuyruğu siyah, diğer yerleri açık sarı olan at rengi.

(I, s.140)

булат (bulat): Sağlam çelik türü.

(I, s.140)

булга (bulga): (Simb.) Kavga, merak, telaş. Fiil olarak da merak etmek, rahatsız etmek, heyecanlanmak anlamlarında kullanılan kelime.

(I, s.140)

бунчук (bunçuk): 1. At kuyruğu takılmış sancak. 2. Atın boynuna takılan boncuk.

(I, s.141)

бура (bura) : 1.(Sib.) Dişi kızgın deve. 2. (Ural.) Erkek deve.

(I, s.142)

бурав и буравль (burav ve buravl): (Vor.) Burgu, matkap. buravyots (Ter., Voron, Kaluj.)
(I, s.142)

буран (buran): (Vost.) Fırtına, boran.
(I, s.142)

бурда (burda): Kötü, hoşagitmeyeniçki, yemek.
(I, s.142)

бурдук (burduk): (Yakut) Unla karıştırılmış, yoğunlaştırılmış yemek.
(I, s.142)

бурка (burka): Yünden yapılmış kalın pardesü.
(I, s.143)

буркун (burkun): Bir tür bitki.
(I, s.143)

бурлака (burlaka): (Perm.): 1. Kendir, halatla tekne taşıyan kimse. 2. Teknelerde çalışıp para kazanmak için gurbete giden köylü.
(I, s.143)

бурметь (burmet): Kaba, pamuktan bir tür kumaş.
(I, s.143)

бурнастый I, бурластый и бурлатный (burnastıy I, burlastıy ve burlatnıy): Kırmızı siyah arası tilki rengi. (Arhang., Perm.) kırmızı-kahverengi (hayvanrengi, özellikle tilki).
(I, s.144)

бурнастый II (burnastıy II): (Sib.) İbikli, ayakları kıllı tavuk ve diğer kuşlar hakkında söylenir.
(I, s.143)

бурнус (burnus): 1. Beyaz renkli, kapaşonlu bir tür pardesü. 2. (Kadın)Dış giyim cinsi.
(I, s.143)

бурун I (burun I): Tepesi köpüklü dalga.
(I, s.144)

бурун III (burun III): (Sib.) Bir yaşındaki öküz.
(I, s.144)

бурундук I (burundukI): Çizgili sincap.
(I, s.144)

бурундук II (burunduk II): 1. Burunsak, burunluk. 2. Tekneleri çekmeye yarayan ip.
(I, s.144)

бурундук III и бурунчук (burunduk III ve burunçük): Burunçük olarak da söylenir.
(I, s.144)

бурхан (burhan): Kalmuk, Moğolların tapındığı, çoğunlukla bakır veya gümüşten yapılmış heykel.
(I, s.144)

бурчак (burçak): Burçak.
(I, s.144)

бурый (burıy): Kahverengi, grimsi veya kırmızımsı bir hayvan rengi. At veya ineklerde çoğunlukla bu renk görüldüğü için bunlar "buryonka (inek için) " veya "burka (at için)" olarak adlandırılır.
(I, s.144)

бус и бусенёц(bus ve busenyots): 1. (Volog, Perm, Başmelek, Sib, Yak.) İnce yağın yağmur, 2. (Ovol., Vyat., Perm) Yem olarak kullanılan un tozu. 3. (Vol.) Elek. 4. Taze ot filizi.
(I, s.145)

бусел, бусель и бусол (busel ve busol): (Zap.) Leylek.
(I, s.145)

бусель (busel): (Arhang.) Küf, yosun.
(I, s.145)

буеиха (bueiha): (Vyat.) Değirmen.
(I, s.145)

бусой и бусый (boncuy ve busıy): 1. (Novosib., Yujn.-Sib., Arhang., Volog.) Gri, kül rengi, dumanlı; 2. (Kurt vb.) Beyaz tüylü; 3. (Volog., Sverdl.) Beyaz, siyah noktaları olan ineklerin rengi hakkında.
(I, s.145)

бусы (busı): Boncuktan yapılmış gerdanlık.
(I, s.145)

бутка (butka): Bir tür çorba.
(I, s.145)

бутор (butor): (Sib., Oren.) 1. Mal, mülk. 2. Gereksiz eski eşyalar, hurda, çöp.
(I, s.145)

бутуз и бутус (butuz ve butus): Kısa, tıknaz, küçük.
(I, s.145)

бутурла (buturla): Geveze, yalancı.
(I, s.145)

бутурлык (buturlık): Ayakları koruyan zırhlı giysi.
(I, s.145)

бучкан (buçkan): Bir bitki türü, sambucus.
(I, s.147)

бушмак (buşmak): Bir yaşındaki düğün. (Tatarcadan)
(I, s.147)

бушмёт (buşmyot): Mızrağı tutturmak için üzenginin yanında kayıştan yapılmış bağ.
(I, s.147)

буян (buyan): (Tul., Tab., Yaroslavl) 1. Düz, yüksek, açık yer. 2. Pazar. 3. Liman.
(I, s.147)

бык (bık): 1. Boğa. 2. Mec. Köprü ayağı. 3. Balıkçıl kuş.
(I, s.149)

быша (bışa): (Arhang.) Bulutun arkasından çıkan güneş ışınları.
(I, s.150)

бязь (byaz): Kendir, kenevirden yapılan kumaş.
(I, s.158)

В,в (V,v)

вада (vada): (Peck.) Hoşgörü, hoş karşılama. (Archang.)
(I, s.160)

вакуфа (vakufa): (Taur., Orenb.) Vakıf.
(I, s.161)

варлыжить (varlıjit): (Vyat., Barnaul.) İşsiz kalmak, tembellik yapmak, işten kaçmak; işsiz gezen, tembel.
(I, s.161)

ватага (vagata): Birbirine yakın kimselerin oluşturduğu grup, çete.
(I, s.167)

ватаман (vataman): (Nov.) Balıkçı grubu, askeri birlik komutanı.
(I, s.167)

взбалмошный (vzbalmoşny): Delişmen, hoppa.
(I, s.191)

вишня (Vişnya): Vişne ağacı veya onun meyvesi.
(I, s.209)

влага (vlaga): Nem, sıvı.
(I, s.212)

войлок (voylok): Koyun, keçi yününden yapılmış keçe.
(I, s.230)

воглый и волгкий (volglıy veya volgkiy): Nemli rutubetli.
(I, s.232)

волога (vologa): (Reçine, Pek, Nov.) Nem, su, sıvı, rutubet.
(I, s.234)

вьюк (vyuk): Yük, denk.
(I, s.329)

вьюрок и юрок (vyurok veya yurok): İpin düz durmasını sağlamak için ucu delik çubuk.
(I, s.329)

Г,г (G,g)

газель (gazel): Ceylan.
(I, s.340)

гайда (gayda): Mezhd., Obl. (Kursk, kartal, güney.) Git!, Hemen!, Haydi!
(I, s.340)

гайдамак (gaydamak): Savaşçı piyade; haydut, harami, eşkıya.
(I, s.341)

гайдук (gayduk): Emir eri.
(I, s.341)

гайтан (gaytan): Hasırdan yapılmış, örülmüş ip.
(I, s.341)

гак (gak): (Novoros.) Çobana hizmeti karşılığı ödenen para.
(I, s.341)

гарбуз (garbuz): (Güney) karpuz veya kabak.
(I, s.344)

гардал (gardal): (Güney) Hardal.
(I, s.344)

гарем (garem): Harem.
(I, s.344)

гарман (garman): (Novoros.) Harman veya harman yeri.
(I, s.344)

гоголь (gogol): Ördek cinsinden bir kuş.
(I, s.364)

гунак и гуначик (gunak ve gunaçık): (Doğu-Sibirya) Üç yaşındaki sığır.
(I, s.408)

гуран (guran): (Sib., Mong.) Erkek karaca.
(I, s.408)

гурда (gurda): Özel bir kılıç.
(I, s.408)

гурт (gurt): Kuş veya hayvan sürüsü.
(I, s.419)

гурьба (gurba): (Kursk.) Süre, kalabalık.
(I, s.419)

Д, д (D,d)

даба (daba): (Sib.) Pamuk kumaş.
(I, s.412)

даган (dagan): (Sib., Astrakh., Zabaik.) İki yaşındaki tay; (Sib., Astrakh.) Bir yaşındaki at yavrusu.
(I, s.414)

дайга и тайга (dayga ve tayga): (Sib.) Dağın doruğu, zirvesi.
(I, s.414)

далак (dalak): (Güney) koyun hastalığı.
(I, s.267)

далма (dalma): (Astrakh.) Koyun etinden üzüm yaprağı sarması.
(I, s.415)

дербень (derben): (Vyat.) Değirmen yanındaki kulübe.
(I, s.429)

дервиш (derviş): Derviş.
(I, s.429)

десть (dest): 24 sayfadan oluşan bir dizi, ölçü.
(I, s.433)

дефтёр и девтёр (deftyor ve devtyor): Ödenecek vergi miktarının belirtildiği fermen, belge. (Tatarcadan gelmiştir.)
(I, s.434)

джейран (djeylan): Asya, Kafkasya ve Kazakistan'da görülen ceylan.
(I, s.434)

джигит (djigit): Cesur, ata iyi binen, çevik, atılğan.
(I, s.434)

джигитай (djigitay): Yabani küçük at.
(I, s.434)

джиин (djiin): (Tatarcadan) Ekin ekmeden önce yapılan bayram.
(I, s.434)

джирйм и жирйм (djirimm ve jirym): (Doğu-Sibirya) Kolan.
(I, s.542)

джумбура (djumbura): (Güney-Sibirya) Tarla sıçanı.
(I, s.434)

джурапки и шурапки (djurapki ve şurapki): (Astrakh.) Çok renkli yünlü çorap.
(I, s.484)

дзерён (dzeryon): Ceylan.
(I, s.435)

доломан и долиман (doloman ve doliman): Macar üniforması.
(I, s.462)

домбра и домра (dombra ve domra): Bir müzik aleti.
(I, s.465)

донгус (dongus): (Костр.) Domuz (küfür), aptal, eşek, hayvan anlamında.
(I, s.468)

достакан (dostakan): Кап, küp, tekne.
(I, s.479)

драгоман (dragoman): Tercüman, çevirmen.
(I, s.489)

дрофа, драфа и драхва (drofa, drafа ve drahva): Bir tür kuş.
(I, s.495)

дуван (duvan): (Perm.) Divan.
(I, s.499)

дуга (duga): At koşumunu bir kısmı.
(I, s.499)

дуда и дудка (duda ve dudka): Boru, müzik aleti.
(I, s.499)

дудак (dudak): (Obl. (Güney) Bir kuş türü. (Doğu Tatarlarından gelmiştir.)
(I, s.500)

дунан (dunan): (Оренб.) Üç yaşındaki Kırgız koçu (Mong.), (Sib.) Dört yaşındaki sığır yavrusu.
(I, s.501)

дурман (durman): Zehirli koku saçan bir bitki.
(I, s.502)

духан (duhan): (Kavk.) küçük dükkan.(Kafkasya'da, Kırım'da).
(I, s.503)

E, e (E, e)

еврашка и оврашка (evraşka ve ovraşka): (Sib.) Köstebek, tarlasıncabı.
(I, s.513)

ез I и яз (ez I ve yaz): (Kuzey, Doğu) Balık yakalamak için su içerisinde çekilmiş çit. Ağı.
(I, 517, 576; 1982, s.674)

ез II (ez II): (Peck) Arkadaş, dost. (Nov.) Küstah, geveze.
(I, s.517; 1899, s.413)

ёкаться (yokatsya): (Orenb., Tat.) Bahane bulmak, ipe un sermek.
(I, s.517)

елань и алань (elan ve alan): (Mos., Ryaz., Tamb., Sağlam.) Orman içerisinde boş alan.
(I, s.10, s.518; 1982, s.676)

елбан (elban): (Sib.) Yüksekuyurlak tepe.
(Dal, 1880, s.518)

елман (elman): Sivrikafalı.
(I, s.518)

елмань (elman): Kılıcın geniş olan kısmı.
(I, s.518)

елов и еловёц (elov ve elovyots): Miğferin üstündeki tüyden yapılmış bir işaret.
(Tatarcadan)
(I, s.519)

емуранка (emuranka): (Astrakh) Bir tür yer sincabı.
(I, s.519)

ендова (endova): Geniş, yayvan kap.
(I, s.519)

епанча, япанча и японча(epança, yapança ve yaponça): Geniş ve uzun pardesü, kaftan.
(I, s.520; 1982, s.678)

ералаш (eralaş): 1. Bozukluk, karışıklık, saçmalık ; 2. (Eski) Şekerlenmiş çeşitli meyvelerin karışımı.
(I, s.520)

ергак, яргак и ергач (ergak, yargak ve ergaç): (Sib., Orenb.) Kürk, mont.
(I, s.520)

эрик (erik): İlkbaharda suyla dolan kurumuş nehir yatağı.
(I, s.521)

ермак (ermak): El değirmeni taşı.
(I, s.521)

ертаул (ertaul): Orduda birinci sırada, ileri birlikler.
(I, s.522)

есаул и ясаул (esaul ve yasaul): Kozak ordusunda subay.
(I, s.522)

З, з (Z, z)

зажор, зажора и зажоры(zajor, zajora ve zajorı): 1. Eriyen karın neticesinde toprakta oluşan çukurlar. 2. Kırılan, eriyen buz kütlelerinin nehrin bir yerinde toplanması.

(I, s.578)

зан (zan): (Astrakh.) Alışkanlık, gelenek.

(I, s.609)

зепь (zеп): Сеп, çanta, çuval.

(I, s.112)

зетин и зитин (zetin ve zitin): (Don.) Zeytin ağacı ve meyvesi.

(II, s.15, s.681)

зилан и зилант (zilan ve zilant): (Kazan, Orenb.) Türk mitolojisinde masallardaki kanatlı yılan.

(Dal, 1880, s.681)

замбиль (zambil): (Astrakh.) Kabuklardan yapılmış yumuşak bir sepet.

(Dal, 1880, s.683)

зинзивёй (zinzivoy): Bir bitki türü.

(Dal, 1880, s.683)

zipун (zipun): Köylü kaftanı. (Tatarca) İpektenyapılankaftan.

(Dal, 1880, s.683)

зуфь (zuf): Bir kumaş türü.

(Dal, 1880, s.697)

зярык (zyarık): Buz üzerinde oluşan delik. (Kırgız Türkçesinden ödünç alınmıştır.)

(Dal, 1880, s.698)

И, и (-ıy/ -iy/-i)

игрневый и игрений (igrenevıy ve igreniy): Kuyruğu ve yelesi sarı olan doru at.

(II, s.8)

изарбат и зарбав (izarbat ve zarbav): Parlak bir tür kumaş.

(II, s.10)

изьян (izyan): Hata, pürüz.

(II, s.39)

изюм (izyum): Kurutulmuş üzüm.

(Dal, 1899, s.39)

икрюк (ikryuk): Atları yakalamak için yapılan kement.

(Dal, 1899, s.41)

иловый (iloviy): (Orenb., Ufim.) Yulaf.

(Dal, 1899, s.41)

илым (ilım): (Don.) Küçük balık ağı.

(II, s.41)

ильм и ильма (ilm ve ilma): Karaağaç türünden bir ağaç.

(II, s.41)

имам (imam): İmam.

(II, s.42)

инжир (injir): (Yujn.) İncir ağacı ve meyvesi.

(II, s.44)

иол (iol): (Tul.) 1. Kalabalık, telaş. 2. Bir şeyin kıvamı, tam zamanı.

(II, s.68)

ир(ir): Bir bitki türü, acorus calamus.

(II, s.48)

ирбис (irbis): Sibirya parsı.

(II, s.47)

ирга (irga): Beyaz çiçekli büyük çalı.

(II, s.47)

ирень (iren): (Tamb, Don.) Ayran; ayryan. (Orenb.)

(II, s.47)

исерга (ıserga): (Perm.) Küpe; nesneler üzerinde açılan delik.

(II, s.48)

ичиги (ičigi): Yumuşak tabanlı topuklu olmayan hafif ayakkabı.

(II, s.67)

ишак (ışak): 1. Eşek, katır. 2. Мес. Aptal, inatçı.

(II, s.67)

ишан (ışan): Müslüman din adamı, imam, veli.

(II, s.67)

ишиген (işigen): (Zabayk.) Kuzu yavrusu veya postu.
(II, s.67)

ишимы (işimi): İçi kumaş, dışı ve altı deri olan ayakkabı.
(II, s.67)

К, к (К, к)

кабав (kabav): (Astrakh.) Kebap.
(II, s.73)

кабак I и кабачок (kabak I ve kabaçok): (Ukr., Kurok., Smol.) Yeşil kabak.
(II, s.69)

кабак II (kabak II): 1. Taverna, meyhane. 2. Votka sürahisi.
(II, s.69)

кабала (kabala): 1. Rehin, kölelik. 2. Tam anlamıyla bağlı olma.
(II, s.69)

кабан I (kaban): Erkek domuz.
(II, s.69)

кабан II (kaban II): Yığın, loda.
(II, s.69)

кабан III (kaban III): Bir maddenin büyük parçası.
(II, s.69)

кабарга I (kabarga I): Geyikgillerden bir hayvan.
(II, s.70)

кабарга II (kabarga II): (Varon.) Çok zayıf ev hayvanı.
(II, s.70)

каблук (kabluk): Topuk.
(II, s.71)

кавардак (kavardak): 1. (Tul., Pec.) Kavurma. 2. Mec. Dağınık, karışık, telaş.
(II, s.71)

кавун и каун (kavun ve kaun): (Zap., Yujn.) Dal (güney) kavun.
(II, s.71)

кадык (kadık): 1. Gırtlak. 2. Samimi, sadık arkadaş.
(II, s.72)

казакать (kazakat): 1. Kaz gibi ses çıkarmak. 2. Boş yere konuşmak, lakırdı yarmak (kadınlar için)(Tatarcadan).
(II, s.72)

казан (kazan): Yemek ve diğer amaçlar için kullanılan büyük kazan.
(II, s.73)

казан и кабав (kazan ve kabav): (Astrakh.) Kazanda pişirilen kuzu etinden kebab.
(II, s.73)

казанка (kazanka): İyi, kısa ve hızlı koşan bir at cinsi.
(II, s.73)

казанки (kazanki): Yaslanılan yeri yüksek olan kızak.
(II, s.73)

казарка (kazarka): Kaza, ördeğe benzer bir kuş türü, Ros. Cellarius.
(II, s.73)

казна (kazna): Devlet hazinesi.
(II, s.74)

казначей (kaznaçey): Hazine, maliye başkanı.
(II, s.74)

каик и каяк (kaik ve kayak): Tekne, kayak.
(II, s.101)

кайдал (kaydal): (Don.) 1. Evcil hayvan sürüsü. 2. Hayvanların yoğun şekilde yaşadığı, arazi, çiftlik.
(II, s.75)

кайдалы и кайданы (kaydalı ve kaydanı): (Zap. ve Yujn.)Prangalar, zincirler.
(II, s.75)

кайкан (kaykan): Bir balık türü, labrax balığı.
(II, s.75)

кайма (kayma): Kenar, pervaz, çıkıntı.
(II, s.75)

каймак (kaymak): Kaymak (süt ürünü).
(II, s.75)

калабалы и калыбалы (kalabalı ve kalıbalı): (Vlad. Yaroslavl) Boş konuşma, dedikodu, saçmalık.

(II, s.79)

калайдак (kalaydak): Dedikoducu, geveze; hatip, güzel konuşan.

(II, s.76)

каланча (kalança): Gözetleme, nöbetçi kulesi.

(II, s.76)

калауз, калаус и калауш (kalauz, kalaus ve kalaus): (Volog., Sib.) Cep, çanta, cüzdan.

(II, s.76)

калач(kalaç): Özel bir şekilde örgü şeklinde hazırlanan, pişirilen beyaz ekmek.

(II, s.76)

калба (kalba): (Zap., Sib.) Bir bitki türü.

(II, s.77)

калга (kalga): (Tver., Ryaz., Tamb.) Baltayla kaba şekildeyapılmış ahşap kupa.

(II, s.77)

калгатиться (kalgatitsya): (Tamb.) Endişelenmek, telaşlanmak.

(II, s.77)

калдай (kalday): (Tamb.) Daha güçlü, etkili vurmak için ele takılan metal.

(II, s.77)

калика (kalika): Fakir, dilenci, gezgin.

(II, s.78)

калита (kalita): Çanta, cüzdan, torba. Kırgız ve Kazaklar "kalta" demektedir.

(II, s.78)

калтарый (kaltarıy): (Sib.) At donu. Genel rengi kumral olup başı, kuyruğu ve yelesi beyaz olan at rengi.

(II, s.305)

калыган и колыган (kalıgan ve kolıgan): Dial içerisinde et doğramaya yarayan, ahşaptan yapılmış geniş, yayvan kap.

(II, s.79)

калык (kalık): (Tul., Tat.) Şişman, kısa, tıknaz.

(II, s.79)

калым (kalım): Kalın, başlık parası.

(II, s.79)

калыпъ, калыбъ, колыпъ и колыбъ (kalıp, kalıb, kolıp ve kolıb): (Sev. ve Vost.)
Dökümkalıbı, kurşun kalıbı.
(II, s.79)

калья (kalya): Salatalık, pancar, et veya balıkla yapılan bir tür çorba.
(II, s.79)

кальян (kalyan): Nargile.
(II, s.79)

кам (kam): (Sib.) Şaman, kam.
(II, s.82, s.83)

камка (kamka): 1. Bir tür kamçı. 2. Kamçı deseninin olduğu keten kumaş.
(II, s.82)

камча и камчук (kamça ve kamçuk): (Kazan, Orenb., Tat.) Kırbaç, kamçı.
(II, s.83)

камчуг и камчуга (kamçug ve kamçuga): 1. Gut hastalığı. 2. (Sarat., Astrakh.)
Cüzzam hastalığı. 3. Bu hastalıkların tedavi edildiği bitki adı.
(II, s.83)

камыш (kamış): Kamış, hasır otu, saz.
(II, s.83)

канакай (kanakay): Darı kırığı.
(II, s.84)

кандалы (kandalı): Pranga, zincir.
(II, s.84)

кандык (kandık): Bir tür bitki, erythronium.
(II, s.84)

кантаръ и контаръ (kantar ve kontar): Tartı aleti.
(II, s.85, s.156)

канчук (kañçuk): (Zap.) Kırbaç, kamçı.
(II, s.86)

кап (kap): (Vyat.) Ağacın gövdesindeki kalın çıkıntılı yerin kesilip marangoz
tarafından işlenerek yapılan süs eşyası.
(II, s.89)

капа I и капка (капа I ve kapka): Кеп, şapka.
(II, s.86)

капан (kapan): Kafkaslarda ekmeği ölçmeye yarayan ölçü birimi.
(II, s.86)

капкан (kapkan): Tuzak, kapan. (Tatarcadan.)
(II, s.88)

капкара и кибкара(kapkara, kibkara): (Kavk.) Sırtlan.
(II, s.88, s.106)

каплак (kaplak): Şapka, fötr; ambalaj, kılıf.
(II, s.86)

каптан (kaptan): Kış için yapılan kapalı kasa araba.
(II, s.88)

капторга (kaptorga): Toka, tutturmalık, kemer.
(II, s.88)

каптура (kaptura): Yakalama. (Novoros.) Karişon.
(II, s.86)

каптурга (kapturga): Fişek, kurşun koymak için yapılan çanta.
(II, s.86)

каптырь и кафтырь(kaptır ve kaftır): Dini amaçlı kullanılan bir tür örtü.
(II, s.86)

капшук (kapşuk): (Jujn.) 1. Çanta, çuval. 2. Çirkin görünümlü şapka, başlık. 3. (Orl., Kursk) Çocuk, bebek.
(II, s.86)

карабайр (karabayır): "Argamak" adı verilen soylu bir atla Kırgız atının çiftleşmesinden doğan melez at.
(Dal, 1880, s.21)

карабча и карабчун (karabça ve karabçun): Rüşvetçi, hırsız.
(II, s.89)

каравайка (karavayka): Bir kuş türü, tantalus fascinellus.
(II, s.89)

караван (karavan): Kervan.
(II, s.89)

караган I и караганка (karagan I ve karaganka): Bozkır tilkisi, canis melanotus. (Güney Kırgız bozkırlarında).
(II, s.90)

карагуш (karakuş): Tatar kartalı.
(II, s.90)

караковый (karakovıy): Siyah ayak ınatdonu.
(II, s.90)

каракуля (karakulya): 1. Okunmayacakderecede kötü yazılan yazı. 2. Eğri ağaç.
(II, s.90)

карамазый (karamazıy): Esmer, kara (Tat), siyah.
(II, s.90)

карангич (karangiç): (Çernomorsk) Kanatlı bir balık türü, trigla.
(II, s.90)

карандаш (karandaş): Kurşun kalem. Türkçe'den kara veya siyah taş.
(II, s.90)

карапуз (karapuz): 1. Küçük çocuk. 2. Şişman kısa boylu adam.
(II, s.90)

карасырт (karasırt): (Çernomorsk) Küçük kefal. (kara+sırt kelimelerinden).
(II, s.90)

караул (karaul): Muhafız birliği.
(II, s.91)

карачки (karaçki): Emekleme.
(II, s.91)

карбач (karbaç): Kırbaç, kamçı.
(II, s.91)

карбыш (karbiş): Cırlak sıçanı, cricetus vulgaris, hamster.
(II, s.91)

карга I (kargaI): (Orenb.) 1.Karga. 2. Öfkeli ihtiyar kadın.
(II, s.91)

карга II (karga II): Ahşap parçaları birbirine tutturan uçları sivri metal parça.
(II, s.91)

карий (kariy): 1. Kahverengi, koyu kahverengi (göz rengi) 2. Koyu kahverengi at donu.
(II, s.90)

каркашун (karkaşun): Bir tür bitki, aristolochiaklematiti.
(II, s.92)

кармазин (karmazin): 1. Kırmızı renkli eski ince bez. 2. Renk adı.
(II, s.92)

кармак и кармакан (karmak ve karmakan): (Astrah., Volga, Karadeniz.) Olta.
(II, s.93)

карман (karman): Cep, cüzdan; valiz, çanta içerisindeki özel bölüm.
(II, s.93)

карчея (karçeya): Dial.Küçük kartallara verilen isim.
(II, s.95)

касаться (kaslatsya): (Tamb.) Dolaşmak, göç etmek (yabancılar hakkında).
(II, s.95)

каститъ (kastit): Azarlamak, kızmak.
(II, s.95)

катаур (kataur): Kolan.
(II, s.97)

катер (kater): Katır.
(II, s.98)

каторга (katorga): 1. Sürgün, hapis yeri. (özellikle sert koşullarda) 2. Kürek cezası.
(II, s.98)

катран I (katranI): Karnabahar, Crambe.
(II, s.98)

катран II (katran II): (Kavk.) Katran.
(II, s.98)

катык (katık): (Kırım.) Koyun sütünden yapılan ayran.
(II, s.98)

кауз и хауз (kauz ve hauv): 1. Gölet, havuz, su haznesi. 2. Un satılan dükkan.
(II, s.98)

каун и кавун (kaun ve kavun): (Yujn.) Karpuz.
(II, s.98)

каурый (kavıy): Kestane kırmızısı renginde at donu.
(II, s.98)

кафтан (kaftan): Kaftan.
(II, s.98)

кацап (katsap): Ukraynalıların Ruslar için alay, küçümseme anlamında kullandığı ifade.
(II, s.99)

качага (kaçaga): (Kavk.) Çete, harami grubu veya bu grubun baskını.
(II, s.99)

качкар и кочкар (kaçkar ve koçkar): Tohumluk koç.
(II, s.100)

качура и качурка (kaçura, kaçurka): Martıgillerden bir deniz kuşu, petrels.
(II, s.100)

кашик и ковшик (kaşık, kovşık): (Perm, Sib. Tatarcadan gelmiştir.) Ağaç dallarından yapılan, yemeklerde kullanılan kepçe.
(II, s.101)

кашкалдак (kaşkaldak): Bir ördek türü, julica atra (Astrh. Tatarcadan gelmiştir.)
(II, s.101)

каштак (kaştak): (Sib.) Kaynak, pınar.
(II, s.101)

каюк I (kayuk I): Kayık.
(II, s.101)

каякан (kayakan): (Vost. - Sib.) İki yaşındaki keçi.
(II, s.101)

кебаб и кебав (kebab ve kebav): (Tavr, Kavk., Astrakh.) Kebab.
(II, s.69, s.104)

кебёка и кибёка (kebyoka, kibyoka): (Alt., Perm.) 1. Kabak, taverna. 2. Meyhane.
(II, s.106, s.1911, s.395)

кекатъ (kekat): Obl. (Vlad.) Kekelemek, hıçkırmak.
(II, s.104)

келеп (kelep): (Vlad., Ukr.) Koltuk değneği, kalın sopa.
(II, s.105)

келим и килим (kelim ve kilim): (Novoros, Kavk., Orenb., Tat.) Halı, küçük halı; (Kursk) ev yapımı halı.
(II, s.105)

кенесить (kenesit): (Sib. Kırgız ve Kazakçadan) Birlikte yorumlamak, danışmak.
(II, s.105)

кереметь (keremet): 1. (Mari ve Çuvaşlar'da) Küçük şeytan. 2. Tapınak.
(II, s.105)

кормек (kermek): (Kavk.) Bir bitki türü *statice latifolia*.
(II, s.105)

кибитка (kibitka): 1. Ahşap ve demirden yapılmış, üstü brandayla kaplı eşya taşımaya yarayan araç. 2. Göçebelerin yaşadığı ev.
(II, s.106)

кибить (kibit): Yay açacıyla kullanılan ahşap.
(II, s.106)

кизил и кизиль (kizil): (Kırım-Kavk.) Kızılcık bitkisi ve meyvesi.
(II, s.107)

кизяк (kizyak): (Don.) Kizik (güney), gübre (Astrakh.), tizyak, tizek. (Tatarcadan).
(II, s.107)

кинжал (kinjal): Hançer, kama.
(II, s.108)

кир (kir): (.) Petrolle karışmış toprak.
Astrakh (II, s.110)

кирега и киярга (kirega ve kiryaga): (Orenb.) Göçebelerin yaşadığı evlerin duvarları.
(II, s.109)

кирень (kiren): Ağaçtaki balı almak için ağaca çıkılmasına yarayan kemer veya ip.
(II, s.109)

кирёя и кирёйка (kiryoya ve kiryoyka): 1. Hakim yakalı kaftan. 2. Dış kumaş, içi tilki tüyünden olan palto.
(II, s.109)

кирка (kirka): Harfiyat aracı.
(II, s.109)

кирлик (kirlık): (Penz., Simb., Nij.) Yabani karabuğday.
(II, s.109; 1880, s.436)

кирпич (kirpiç): Kerpiç, tuğla.
(II, s.109)

кирсен (kirsen): (İrk.) Ateşte kızartılmış kuzu göğsü.
(II, s.110)

киса I (kisa I): (Yujn., Zap.) Kese.
(II, s.110)

кисет (kiset): Tütün, kibrit, ağızlık taşımaya yarayan torba.
(II, s.110)

кисея (kiseya): Berrak, hafif bir kumaş.
(II, s.110)

кистень (kisten): Küçük saplı gürz.
(II, s.423)

кичига (kiçiga): (Oimp., Penz., Alt.) Ot taşımak için değneklerden yapılan araba veya bu arabanın altı ve etrafındaki sopalar.
(II, s.112)

кичим (kiçim): (Sib.) Eğerin altındaki keçe.
(II, s.112)

кичка и кика (kiçka ve kika): Evli kadınların taktığı, saçlarını örttüğü şapka, başlık.
(II, s.107)

кишмиш (kişmiş): Çekirdeksiz siyah üzüm.
(II, s.112)

кишнец (kişnets): Bir tür bitki, coriandrum sativum.
(II, s.113)

клубук (klobuk): 1. Keşişlerin arka kısmında örtü bulunan yüksek şapkası.
2. Kalpak.
(II, s.119)

клянча (kalyança): 1. Dilenci. 2. Engelli, yaralı.
(II, s.123)

кобель (kobel): Erkek köpek.
(II, s.126)

кобеньяк (kobenyak) : (Yujn.) 1. Kapşonlu pardesü. 2. Çuval, torba.
(II, s.126)

кобза (kobza): (Ukr.) Telli, müzik aleti.
(II, s.127)

кобыз, кобыз и кобуз (kobız, kobız ve kobuz): (Astrakhan, Orenb.) 1. Orta Asya Türk halklarının iki telli müzik aleti. 2. Ağzı kopuzu.
(II, s.127)

кобура и кубура (kobura ve kubura): Kılıf, kın, kuburluk.
(II, s.127)

коврига (kovriga): Kalıpla, bütün şekilde pişirilen ekmek.
(II, s.128)

ковчег (kovçek): Değerli eşyaların muhafaza edildiği sandık.
(II, s.128)

ковш и ковшик (kovş ve kovşik): Kova, kepçe.
(II, s.128)

кодаш (kodaş): (Novoros) Yoldaş, arkadaş.
(II, s.130)

коза и козёл (koza ve kozyol): Keçi, erkek keçi.
(II, s.131)

козон и козанок (kozon ve kozanok): Aşık kemiği.
(II, s.132)

колики (koliki): Karnı ağrımak, sancılanmak.
(II, s.137)

колонок (kolonok): Yırtıcı tüylü hayvan.
(II, s.140)

колпа (kolpa): 1. (Peck.) Ense. 2. Kalpak.
(II, s.142)

колпак (kolpak): Konik veya yuvarlak şapka. (Tatarcadan.)
(II, s.142)

колпица и колпъ (kolpitsa ve kolp): Bir kuş türü, platalea.
(II, s.143)

колтун (koltun): Bir tür kafa derisi hastalığı neticesinde saçların yapışması.
(II, s.143)

колчан (kolçan): Ok konulan çanta.
(II, s.143)

колымага (kolımaga): Eski bir tür at arabası.
(II, s.144)

кольчуга (kolçuga): Zırhlı, örülmüş çelik yelek.
(II, s.145)

кон (kon): Oyun alanı.
(II, s.145)

конда (konda): (Vlog.) İğneli ağaçlardan oluşankuru orman.
(II, s.150)

кондачка и кандачка (kondačka ve kandačka): Dans figürü anlamı taşıyan bu kelime mecaz anlamda "herşeyi dans gibi yapıyorsun, ciddiye almıyorsun" anlamında kızma bildiren söz.
(Dal, 1982, s.192)

кончай и кончар (konçay ve konçar): Hançer, oluklu kılıç.
(II, s.154)

коптырь (koptır): 1. Bir tür rahip, keşiş şapkası. 2. Sivrisinekten korunmak için kafaya geçirilen örtü.
(II, s.159)

копыл (Kopıl): (Yujn.) Ayakkabı kalıbı.
(II, s.159)

коран (koran): Kur'an.
(II, s.161)

корсак и корсук (korsak ve korsuk): Kırgız bozkırındaki bir tilki türü, karsak.
(II, s.170)

корчага (korçaga): Kilden yapılan bir kap, küp.
(II, s.170)

кос (kos): Bir kuş türü, starling, shpak.
(II, s.178)

костерь, костеря, кострика и кострмца (koster, kosterya, kostrika ve kostrmtsa): Kumaş elde etmede kullanılan kenevir ve ketenin sert kabuğu.
(II, s.175)

косяк (kosyak): Sürü, katar.
(II, s.175)

котух и катух (kotuh ve katuh): (Yujn., Tul., Tamb.) Küçükbaş hayvan ağılı.
(II, s.179, s.98)

коты (kotı): Kısa çizme şeklindeki kadın ayakkabısı.
(II, s.179)

коуз и хоуз (kouz ve houz): 1. (Tat.) Havuz, gölet. değirmendurakları 2. (Yaroslavl, Rost.) Köy bekçisinin kulübesi.
(II, s.180)

кочан (koçan): Lahana ve benzer bitkilerin üst, kelle kısmı.
(II, s.180)

кочевать (koçevat): Gezinmek, göçebe yaşamak.
(II, s.180)

кочерга (koçerga): Fırın, şömine vb. araçlarda yanan ateşi karıştırmaya yarayan demir çubuk.
(II, s.180)

кочка (koçka): (Orenb.) Kazan'daki kaçak Tatar.
(II, s.181)

кочкарь и качкар (koçkar ve kaçkar): (Novoros, Astrakh.) Tohumluk soylu koç.
(II, s.181)

кош I (koş I): Göçebelerin yerleştiği alan. 2. Kozak kampı.
(II, s.183)

кош II (koş II): (Varon.) Balık ve yengeç yakalamak için ahşaptan yapılan sepet. 2. (Yujn.) Hasır çadır.
(II, s.183)

кошара (koşara): (Novoross.) Koyun ağılı.
(II, s.181)

кошелять и кошлять (koşelyat ve koşlyat): Bir yere fazla insan toplamak. 2. Bir yere fazla malzeme yığmak.
(II, s.182)

кошма (koşma): 1. Koyun yününden yapılmış kumaş veya bu kumaşın büyük bir parçası.
(II, s.183)

кошпа (koşpa): Alın kısmına para ve süslü şeyler takılan Çuvaş kadınlarının baş örtüsü.
(II, s.183)

кощей и кашёй (koşçey ve kaşçey): Ölümsüz, zayıf ve sevimsiz mitolojik kahraman. 2. Zayıf, sıksa, cimri adam.
(II, s.101, s.183)

краснотал (krasnotal): Söğüt ağacı. (kırmızı + tal)
(II, s.178)

кубас (kubas): (Sev.) Şamandıra.
(II, s.209)

кубилёк (kubilyok): (Don.) DonKazaklarının indiş giyimi, kaftan.
(II, s.210)

куга (kuga): Kamışa benzer bir bitki türü.
(II, s.211)

кудук (kuduk): Kuyu.
(II, s.211)

куёнь (kuyon): (Ryaz., Tat.), (Orenb.) Tavşan.
(II, s.212)

кузов (kuzov): Ağaç kabuğundan yapılmış sepet.
(II, s.213)

куймак (kuymak): Kuymak (yemek)
(II, s.213)

куйрук (kuyruk): Kuyruk.
(Dal, 1982, s.546)

куколь (kukol): Zararlı yabancı ot, agrostemma.
(II, s.214)

кукушка (kukuşka): Guguk kuşu.
(II, s.214)

кул (kul): Kul, köle.
(II, s.215)

кулан (kulan): Yaban eşeği, atı.
(II, s.215)

кулас (kulas): Tek parçalı ağaçtan yapılmış tekne.
(II, s.215)

култук (kultuk): Çıkmaz sokak; içinden çıkılmayacak sorun, çıkışı olmayan yer.
(II, s.216)

култыга (kultıga): (insan) Sakat kol veya bacağın kalan kısmı.
(II, s.216)

кульбака (kulbaka): (Yujn.) Yüksek yapılmış at eyeri.
(II, s.217)

кульма (kulma): Balık ağının ağız kısmı.
(II, s.217)

кульпать (kulpat): Topallamak, aksamak.
(II, s.216)

куляш (kulyaş): (Volog.) Su şeytanı.
(II, s.217)

кума и кум (kuma): Vaftiz anası.
(II, s.217)

кумач (kumaç): (Novg., Kaluj.) Kırmızı renkli, pamuk kumaş.
(II, s.217)

кумган (kumgan): (Tat.) İbrik, güğüm.
(II, s.217)

кумышка (kumişka): Votka halini almamış sıvı.
(II, s.218)

кунак (kunak): Dost, arkadaş.
(II, s.218)

кунжут (kunjut): Susam.
(II, s.218)

кунтуш и кунтыш (kuntuş ve kuntış): Polonya ve Ukraynada giyilen uzun üst giysi.
(II, s.218)

кура и курбвник (kura ve kurbvnik): Bir bitki türü, kurfvnik.
(II, s.221, s.223)

курага (kuraga): Kuru kayısı.
(II, s.221)

курай I (kuray I): Bitkiden yapılmış üflemeli müzik aleti.
(II, s.221)

курай II (kuray II): Solianok salsola ruthenica cinsinden bazı bitkilerin adı.
(II, s.211)

курбан (kurban): Güğüm.
(II, s.211)

курбан-байрам (kurban-bayram): Müslümanların dini bayramı.
(II, s.221)

курган I (kurgan): 1. Kurgan,Höyük, 2. Kale, siper. 3. Mezarlık. 4. Küçük tepe.
(II, s.211)

курган II (kurganII): Güğüm veya ibrik.
(II, s.221)

курдюк (kurdyuk): Kuuyruk yağı.
(II, s.221)

курень (kuren): 1. Kozakların askeri kampı. 2. Kozak köyü. 3. Klube.
(II, s.222)

куржа и куржак (kurja ve kurjak): Kıracağı.
(II, s.164, s.221)

уржум (urjum): (Astrakh.) Fars teknesi veya tekne taşımacılığı için ödenen para.
(II, s.221)

курик (kurik): Odun kesmek için kullanılan alet.
(II, s.221)

курим и курым (kurim ve kurım): (Sib.) Bir bitki türü, potentilla supina.
(II, s.221)

курлатъ (kurlat): (Astrakh.) Kurutmak amacıyla ot toplamak.
(II, s.222)

курлук и курлык (kurluk ve kurlık): Karabuğday türü.
(II, s.222)

курма (kurma): Hurma ağacı ve bu ağacın meyvesi.
(II, s.223)

курмыш (kurmiş): (Simb.) Sokağın bir yanında sıralanmış evler.
(II, s.223)

курник (kurik): Etli börek çeşidi.
(II, s.224)

курпей, курпейка и курпьяк (kurpey, kurpeyka ve kurpyak): (Tamb.) Kuzu derisinden yapılan kürk.
(II, s.223)

курт и крут (kurt ve krut): Tuzlanarak, kurutulmuş peynir.(Başkurt, Kalmık, Nogay ve Kazaklarda)

(II, s.204)

курул и хурул (kurul ve hurul): 1. Kalmuk tapınağı.

(II, s.223)

кутас (kutas): Asker üniformaları için yapılan süslü, püsküllü ip.

(II, s.226)

кутня (kutnya): İp şeklindeki kumaş.

(II, s.227, s.226)

кутышкать и котышкать(kutışkat ve kotışkat): (Sev.) Gıdıklamak.

(II, s.228)

кучеляба и кучеля (kuçelyaba ve kuçelya): (Sib.) Bir bitki ve bu bitkinin meyvesi, tryehnosnux.

(II, s.229)

кушак (kuşak): Kuşak, kemer.

(II, s.229)

куяк (kuyak): (Tamb., Ryaz.) Örmeye zırh türü.

(II, s.230)

куян(kuyan): (Tat., Orenb.) Tavşan.

(II, s.230)

кыик (kıyık): (Kazan) Süs veya yüzü gizlemek için kullanılan berrak, ince kumaş, duvak.

(II, s.230)

кышчала (kışçala): Çıkrık.

(II, s.230)

кырлык (kırlık): (doğu-Sibirya.) Yabani kara buğday, poligonum tataricum.

(II, s.230)

Л, л (L, l)

лагун (lagun): Fıçı, varil.

(II, s.232)

ладжина (lacina): (Sarat.) Evde üretilen kumaş.

(II, s.232)

лал (lal): Değerli taş.

(II, s.235)

латка и лата (latka ve lata): (купск.) Yama.

(II, s.240)

лафа (lafa): (Yujn.) Uğur, şans.

(II, s.240)

лачуга (laçuga): Fakir kulubesi, barınağı.

(II, s.240)

лебеда (lebeda): Bir bitki türü, kuinoa, loboda.

(II, s.241)

леваха (levaha): Bir börek türü.

(II, s.242)

левенец (levenets): (Bonfires) Uzun boylu insan.

(II, s.242)

леклек (leklek): Beyaz balıkçıl, chapura.

(II, s.246)

лефар и луфарь (lefar ve lufar): (Çernomor) Uskumru türü.

(II, s.250)

лиман (liman): Denize yakın tuzlu göl.

(II, s.252)

лимон (limon): Limon ve bu ağacın meyvesi.

(II, s.252)

ло(а)бьё (lobyo): (Astrakh.) Yeşil fasulyeden yapılan yemek.

(II, s.261)

лохань (lohan): Kap kacak.

(II, 269)

лошадь (loşad): At.

(II, s.269, s.270)

лошак (loşak): Katır.

(II, s.270)

лудан (ludan): Bir tür kumaş veya kumaştan yapılan eşyalar.

(II, s.271)

луфарь (lufar): (Çernomer) Lüfer balığı.
(II, s.274)

лым (lım): (Orl.) Kazanç, kâr.
(II, s.276)

лыча (lıça): Kuru meyve.
(II, s.277)

ляшка (lyaşka): Erişte yemeği.
(II, s.287)

М, м (M, m)

мажара и маджара (majara): (Yujn., ukr., kavk.) Öküzlerin çektiği uzun, ağır araba.
(II, s.288)

мажары (majarı): (Orl.) Eskimezarlık.
(II, s.288)

мазарки (mazarki): (Vost.) Tatar ve yabancı mezarlığı.
(II, s.288)

майдан (maydan): Meydan.
(II, s.290)

малай (malay): Erkek genç hizmetçi.
(II, s.294)

малахай (malahay): (Doğu) Dört parçalı, tüylü şapka.
(II, s.292)

малич (malıç): Kırım koyunu cinsi.
(II, s.293)

мальхан I (malkhan): (Tver.) Koyun, koç.
(II, s.296)

мальхан II (malhan II): (Ryaz.) Merhem, ilaç.
(II, s.296)

мангал (mangal): (Yugo-vost., Kavk.) Mangal.
(II, s.296)

мангир (mangir): Baykal bölgesinde yetişen yabancı soğan.
(II, s.296)

манул (manul): Yabancı kedi.
(II, s.296)

мар (mar): (Yugo-vost) Höyük.
(II, s.301)

марал (maral): Maral.
(II, s.299)

маржан (marcan): (Sib.) Mercan.
(II, s.299)

матаситься (matasitsya): 1. (kurt, perm.) Salıncak. 2. Maskaralık yapmak.
(II, s.305)

матрабаз (matrabaz): (Novoros.) Aracı, arabulucu, dolandırıcı.
(II, s.306)

махан (mahan): (Oren.) Koyun, kuzu, at eti.
(II, s.308)

махлай и махлан и махалай (mahlay, mahlan ve mahalay): (Arhang.) Kulakları kapatan şapka.
(II, s.309)

машал (maşal): Meşale.
(II, s.310)

маштак и маштачок (maştak ve maştaçok) : 1. Küçük, kısa at. 2. Kısa boylu insan.
(II, s.310)

маяк (mayak): Deniz feneri.
(II, s.310, s.311)

мезга (mezga): 1. Ahşabın yumuşak tabakası. 2. Talaş.
(II, s.315)

мекать и мекнуть (mekat ve meknut): Anlamak, düşünmek, sanmak.
(II, s.315, s.601)

мелик (melik): Kafkaslarda küçük prens.
(II, s.316)

мех (meh): 1. Kürk. 2. Matara.
(II, s.371)

мечеть (meçet): Cami.
(II, s.324)

мечты (meçtı): İnce deriden yapılmış sarı çizme.
(II, s.324)

мешин (meşin): Meşin.
(II, s.372)

мизгирь (mizgir): (Sev.-vost.) Örümcek.
(II, s.325)

мисюрка (misyurka): Metal çerçeveli, yüzü muhafaza eden askeri şapka.
(II, s.330)

миткаль (mitkal): Bir tür kumaş, basma.
(II, s.330)

митюк (mityuk): (Don) Eyerin altına konan keçe.
(II, s.330)

мишень (mişen): Hedef, nişan.
(II, s.330)

мишура (mişura): 1. Sahte altın veya gümüşten elde edilen iplikler ve bunlardan üretilmiş eşyalar. 2. Sahte ihtişam, görkem.
(II, s.330)

мохрома (mohroma): Saçaklı, püsküllü.
(II, s.352)

музавер (muzaver): (Kursk, Orl., Ukr.) Allahtan korkmayan, sadakatsiz, dinsiz.
(II, s.358)

муксун (muksun): Çok lezzetli Sibirya balığı, salmo muxun.
(II, s.358)

мурза (murza): 1. Prens, bey.
(II, s.360)

мурлыкать и мурныкать (murlıkat ve murnıkat): Mırıldamak. "mur mur" seslerini çıkarmak (hayvan).
(II, s.360)

мусат (musat): Masat.
(II, s.360)

мусор (musor): Çöp, atık.
(II, s.361)

мусульман и мусульманин (musulman ve musulmanin): Müslüman.
(II, s.361)

муфтий (muftiy): Müftü.
(II, s.362)

мухортый (muhortiy): 1. Sarı, kahverengi arası at donu. 2. Küçük, zayıf, kısa boylu insan.
(II, s.363)

мухояр (muhojar): Pamuk, ipek veya yün karışımından elde edilen kumaş.
(II, s.363)

мушмула (muşmula): Muşmula.
(II, s.363)

мүэдзин (muedzin): Müezzin.
(II, s.363)

Н, н (N, n)

набалдашник (nabaldaşnik): Değneğin veya sopanın kalın başı, topuzu.
(II, s.377)

нагайка (nagayka): Kırbaç, kamçı.
(II, s.391)

нагара (nagara): Bir davul türü.
(II, s.391)

накры (nakrı): Vurmalı çalgı türü.
(II, s.428)

намаз (namaz): Namaz.
(II, s.437)

наргучан (narguçan): (Sib.) İkiyaşındakigeyikyadabizonyavrusu.
(II, s.460)

нардек (nardek): (Sarat.) Karpuzdan yapılmış pekmez.
(II, s.406)

нартара (nartara): Bir tür darı.
(II, s.462)

нахтарма (nahtarma): (Nij.) Derinin iç kısmı.
(II, s.493)

нашатырь (naşatır) : Nişadır.
(II, s.498)

нашмак (naşmak): Kadınların alınlarına bağladıkları bant, şerit.
(II, s.499)

найан (nayan): Küstah, utanmaz.
(II, s.502)

нетала (netala): Söğüt, salix rosmarinifolia.
(II, s.539)

нефть (neft): Yağ, petrol.
(II, 542)

ногата (nogata): Eski Rusya'da bir madeni paranın adı.
(II, s.552)

нохра (nohra): (Kazan) Haydut, kurnaz.
(II, s.556)

нукер (nüker): 1. Asilzadenin yanındaki koruma, savunucu. 2. Emir eri.
(II, s.560)

О, о(О, о)

обезьяна (obezyana): Maymun.
(II, s.578)

объярь (obyar): Desenli ipek kumaş.
(II, s.636)

овраг (ovgar): Sel, yağmurun açmış olduğu ark, delik, çukur.
(II, s.642)

огер (oger): (Tat) Aygır.
(II, s.642)

огулом и огульно (ogulom ve ogulno): Toptan, seçmeden alınan eşya veya hayvan.
(II, s.649)

око (oko): Ağırlık ölçüsü.
(II, s.664)

олух (oluh): Aptal, kafasız, cahil.
(II, s.672)

опара (opara): Mayalanmış hamur.
(II, s.676)

орда (orda): 1. Göçebe Tatar boylarının birleşmesi. 2. Eşkîya grubu.
(II, s.690)

оркиш (orkiş): (Yujnya. Zap.) Buğday türü.
(II, s.691)

осина (osina): Akça kavak.
(II, s.696, s.697)

ослам I (oslam I): (Kazan.) Tereyağı topağı.
(II, s.699)

ослам II (oslam II): 1. Rüşvet, kazanç, hediye. 2. Alım satım karşılığında hisse, pay alan.
(II, s.699)

осот (osot): Dulavrat otu, osserel.
(II, s.702)

отава (otava): Biçildikten sonra filizlenen ot.
(II, s.709)

отара (otara): Koyun sürüsü.
(II, s.709)

отсуживать (otsujivat): Aşktan, sevgiden soğutmak.
(II, s.759)

очаг (oçag): 1. Ocak. 2. *меч*. Aile, ev.
(II, s.775)

очкур (oçkur): Uçkur.
(II, s.777)

II, п (P, p)

пай (pay): Pay, hisse.
(III, s.3)

палач (palaç): 1. Cellat. 2. Kaba, görgüsüz, sadist.
(III, s.11)

палаш (palaş): İki tarafı keskin, geniş, düz kılıç.
(III, s.11)

пампуша (pampuşa): Bir ayakkabının üstünden giyilen başka bir ayakkabı.
(III, s.14)

папаха (papaha): Yüksek, tüylü şapka.
(III, s.16)

парча (parça): Sırma, simli kumaş.
(III, s.20)

пахмура (pahmura): Karamsar, kasvetli. (insan)
(III, s.26)

пахта (pahta): (Orenb.) Pamuk.
(III, s.26)

пекелек (pekelek): (Vovg.) Kelebek.
(III, s.27)

пенька (penka): Kenevirden yapılan iplik, lif.
(III, s.29)

пешкеш и пишкеш(peşkeş ve pişkeş): Peşkeş. (Farsçadan)
(III, s.109)

пилав, плов(pilav): Pilav.
(III, s.111)

пирог(pirog) : Börek.
(III, s.112)

порт(port) : Keten veya kenevirden yapılan iplik veya kumaş.
(III, s.322, s.323)

порчак(porçak) : (Yujn.) Bir tür bitki.
(III, s.322)

постолы (postolı): Deriden yapılan tüylü ayakkabı.
(III, s.346)

прас (pras): Pırasa.
(III, s.382)

притоманный (pritomannıy): (Ryaz., Tamb., Tul., Mosk., Vlad., Tver., Volog.)
Gerçek, Doğru.
(III, s.453)

прынч (prınc): Pirinç.
(III, s.431)

пуло (pulo): Madeni para.
(III, s.538)

пурга (purga): (Sev, Vost. ve Sib.) Kar fırtınası, tipi.
(III, s.539)

пурясь (puryas): Kuzey-doğu rüzgarı.
(III, s.539)

пустельга (pustelga): Bir tür kuş, biyoetinnuneulussem, falcon, bircotchium.
(III, s.540)

P, p(R, r)

разгильдяй (razgildyay): İhmalkar, düzensiz.
(III, s.23)

рака (raka): Rakı.
(IV, s.56)

рамазан (ramazan): Ramazan ayı.
(IV, s.57)

ревень (reven): Yemek, ilaç yapılan bir bitki, rheum.
(IV, s.88)

рема (rema): (Orenb. Tat'dan.) Nehrin kıyısındaki çalı ve orman, nehir yatağı.
(IV, s.91)

ропать, ропата и ропати (ropat, ropata ve ropati): İbadethane, cami.
(IV, s.104)

рундук (runduk): 1. Sandık. 2. Basamaklı platform. 3. Kapının yanında yüksek yer.
(IV, s.113)

C, c (S, s)

садак, сагадак, сагайдак и сайдак (sadak, sagadak, sagaydak ve saydak): Yay.
(IV, s.126, s.127, s.129)

саба (saba): Kımız hazırlamak için deriden yapılan kap.
(IV, s.126)

сабан (saban): Saban.
(IV, s.126)

сабур (sabur): Aloevera bitkisi.
(IV, s.127)

савры (savrı): (Sib.) Üzengi ile eyerin arasına yerleştirilmiş deri.
(IV, s.127)

сага (saga): (Novoros.) Deniz ve ya nehir kıyısındaki uzun kıyı.
(IV, s.127)

саган (sagan): (Don.) Çorba kasesi.
(IV, s.127)

саджа (sadjä): Keklik, syrrhaptēs paradoxus.
(IV, s.127)

сазан (sazan): Bir balık türü, cyprinus carpio.
(IV, s.129)

саима (saima): (Orenb.-Chelyab.) Şımarık, sevimli kız.
(IV, s.129)

сайга и сайгак (sayga ve saygak): Bir antilop türü.
(IV, s.129)

сак (sak): (Tver) Üst üste konulan ağaç parçacıklarını düşürmek için atılan ağaç (oyun).
(IV, s.129)

сака (saka): (Perm.) Büyük aşık kemiği.
(IV, s.129)

сакля (saklya): Kafkas dağcılarının evi, çadır.
(IV, s.129)

сакма (sakma): (Vost-Rus.) Patika, keçi yolu.
(IV, s.129)

саксак (saksak): (Aost.-Rus.) Koyun postu.
(IV, s.129)

сал (sal): Sal.
(IV, s.131)

салалыка (salalıka): (Mosk.) Gammaz, dedikoducu.
(IV, s.130)

салеп (salep): Orkide, orkide kökü.
(IV, s.130)

салтык (saltık): Depo.
(IV, s.131)

саман (saman): (Кавк.) Saman.
(IV, s.131)

сан (san): Unvan, şan, itibar.
(IV, s.137)

санирить (sanirit): (Ufim.) Kayak ile avcılık yapmak.
(IV, s.136)

санда I (sandal I): Tropik ağaç, sandal.
(IV, 136, s.137)

санда II (sandal II): Sandal, kayık.
(IV, s.137)

сандарак (sandarak): Boya için kullanılan reçine, katran.
(IV, s.137)

сапетка (sapetka): Mısır koçanını saklamak için yapılan sepet.
(IV, s.137)

сара (sara): (Orenb., Sib., Olon., Tat.) Tahıl ambarı.
(IV, s.138)

сарана и саранка (sarana ve saranka): Bir bitki türü, lilium tenuifolium.
(IV, s.138)

саранча (sarança): Çekirge.
(IV, s.138)

сарафан (sarafan): 1. Kaftan. 2. Kolsuz, uzun kadın giysisi.
(IV, s.138)

сарга (sarga): (Kazan) Koyun.
(IV, s.138)

сарлык (sarlık): Tibet sığırı.
(IV, s.139)

сарма (sarma): (Vost. - Rus.) Girdap, çevrinti.
(IV, s.139)

сары (sarı): (Sib.) Yakut göçebe bot, ayakkabı kılıfı.
(IV, s.139)

сарыбарак (sarıbarak): Bir bitki türü.
(IV, s.139)

сарыч (sarıç): Yırtıcı bir kuş.
(IV, s.139)

сатовка (satovka): (Orenb.) Kırgızların değış tokuş yaptığı pazar, takas.
(Dal, s.1982, 139)

сафьян (safyan): Keçi derisinden yapılmış yumuşak deri.
(IV, s.139)

севрюга и шеврига (severyuga ve şevriga): Bir balık türü, scipenser stellatus.
(IV, s.169)

сектатъ (sektat): (Nov.-Psk.) Koşuşmak, yerinde duramamak.
(IV, s.171)

сераль (seral): Harem.
(IV, s.174)

сердюк (serdyuk): Kozak askerlerinin piyade sınıfı.
(IV, s.175)

серьга (serga): Küpe.
(IV, s.174)

сеунч (seunç): Sevinç.
(IV, s.179)

сигать (sigat): (Orl. , Tamb., Kalin.) Atlamak.
(IV, s.181)

сима (sim): 1. Zemberek. 2. (Ural, Orenb, Sib.) Eğilebilen, esnek sopa.
(IV, s.185)

сирка (sirka): (Astrah.) Üzüm Sirkesi. (Farsçadan).
(IV, s.188)

сиуган (siugan): Ayaz, don.
(IV, s.189)

скыркать (skırkat): (Vyat.) Kazımak, sıyırmak, çizmek.
(IV, s.208)

скырчигать (skırçigat): (Volog, Vyat., Perm.) Dişlerini gıcırdatmak.
(IV, s.214)

слам (slam): Ganimet ya da üretimden alınan pay.
(IV, s.218)

сламчей (slamçey): (Kazan) Gezici tüccar, seyyar satıcı.
(IV, s.218)

слон (slon): Fil.
(IV, s.223)

собака (sabaka): Köpek.
(IV, s.250)

сока (soka): (Vyat., Penza.) Büyükaşikkemiği.
(IV, s.262)

сокма (sokma): Orman yolu.
(IV, s.262)

соксун (soksun): Bir tür ördek, anas clipeata.
(IV, s.263)

сорбан (sorban): Çuvaş kadınların kullandığı duvak.
(IV, s.274)

софа (sofa): Divan, kanape.
(IV, s.283)

стакан (stakan): Cam bardak.
(IV, s.314)

судак (sudak): (Don., Novoros.) Bir balık türü, lucioperca sandra.
(IV, s.354)

сукман (sukman): (Sev., Vost.) Çuhadan yapılan kaftan.
(IV, s.358)

сула (sula): (Don.) Bir balık türü, perca lueioperea.
(IV, s.359)

сулокисулог (sulokvesulog): (Volog.) Küçük havlu veya bez.
(IV, s.350)

султан (sultan): 1. Sultan. 2. Tolganın üstüne takılan tüy, püskül.
(IV, s.359)

султанка I (sultanka I): Bataklık kuşu.
(IV, s.359)

султанка II (sultanka II): Bir balık türü, mullus barbatus.
(IV, s.359)

сумах (sumah): Sumak.
(IV, s.360)

сумбур (sumbur): (Volog) Karışık, karışıklık, saçmalık.
(IV, s.360)

суна (suna): Kule.
(IV, s.361)

сундук (sunduk): Sandık.
(IV, s.361)

сургуч (surguç): Mektup, kağıt vb. nesneleri yapıştırırken kullanılan reçine.
(IV, s.362)

сурна (surna): Zurna.
(IV, s.362)

суровый (surovıy): 1. Sert, katı, şiddetli. 2. Kalın kumaş veya iplik.
(IV, s.362)

сурок (surok): (Novoros.) Tarla sıçanı.
(IV, s.363)

сурьма, сурма (surma): Sırma.
(IV, s.362)

сусак (susak): Bir tür bataklık bitkisi, butomus umbellatus.
(IV, s.363)

сутунок (sutunok): (Vost.-Rus.) İkiye bölünmüş ağaç veya kütük parçası.
(IV, s.365)

сым (sım): (Sib.) Bir geyik türü.
(IV, s.375)

сырт (sırt): Тере, yamaç.
(IV, 376, s.377)

сычуг (sıçug): Domuz ya da ineğin midesinden yapılan yemek.
(IV, s.378)

сюва (syuva): (Kazan., Çuv.) Yabancıların mezarlığı.
(IV, s.382)

сюдыак (syudıyak): (Archang.) Buraya, bu tarafa.
(IV, s.382)

сюкур (syukur): (Simb.) Üzerinde çökelek ya da peynir bulunan börek.
(IV, s.382, s.383)

сюряка (syuryaka): (Kazan.) Hristiyan tatarların baş bandajı.
(IV, s.383)

сяврони́на и ся́рлани́на (syavronina ve syarlanina): (Kazan.) Bir balık türü.
(IV, s.383)

Т, т (T, t)

табалу и табалу битъ (tabalu ve tabalu bit): İşsiz, güçsüz gezmek, dolaşmak.
(IV, s.384)

табани (tabani): (Vyat.) Kalın bir krep cinsi, bir tür akıtma.
(IV, s.384)

табанить (tabanit): Kürekle geri çekmek hareketi (deniz).
(IV, s.384)

табарган (tabargan): Sibırya sıçanı, cırboğa.
(IV, s.384)

табор (tabor): 1. Çingene kafilesi. 2. Ordunun konakladığı yer.
(IV, 384, s.985)

табун (tabun): Hayvan sürüsü.
(IV, s.385)

таволга (tavalga): Bir tür bitki, spimea.
(IV, s.385)

тавраңчук (tavrañçuk): Balık yemeği.
(IV, s.385)

тавро (tavro): Damga, işaret, en.
(IV, s.385)

таган (tagan): Sac ayağı.
(IV, s.385)

тагар (tagar): Otlardan yapılan küçük bir halı.
(IV, s.385)

тазатъ (tazat): (Orl. Varon.) Bağırıp çağırmak; vurmak, saçlarını yolmak.
(IV, s.385)

тайитая (tay ve taya): İstiflenmiş, sıralanmış mal, eşya.
(IV, s.385)

тайга (tayga): İğne yapraklı orman.
(IV, s.385, s.386)

такья (takya): Takke.
(IV, s.388)

тал и тальник (tal ve talnik): Çalı, söğüt.
(IV, s.389)

талагай (talagay): (Simb.) Mordovyalı kadın gömleği.
(IV, s.388)

талай, толай, толбй, толуйи тулай (Talay, Tolay, Tolby, Toluy ve Tulay):
(Zabaikal., Alt.) Bozkır ve bir dağ tavşanı.
(IV, s.388)

талан (talan): 1. Uğur, şans. 2. Talih, kader.
(IV, s.314)

талашиться (talaşıtsya): (Tamb.) Acele, telaş etmek.
(IV, s.388)

таловать (talovat): 1. (Kostr) Çalmak, hırsızlık yapmak. 2. Yok etmek, ortadan kaldırmak.
(IV, s.389; 1881, s.58)

тальян (talyan): (Kırım) Balık ağı.
(IV, s.389)

тамга (tamga): Damga.
(IV, s.389)

таможня (tamojnya): Gümrük.
(IV, s.389)

тамьяк (tamyak): (Archang.) Orada, orası.
(IV, s.389, s.390)

тамыр (tamır): (İrtiş) Dostum, arkadaşım.
IV, s.390)

танак, танык и таныка (tanak, tanık ve tanıka): (Perm) Uzman, usta.
(IV, s.390)

тапта (tapta): Şafak veya akşam vakti.
(IV, s.390)

тарабан (taraban): (Yujn. Zap.) 1. Davul.
(IV, s.390)

таракан (tarakan): Hamamböceği.
(IV, s.390)

тарантас (tarantas): (Vost. sib.) Fayton, yol arabası.
(IV, s.390)

тарбаган (tarbagan): (Vost. Sib.) Kemirgen, dağ sıçanı.
(IV, s.391)

тарбазин (tarbazin): Bir kartal türü.
(IV, s.391)

таркаитарки (tarka ve tarki) : (Sgab.) Bisküvi, gofret türü.
(IV, s.391)

тарпан (tarpan) : Yabancı Kırgız atı.
(IV, s.391)

тархан (tarhan) : 1. Vergiden muaf olan. 2. (Tamb., Penza, Sarat.) Deri, kumaş, post vb. maddelerin ticaretiyle uğraşan kimse. Bölge.
(IV, s.391)

тарьшытаран (tarşvetaran): (Vost., Sib.) Dağ buzulu.
(IV, s.392)

таскил (taskil): (Sayan, Baykal) Dağların karla kaplı sırtları.
(IV, s.392)

тасма (tasma): (Archang.) Geyikleridizginleyen kayış.
(IV, s.392)

татаур (tataur): Geniş bant, kemer. 2. Kolan.
(IV, s.382)

таусинный (tausinnıy): Koyu mavi, lacivert.
(IV, s.393)

тафта (tafta): İpek kumaş.
(IV, s.393)

тафтуй и тахтуй (taftuy ve tahtuy): 1. Yay kutusu. 2. Hantal, aptal (adam hakkında).
(IV, s.393)

тафья (tafya): Küçük yuvarlak şapka, takke.
(IV, s.393)

таянтайка (tay vetayka): (Astrakh.) (ipek, pamuk) Balya, denk.
(IV, s.393)

тебёка (tebyoka): (Nij. -kostr.) Kabak ve bundan yapılan yemek.
(IV, s.395)

тебеневать (tebenevat): (Orenb. , Sib.) (Hayvan) Kışın karda otlatmak.
(IV, s.395)

тебенёки тебеньки (tebyenyok, tebenki) : Üzenginin üst tarafına takılan deri parça.
(IV, s.395)

тегиляи (tegilya): Yakalı ve kısa kollu kaftan.
(IV, s.395)

тегульчик (tegulchik): (Sib.) Bir fare cinsi.
(IV, s.395)

тезёк (tezyok): (Astrah.) Tezek.
(IV, s.395)

тезениць (tezenit): Koşarak kaçmak.
(IV, s. 395)

тек (tek): Yaban keçisi, teke.
(IV, s.896)

текеметь (tekemet): (Ural-Kazak)Renkliparçalardan oluşan halı.
(IV, s.396)

темляк (temlyak): Silahı kolay kavramak, almak için yapılan püsküllü, süslü nesne.2. Balık tupmak için yapılmış ip.
(IV, s.397)

темник (temnik): Tatar ordusunda komutan.
(IV, s.398)

терези, төрезы и тереза (terezi, tyorezi ve tereza): Terazî.
(IV, s.400)

терем (terem): Eski Rusya'da asilzadelerin yaşadığı ev.
(IV, s.400)

териак (teriak): İlaç, iksir.
(IV, s.401)

терлик (terlik): Kesişme ve kısa kollu uzun bir kaftan (Tat.).
(IV, s.401)

терпуг (terpug): 1. Eğе. 2. (Sib.) Sibirya'da yaşayan balık.
(IV, s.401)

тесма (tesma): İnce kumaş şerit, bant. (Tatarcadan.)
(IV, s.403)

типчак (tipçak): Bir tür bitki, festuca ovina.
(IV, s.406)

табалец и тоболка (tabolets ve tobolka): 1. Dilenci torbası. 2. Bir börek çeşidi.
(IV, s.408)

товар (tovar): Mal, eşya.
(IV, 408, s.409)

тойон (toyon): 1. Kuzey Türk halklarında prens. 2. Köyde seçilmiş yönetici.
(IV, s.410)

токмак, токмарь и токмачь (tokmak, tokmar ve tokmaç): Tokmak.
(IV, 410, s.411)

токмачи (tokmaçi): Bir yemek türü.
(IV, s.410)

толай (tolay): Uzun kulaklı tavşan cinsi.
(IV, s.441)

толкун (tolkun): Küçük, sık oluşan dalga.
(IV, s.411)

толмач (tolmaç): Tercüman, çevirmen.
(IV, s.412)

толуй, толай и тулай (toluy, tolay ve tulay): (Zabaykal.) Dağ tavşanı, lepusolai.
(IV, s.413)

томар и томарка (tomar, tomarka): (Sib.) Kürklü hayvanları yakalamak için özel yapılmış ok.
(IV, s.414)

томаша (tomaşa): Telaş, kargaşa.
(IV, s.414)

топшур (topşur): İki telli müzik aleti.
(Dal, 4, s.420)

торба (torba): (Yujn. Zap.) Torba, çanta.
(Dal, 4, s.418)

тормоз и тормаз (tormoz ve tormaz): Fren.
(IV, s.420)

тормошить (tormoşit): 1. Çekiştirmek, silkelemek. 2. Rahatsız etmek.
(IV, s.420)

торок (torok): (Dnepr.) Küçük sal.
(IV, s.420)

тохья (tohya): Metal paralarla süslenmiş baş örtüsü.
(IV, s.422)

тугун I (tugun): Barajvebentlerdepayanda, destek.
(IV, s.440)

тугун II (tugun): (Sib.) Bir balık çeşidi.
(IV, s.440)

тудыак (tudyak): (Archang.) Oraya, oyöne.
(IV, s.440)

туес (tues): (Sev. , Vost. , Sib.) Kapaklı yuvarlak sepet.
(IV, s.440)

тузлук I (tuzluk): (Astrah.) Balık ve havyar tuzlamak için hazırlanmış sıvı.
(IV, s.441)

тузлук II (tuzluk): Kemerde bir süs.
(IV, s.441)

туй (tuy): Kırgız ya da Başkurt Bayramı. (Tatarcadan)
(IV, s.441)

тук (tuk): 1. Yağ, iç yağ. 2. Yağlı toprak.
(IV, s.441)

тукать и тюкать (tukat ve tyukat): Çalmak, vurmak.
(IV, s.441)

тукманка и тумак (tukmankave tumak): Dayak atmak, tekmelemek.
(IV, s.441)

тукмачи (tukmaçi): (Vyat.) Bezelye ve hamurundan yapılan erişte.
(IV, s.441)

тулаем (tulayem): (Vost-Rus.) Toptan, birlikte. (Tat.)
(IV, s.441)

тулай, толай и талай (tulay, tolay ve talay): Dağ tavşanı.
(IV, s.441)

тулук (tuluk): Kafkaslarda kullanılan bir tür deri çanta.
(IV, s.442)

тулум и тулым (tulum ve tulım): (Sib.) Nehir yatağındaki büyük kayalar ve taşlar.
(IV, s.442)

тулумбас (tulumbas): Büyük Türk davulu.
(IV, s.442)

тулун (tulun): (Sib.) Kesilmeden çıkarılan post.
(IV, s.442)

тулуп (tulun): Kürk.
(IV, s.442)

тумак I (tumak): Yumrukla vurmak. 2. Aptal, ahmak.
(IV, s.442)

тумак II (tumak II): (Sib.) Kulakları kapatan geniş, büyük şapka.
(IV, s.442)

тумак IV (tumak IV): Melez hayvan.
(IV, s.442)

туман I (tuman I): Sis, duman.
(IV, s.442)

туман II (tuman II): Altınpara.
(IV, s.442)

туманы (tumanı): Geniş kadın pantolonu (Tat.)
(IV, s.442)

тумаром (tumarom): (Astrakh.) Fırlamak, atılmak.
(IV, s.442)

тумаша (tamaşa): (Simb.) Kargaşa, koşuşturma, telaş, saçmalık.
(IV, s.442)

тупей (tupey): 1. Saçların tepede bağlandığı saç modeli. 2. Tarak.
(IV, s.443)

турач (turaç): Kafkasya dağ kekliği, tetrogallus eaucasicus.
(IV, s.443)

турлук (turluk): (Kavk., Jujn.) Çamur, dal ve topraktan yapılan ev.
(IV, s.444)

турсуk (tursuk): Kımız için yapılan deri kap. (Bash., Kirg.).
(IV, s.444)

турухтан (туруhtan): Bir kuş türü, tringa pugnax.
(IV, s.444)

турышка (turişka) : (Volog.) Birtürkapaqlı sepet.
(IV, s.444)

тут (tut) : Dut ağacı ve bu ağacın meyvesi.
(IV, s.445)

туша (tuşa) : Öldürülen hayvanın bedeni.
(IV, s.446)

тушкан и тушканчик (tuşkan, tuşkançik) : Sibirya sıçanı, cırboğa.
(IV, s.446)

тыкен (tiken): (Sib.) Teke. (Tat.).

(IV, s.447)

тымен и тымень (timen ve timen): (Sib.) İki hörgüçlü deve.

(IV, s.447)

тырло (tırlo): (Orenb.) Ahır, ağıl, barınak.

(IV, s.448)

тырлык и тырлычина (tırılık ve tırılıçına): (Kursk.) Çırpı, ağaç dalı.

(IV, s.448)

тыртыр (tırtır): (Kırım.) Asma, üzüme zarar veren tırtıl.

(IV, s.448)

тьма (tima): Çokluk bildiren bir ölçü.

(IV, s.397)

тюбетейка (tyubeteyka): Yuvarlak ve sivri şapka, takke.

(IV, s.450)

тюк (tyuk): Yük.

(IV, s.451)

тюлька (tyulka): Tilki. (Tat.)

(IV, s.451)

тюмень (tyumen): Tütün tabakası.

(IV, s.451)

тюрик, тюряк и тюрюк (tyurik, tyuryak ve tyuryuk): Kese kağıdı.

(IV, s.451)

тюрьма (tyurma): Hapishane, mahpus.

(IV, s.451)

тютюн (tyutyun): Tütün.

(IV, s.452)

тюфяк I (tyufyak I): Yatak olarak kullanılan içerisine kıl, saman, sap vb. maddeler konan büyük çuval.

(IV, s.452)

тюфяк II (tyufyak II): Tüfek.

(IV, s.452)

тюэ, тую (tyue, tuya) : (Orenb.) İki hörgüçlü deve.

(IV, s.447)

У, у (-uv/ -üv/ -v)

углан (uglan): (Volog, Vyat, Perm, Kazan.) Oğlan, gezip tozan.
(IV, s.465)

уй (uy): Amca.
(IV, s.480)

уйма (uyma): (Vost. - Rus.) Doğu-Rus) Hadsiz hesapsız.
(IV, s.480)

укрюк (ukryuk): (Orenb., Sib., Don.) Uzun sırtın başına bağlanmış kement.
(IV, s.486)

улан (ulan): 1. Orduda süvari. 2. Tatar yönetici.
(IV, s.487)

уландать (ulandat): (Olon.) Bağırarak, ulamak.
(IV, s.487)

улук (uluk): (Perm.) Tırmığın parmakları.
(IV, s.489)

улус (ulus): 1. Ulus, halk. 2. Göçebelerin geçtiği köy.
(IV, s.489)

ундак (undak): (Sib.) Ayran. (Yak., Tat).
(IV, s.489)

унина (unina): (Yurenb., Astrakh.) Ok.
(IV, s.498)

упырь (upır): Hortlak.
(IV, s.506)

ура (ura): Saldırı, atak vb.durumlarda söylenen ünlem.
(IV, s.506, s.507)

ураган (uragan): Kasırga.
(IV, s.507)

урак (urak): (Astrakh.) Orak.
(IV, s.507)

урал (Ural): (Vost., Sib.) Dağ silsilesi, kayalık.
(IV, s.507 s.)

уран (uran): Slogan, uran.
(IV, s.507 s.)

урема (urema): (Kazan., Orenb.) Nehir kenarında, çalı, bitkinin yoğun yetiştiği yer (Tat).
(IV, s.508)

урень (uren): (Kazan., Perm., Sarat.) Ayran (Çuv., Tat.).
(IV, s.508)

урман и урмань (urman): (Tob.) İğne yapraklı ağaçlardan oluşan orman.
(Dal, 4, s.508). (IV, s.508)

урон (uron): Hasar, zarar.
(IV, s.509)

уросить и уросничать (urosit ve urosniçat): İnatçılık yapmak.
(IV, s.509)

урюк (uryuk): Çekirdeğiyle kurutulmuş kayısı.
(IV, s.510)

усь (us): Köpekleri tahrik etmek için çıkarılan ses.
(IV, s.518)

утельный (utelny): (Volog., Simb.) Küçücük.
(IV, s.519)

утюг (utyuk): Ütü.
(IV, s.523)

уфиух (uf ve uh): Sıkılma, yorgunluk, rahatlama bildiren bir ünlem.
(IV, s.523)

учан (uçan): Nehirlerde kullanılan eski bir tekne.
(IV, s.527)

учкур (uçkur): Uçkur.
(IV, s.529)

учуг (uçug): Nehirde balık tutmak için ağaçlardan yapılan set.
(IV, s.529)

ушкуй и ушкол (uşkuy ve uşkol): Kayık, sal.
(IV, s.529)

Ф, ф (F, f)

факир (fakir) : 1. Derviş, dilenci. 2. Büyücü, oyuncu.
(IV, s.531)

фарфор (farfor): Porselen.
(IV, s.532)

фелюга, фелука и фелюк (felyuga, feluka ve felyuk): (Çernomorsk) Küçük bir Türk gemisi.
(IV, s.533)

ферзь (ferz): Satrançta vezir.
(IV, s.533)

ферязь и фerezь (feryaz, ferez): Dış giyim.
(IV, s.533)

фес (fes): Fes.
(Dal, 4, s.535)

фитиль (fitil): Fitil.
(IV, s.535)

фундук (funduk): Fındık.
(IV, s.539)

X

хабирщик (habirşik): Haberci.
(IV, s.540)

хабара, хабар, хабарец и хабаришка (habara, habar, habarets ve habariška): Haber, haberci.
(IV, s.540)

хабарга (habarga): (Doğu-Sib.) Karaca. (Mong.)
(IV, s.540)

хаз (has): Üniforma için yapılan, altın, sırmaşlı ip.
(Dal, 4, s.541)

хак (hak): (Astrah.) Tuzlu çamur. (Pers.)
(IV, s.541)

халапса (halapsa): (Kazan) Hatip, güzel konuşan. (Çhuv.)
(IV, s.541)

халат (halat): Bornoz.
(IV, s.541)

халва (halva): Helva.
(IV, s.541)

халификалиф (halif ve kalif): Halife.
(IV, s.541)

хамса (hamsa): Hamsi.
(IV, s.542)

хан (han): Han.
(IV, s.542)

ханжа (hanja): Sahte din adamı.
(IV, s.542)

ханша (hanşa): Hanın karısı.
(IV, s.542)

хапка (hapka): (Kazan) Şehrin giriş kapısı.
(IV, s.542)

харал (haral): (Kasp.) Çanta, kutu, çuvalvb. eşya için ölçü bildiren eşyalar.
(IV, s.542)

харалуг (haralug): Çelik.
(IV, s.542)

харлук (harluk): (Nij.) Bir tür kaftan.
(IV, s.543)

харцыз (hartsız): (Yuj. Zap.) Asalak, hırsız.
(IV, s.543)

харчи (harçi): Yemek.
(IV, s.543)

хауз (hauz): (Vost.- Rus.) Havuz; değirmende un satan bir dükkan (Tat.)
(IV, s.543)

хашиш и гашиш (haşış ve gaşış): Haşhaş.
(IV, s.543)

хирка (hirka): (Kazan) Hırka. (Çuv.)
(IV, s.548)

хмель (hmel): Bira yapımında kullanılan bir bitki, şerbetçiotu, humulus lupulus.
(IV, s.554)

хна (hna): Kına.
(IV, s.555)

хозяин (hozyain): Mal sahibi. 2. Aile, ev sahibi.
(IV, s.557, s.558)

холм (holm): (Kazan) Başlık parası. (Çuv.)
(IV, s.558)

хомут (homut): Hamut.
(IV, s.560)

хота (hota): (Kazan, Simb.) Dünür. (Çuv.)
(IV, s.562)

хотон (hoton): Kalmuk köyü.
(IV, s.562)

худук (huduk): Kuyu.
(IV, s.569)

хурды-мурды (hurdi-murdı) : (Astrakh.) Ev eşyası.
(IV, s.569)

хурма (hurma) : (Kavk.) Hurmaağacı vebuağacınmeyvesi.
(IV, s.569)

хухлякать (huhlyakat) : (Kazan) Ağıtyakmak. (Çuv.)
(IV, s.569)

хыдкан (hıdka) : (Kazan) Cimri. (Çuv.)
(IV, s.569)

Ц

цап (tsap): Sap. (Yujn.)
(IV, s.570)

цапка (tsapka): (Yarosl.) Çapa.
(IV, s.570)

ценина I (tsenina I): Fayans, seramik kap kacak.
(IV, s.578)

ценинаII (tseninaII): Pahalı kumaş.
(IV, s.578)

Ч

чабан (çaban): Çoban.
(IV, s.579)

чавдар и чалдар (çavdar ve çaldar): (Tat.) Çavdar.
(IV, s.581)

чага (çaga): Köle, esir.
(IV, s.580)

чагир I и чагирекийчай (çagir I ve çagirskiy): Bir bitki türü, saxifraga cassifolia.
(IV, s.580)

чагирII (Çagir II): (Kırım.) Dağ,mera.
(IV, s.580)

чагравый и чегравый (çagravıy ve çegravıy): Koyu kül rengi.
(IV, s.580)

чагуры (çagurı): Küçük tepe. (Samar.) Küçük tepeler.
(IV, s.580)

чадра (çadra): Beyaz kadın örtüsü.
(IV, s.580)

чай (çay): Çay ve bu bitkiden yapılan içecek.
(IV, s.581)

чайка I (çayka): Martı.
(IV, s.581)

чакан (çakan): (Astrakh., Don.) Bir bitki türü, typha.
(IV, s.581)

чакать (çakat): (Perm.) 1. Dövmek, vurmak.
(IV, s.581)

чакчуры, чамчуры и чапчуры (çakçurı, çamçurı ve çapçurı): Yarı çizme tarzında ayakkabı.
(IV, s.581, s.582)

чалма (çalma): Beyaz örtü.
(IV, s.581)

чалтык (çaltık): (Astrah., Kırım.) Pirinç.
(IV, s.581)

чалый (çalıy): Gri ve diğer renklerin karışımı at donu.
(IV, s.581)

чалчак (çalçak): (Yujn.) 1. Kuduza benzer birathastalığı. 2. mec. Yiğit, atılğan.
(IV, s.581)

чамур (çamur): (Novoros.) Çamur, çamurdan yapılmış ev.
(IV, s.581)

чамчуры (çamçurı): (Kostr.) Birtürkadınayakkabısı.
(IV, s.581)

чан (çan): Büyük kazan, küvet, fıçı.
(IV, s.581)

чанкирая (çankiraya): (Sib.) Beyaz ve gri karışımı bir at donu.
(IV, s.581)

чанча (çaңça): (İkr.). İpekkumaş.
(IV, s.581)

чапан (çapan): (Yujn.) Kaftan.
(IV, s.582)

чапра (çapra): (Kırım., Astrah., Don.) Suyu sıkıldıktan sonra votka yapımında kullanılan üzüm posası.
(IV, s.582)

ча(е)прак (ça(e)prak): Eyer altına konulan keçe.
(IV, s.582)

чапчуны (çarçunu): Kadın ayakkabısı.
(IV, s.582)

чара (çara): Şarapcadehi.
(IV, s.582)

чарводар (çarvodar): (Кавк.) At katarına yardım eden kişi.
(IV, s.582)

чарки, чары (çarki ve çarı): Çarık.
(IV, s.582)

чарок(çarok): Demir, metal taşlama için kullanılan makine.
(IV, 582 s.)

чарым (çarım): (Perm, Sib.) Kartabakası.
(IV, s.583)

чаус (çaus): (Yujn.) Bir üzüm çeşidi.
(IV, s.584)

чебага, джабага и ябага (Çebaga, cabaga ve yabaga): (Simb.) Yapağı. (Altın Ordu'dan getirilen bir yün türü).
(IV, s.585)

чебак I, чабак I и чебачек (çebak I, çabak I ve çebaçek): Sazan gillerden bir balık türü.
(IV, s.585)

чебакII и чабакII (çebak II ve çabak II): (Volog., Perm., Arhang., Sib.) Tüylü kadın şapkası.
(IV, s.585)

чебер и чеберь (çeber ve çeber): (Vyat.) Şıklık.
(IV, s.585)

чека (çeka): (Perm.) Dingil.
(IV, s.586)

чекал и чекалка (çekal ve çekalka): (Sib., Oren.) Bir hayvan türü, lagomys pusillus.
(IV, s.586)

чекан I (çekan): Sapı uzun balta.
(IV, s.587)

чекмарь и чекуша (çekmar ve çekuşa): Ahşap çekiç.
(IV, s.586)

чекмень (çekmen): (Vost. Rus.) Bir tür kaftan.
(IV, s.587)

чекуша (çekuşa): Ahşap çekiç, tokmak.
(IV, s.586)

челек (çelek): (Astrakh.) Çömçe, kepçe.
(IV, s.587)

челиг (çelig): Akdoğan, sungur.
(IV, s.587)

челоуз (çelouz): (Ural-Kazaç) Üç yaşından büyük koç.
(IV, s.589)

чемара и чемра (çemara ve çemra): (Arhang.) İnce yağmur.
(IV, s.589)

чембары (cembarı): (Sib., Orenb.) Deriden yapılan pantolonun üstünden giyilen şalvar.
(IV, s.589)

чембур и чумбур (çembur ve cumbur): Gem, kayı, dizgin.
(IV, s.589)

чеменик (çemennik): Çemen, sibirica.
(IV, s.589)

чемер (çemer): 1. İnsan hastalığı. 2.Epilepsiye benzer at hastalığı.
(IV, s.589)

чемодан (çemodan): Valiz, bavul.
(IV, s.589)

черга (çerga): Bitki, ot.
(IV, s.590)

чердак (çerdak): Çardak.
(IV, s.590)

череза (çereza): (Penz., Simb.) Büyük terazî.
(IV, s.592)

черемша, черемица и черемушка (çeremşa, çeremitsa ve çeremuşka): Yaban sarmısağı.

(Dal, 1982, s.592)

черкан (çerkan): (Sib.) Kapan.

(IV, s.593)

чернотал (çernotal): Bir bitki türü.

(IV, s.596)

чертог (çertog): Sarayda veya zengin bir evde dekore edilmiş bir oda.

(IV, s.597)

чехарда и чехорда (çeherda ve çehorda): Birdirbir oyunu.

(IV, s.602)

чечуга (çeçuga): Bir balık türü.

(IV, s.603)

чибак (çibak): Tüylü kadın şapkası.

(IV, s.603)

чиберка (çiberka): (Don.) Terzi, yetenekli işçi (kadın).

(IV, s.603)

чибрик и чибрики (çibrik ve çibriki): (Tamb., Sap., Novoros.) Bir yemek türü, krep.

(IV, s.603)

чибык (çibık): (Volga) Olta çubuğu.

(IV, s.603)

чиверзитъ (çiverzit): (Pskov., Tver.) Yüpürmek, koşuşmak.

(IV, s.603)

чивиль (çivil): Serçe.

(IV, s.603)

чиганак (çiganak): (Don.) Yaz ortasında kuruyan göl.

(IV, s.603)

чигаритьчто (çigaritçto): (Ural-Kazak.) Yükseltmek, kaldırmak.

(IV, s.603)

чигиръ (çigir): (Astrah., Kırım.) Bahçe ve bostanı sulamaya yarayan kap.

(IV, s.603)

чигит (çigit): Altında tereyağı bulunan çökelek.
(IV, s.603)

чизгины (çizginı): (Sib.) Dizgin.
(IV, s.604)

чикичей (çikiçey): Katır.
(Dal,1982, s.604)

чилига и чилижник (çiliga veçilijnik): Akasyagiller ailesinden bir bitki.
(IV, s.604)

чилим и чилимчик (çilim veçilimçik): Çiğneme amaçlı kullanılan tütün. (Mong.)
(IV, s.604)

чиляк и чилячёк (çilyak veçilyaçyok): (Ufa, Perm.) Kova.
(IV, s.604)

чинак (çinak): (Don.) El yıkama kabı.
(IV, s.604)

чинар и чинара (çinar ve çinara): Çınar ağacı.
(IV, s.604)

чирать (çirat): Bozulmak, çürümek.
(Dal, s.1982, s.605, s.606)

чирей и чирий (çirey ve çiriy): Büyük sivilce, çıban.
(IV, s.606)

чиретьи чирать (çiret ve çirat): Çıban çıkmak.
(IV, s.606)

чирики (çiriki): Ayakkabı.
(IV, s.606)

чирла (çirla): (Perm.) Hızlı şekilde kızarmış yumurta.
(IV, s.606)

чирок, чирковый, чируха и чирикать (çirok, çirkovıy, çiruha ve çirikat): Bir ördek cinsi.
(IV, s.606)

чихирьичифирь (çihir ve çifir): (Кавк.) Ev yarımı şarap.
(IV, s.609)

чихта(çihhta) : (Vol.) İncekar.
(IV, 609 s.)

чичеричичера (çiçer ve çiçera): (Tul, Kartal, Tamb., Ryaz.) Karlı, yağmurlu, rüzgarlı soğuk hava.
(IV, s.609)

чишать и чишкать (çışat ve çışkat): (Archang., Sib.) Çiş etmek, işemek.
(IV, s.609)

чомга (çomga): Bir tür ördek, waterfowl pediceps colymbus.
(IV, s.610)

чубарый (çubarıy): Renkli, benekli, alacalı at donu.
(IV, s.610)

чубук и чублук (çubuk ve çubluk): (Vyat.) Çubuk.
(IV, s.610, s.611)

чубушник (çubuşnik): Yasemin, philadelphus.
(IV, s.611)

чувал I (çuval I): Çuval.
(IV, s.611)

чувал II (çuval II): Bacalı ocak.
(IV, s.611)

чувяки (çuvyaki): (Kavk., Krim.) Yumuşak tabanlı deri ayakkabı.
(IV, s.586)

чуга и чоханчуха (çuga, çoha ve çuha): (Kur.) Uzun bir kaftan.
(IV, s.611)

чугун (çugun): Dökme demir, demir alaşımı.
(IV demir s.611, s.612)

чуйка (çuyka): Uzunkaftan.
(IV, s.614)

чуклеть (çuklet): (Kazan) Çuvaşgeleneğine göre kurbankesmek. (Çuv.)
(IV, s.614)

чулан (çulan): Kiler.
(IV, s.614)

чулок (çulok): Çorap.
(IV, s.614)

чум,чумич и чумичка (çum, çumiç ve çumiçka): Kerçe, çömçe.
(IV, s.614)

чумазый (çumazıy): Kirli, düzensiz.
(IV, s.614)

чумак (çumak): (Yujn. Novoros, Sar.) Öküz arabasıyla yemek getiren, taşıyan kimse.
(IV, s.614)

чуман, чумашник и чумаш (çuman, çumannik ve çumaş): (Volog, Sib.) Ağaç kabuğundan yapılan sepet.
(IV, s.614)

чумары (çumarı): Bir tür yemek.
(IV, s.614)

чунки (çunki): (Arch., Olon., Nov., Volog., Don.) Küçük kızak.
(IV, s.615)

чурек (çurek): Çörek.
(IV, s.615)

чурт (çurt): Sütün mayalanmasıyla elde edilen yoğur türü.
(IV, s.615)

чурым (çurım): (Perm.) Kürtün.
(IV, s.615)

чуха и чоха (çuha ve çoha): Çuha.
(IV, s.616)

чучело и чучелка (çuçelo ve çuçelka): Korkuluk, çalı.
(IV, s.616)

чушка (çuşka): Domuz.
(IV, s.615)

чыгаичоха (Çıga): Kısa kollu kaftan.
(IV, s.617)

III

шабала (şabala) : (Perm, Koetr.) Kevgir.
(IV, 617s.)

шабёр и сябёр (şabyor ve syabyor): (Vost., Sib., Tamb., Ryaz.) Yoldaş, arkadaş.
(IV, s.617)

шабур,шабура, шабурина и шабурятина (şabur, şabura, şaburina ve şaburyatina): Bir tür kaftan.
(IV, s.618)

шагайка (şagayka) : (Sib.) Aşık oyununda kullanılan bir kemik.
(IV, s.618)

шадра (şadra): (Archang.) Çiçek hastası.
(IV, s.618)

шайка (şayka) : Hamam taşı.
(IV, s.618)

шайтан (şaytan) : Şeytan. (Tat.)
(IV, s.618)

шакал (şakal): Çakal.
(IV, s.619)

шакала и шаколина (şakala veşakolina): Dövülmüş karabuğdayın kabuğu.
(IV, s.619)

шакша I (şakşal): (Arhang.) Ren likeni.
(IV, s.619)

шакша II (şakşalII): (Orenb.) Kürkçülerin deri işleminde kullandığı köpek dışkılarından elde edilen sıvı.
(IV, s.619)

шалагай (şalagay): (Tamb.) Asalak, otlakçı.
(IV, s.619)

шалбёр (şalbyor): Otlakçı, asalak.
(IV, s.619, s.620)

шалтай-болтай (şaltay–boltay): Falanfilan.
(IV, s.619, s.620)

шаль (şal): Şal.
(IV, s.620)

шаман (şaman): Şaman.
(IV, s.620)

шандал (şandal): Şamdan.
(IV, s.620)

шаньга, шанга, шанежка и шанечка (şanga, şanejka ve şanečka): (Sev., Vost. - Sib.) Börek.
(IV, s.621 s.)

шарабо(а)ра (şarabo(a)ra): (Orenb., Perm.) Eski püskü ev eşyası.
(IV, s.621 s.)

шарапишерап (şarap ve şerap): Soygun, yağmacılık.
(IV, s.622 s.)

шаркома (şarkoma): Kolye.
(IV, s.622 s.)

шаровар (şarovarı): Şalvar.
(IV, s.621, s.622)

шарпан (şarpan): (Kazan.) Başa sarılan bandın arka kısmında yer alan ensiz, süslü kumaş.
(IV, s.622)

шатёр (şatyör): Çadır.
(IV, s.624)

шауш (şauş): Sonbaharın ilk buzu.
(IV, s.624)

шафран (şafran): Safran.
(IV, s.624)

шah (şah): (Vlad., Tamp.) Şah.
(IV, s.624)

шахма (şahma): (Vyat) Tekerlek izi.
(IV, s.624)

шашлык и шешлык (şaşlık ve şeslık): Kebap, Şiş kebab.
(IV, s.625)

шеврига (şevriga): (Astrah.) Bir tür mersin balığı.
(IV, s.626)

шейх и шейк (şeyh ve şeyk): Şeyh.
(IV, s.626)

шелега и шелеха (şelega ve şelega): (Archang.) Denizhayvanlarının pişmemiş yağı.
(IV, s.627)

шемая (şemaya): Sazangillerden bir balık türü.
(IV, s.628)

шептала (şebtala): Çekirdekli kuru kayısı veya şeftali.
(IV, 628 s.)

шербет (şerbet): Şerbet.
(IV, s.629)

шертъ (şert): Ant içme.
(IV, s.630)

шершавый (şerşavıy): Pürtüklü, kaba.
(IV, s.630)

ширтан (şirtan): (Kazan.) Çuvaş yemeği. (çuv.)
(IV, s.635)

шиш (şiş): Yığın, küme, tümsek.
(IV, s.636)

шишак (şişek): Tolga.
(IV, s.636)

шишара (şişara): Bir bisküvi türü.(Tat.)
(IV, s.636)

шишка (şişka): (Perm, Sib.) Çam kozalağı, yumru.
(IV, s.636, s.637)

шлык и шлычка (şlık ve şılıčka): (Tver, Tamb., Perms.) Kadın şapkası.
(IV, s.640)

шокур(şokur): (Tob.) Bir balık türü.
(IV, s.642)

шокуры и чокуры (şokurı ve çokırı): (Ufım., Sib.) Suda pişirilmiş hamurdan yapılan yemek.
(IV, s.642)

шолга (şolga): (Orenb.) Korkuluk amacıyla kullanılan bir sırık.
(IV, s.642)

шор (şor): (Astrakh.) Çorak, tuzlu.
(IV, s.642)

штаны (ştanı): Pantolon.
(IV, s.645)

шувар (şuvar) : Bataklıkta yetişen bitkiler.
(IV, 647 s.)

шуга (şuga): (Volog., Perm., Arhang., Sib.) İlkbaharda buzların çözüldüğü sıradaki parçacıklar.
(IV, s.647)

шугай (şugay): Kadın hırkası.
(IV, s.647)

шура(şura): (Arhang.) Barajve bendisağlamlaştırmak için kullanılan kıl.
(IV, s.649)

шурага (şurgan): Tipi, kar fırtınası, kasırga.
(IV, s.649)

шурдабурда (şurdaburda): Hoş olmayan bir içki.
(IV, s.649)

шурубарки(şurubarki): (Don) Etli, mantıya benzer bir yemek türü.
(IV, s.649)

шуры-муры(şurı– murı) : Gizli aşk, gizli işler.
(IV, s.649)

шуя (şuya): (Vyat) İnce buz tabakası.
(IV, s.651)

Щ

щебра (şçebra): (Kostr.) Bir tür balık çorbası.
(IV, s.652)

щедра (şçedra): (Arhang.) Bir tür balık çorbası.
(IV, s.652)

щерба (şçerba): (Sev., Vost. Voron. Tamb.) Sıcak balık çorbası. (<Tat.)
(IV, s.655)

щи (şçi): Etli lahana çorbası.
(IV, s.657)

щокур (şçokur): (Tob.) Deniz balığı.
(IV, s.658)

Ю

ювачи (yuvaçi): (Kazanvb.) Bir çeşitTatarekmeği.
(IV, s.666)

юк (yuk): (Sev.) Yük.
(IV, s.667)

юмшан (yumşan): Örmezırhgömlek. (Tat.)
(IV, s.667)

юр (yur): Yüksek, heryerdengörünenyer.
(IV, s.668)

юрага (yuraga): Tereyağın eritildikten sonraki sıvı şekli.
(IV, s.669)

юрок (yurok) : İpin sarılmasını sağlayan makara.
(IV, s.668)

юрта (yurta) : Keçe çadır.
(IV, s.669)

юфть I, юфта, юхта и юхоть(yuft I, yufta, yuhta ve yuhot): Özel bir şekilde yapılmış bir çeşit deri.
(IV, s.670)

юша (yuşa): (Nij. Tamb., Mook.) Yağmurdan ıslanmış kişi.
(IV, s.670)

Я

ябага и джабага (yabaga vecabaga): (Orenb.) Bozkır koyunlarının tüyü.
(IV, s.670, s.671)

яга и ега(yaga veyega): (Sib., Orenb.) Yol kürkü.
(IV, s.672; 1880, s.513)

яглый (yaglıy) : (Vost.) Kara toprak.
(IV, s.672)

яз и ез (yaz ve yez): (Sev. Vost.) Balık tutmak için yapılan bend, set.
(IV, s.674)

яйла (yayla): Yayla. (Kırım, Kafkas, Sibiryа).
(IV, s.675)

якшаться и якшиться (yakşatsya ve yakşıtsya): Tanışmak, ilişki kurmak.
(IV, s.676)

ял (yal): (at) Yele.
(IV, s.677)

яла (yala): (Zabayk.) Hayvan hırsızlığından dolayı ödenen ceza.
(IV, s.676)

ялань и елань (yalan ve yelan): Ormanın ortasındaki boş yer.
(IV, s.676)

яловёц (yalovyots): (Sib.) Tolganın tepesinde at yelesinden yapılan püskül.
(IV, s.677)

ялыман (yalıman): (Mosk., Ryaz., Kalin.) Dolandırıcı, kazıkçı.
(IV, s.677)

ям (yam): Posta istasyonu, istasyon yanındaki köy.
(IV, s.677)

яман (yaman): (Vost.) Kötü, yaman.
(IV, s.677)

яр (yar): Yar, uçurum.
(IV, s.680)

ярлык и ерлык (yarlıkve yerlik): Emir, buyruk, ferman.
(IV, s.678)

ярмякиармяк(yarmyak ve armyak): (Tver, Olon., Sib.) Birkaftantürü.
(IV, s.678)

ярок и яруга (yarok ve yaruga): (Yujn.) Selin oluşturduğu çukur, delik.
(IV, s.680)

ярыга и ярыжка (yarıga ve yarıjka): En düşük rütbeli polis.
(IV, s.679)

ярык и ярыцы (yarık ve yartsı): Askeri zırh.
(IV, s.680)

ярыма (yarıma): Madeni para.
(Dal, 1981, s.291)

ясак(yasak): Yabancılardan alınan vergi.
(IV, s.680)

ясать (yasat): (Orenb.) Güzel şekilde yapmak, onarmak.
(IV, s.680)

ястык (yastık): (Volga, Astrah.) Bütün, kalıp şekilde.
(IV, s.681)

ясыр, ясырь и есырь (yasır, yasır ve yesır): Köle, esir.
(IV, s.681)

яхонтияхуть (yahont veyahut): Değerli taş, yakut.
(IV, s.682)

яшел (yaşel): Bir ağaç türü, rhamnuserytroxylon, jasalovy, pril.
(IV, s. 682)

яшка (yaşka): (Kazan.) Bir tür Çuvaş çorbası.
(IV, s.683)

SONUÇ

Sonuç olarak “Rus dili ile Türk dili arasındaki ilişki tarihin bilinmeyen dönemlerinden itibaren başlamış ve asırlar boyu devam eden bu ilişki günümüze kadar ulaşmıştır. İki millet arasındaki kültürel, tarihi, ekonomik ve askeri ilişkiler neticesinde, özellikle Türk dilinden Rus diline olmak üzere, karşılıklı ödünçlemeleri de beraberinde getirmiştir. Türk dilinden Rus diline geçmiş olan kelimeleri sıraladığımızda yüzyıllar boyu bu coğrafyayı etkisi altına alan Türk dilinin Rus diline olan etkisinin boyutu ortaya çıkmaktadır. Türk dilinden geçmiş olan kelimeleri kullanım alanlarına göre sınıflandırdığımızda tarihin erken dönemlerinden itibaren her alanda Rus dilini etkisi altına aldığını görmek mümkündür. Kaynağı Fars, Arap vb. diller olmasına rağmen kelimelerin konumu itibariyle Türkçeden geçmiş olması da ayrıca önemli bir faktördür. Etkileşim sadece kelime alışverişi olarak kalmamış, Türk kökenli isimlerin ve lakapların Rus soy isimleri olarak kullanılmasına da yol açmıştır.

Rus diline yabancı kelimelerin girmesi onun özgünlüğünü bozmamıştır. Tam tersine alıntılar Rusçanın fonetik, gramer düzenine ve kelime yapımına uyum sağlamıştır. Alıntıların Rus dilinin kelime yapım öğelerini almasını yaygınlaştırdığı söylenebilir. Rusçaya çok eskilerden girmiş çoğu kelime o kadar dilin malı olmuştur ki kökenleri ancak etimolojik incelemeler sonucu bulunabilir.” (Ahundova, 2016: 207). Kelime alış verişi bakımından ise Türkiye Türkçesindeki Rusça kökenli Türkçe kelime sayısı 39, Rusçadaki Türkçe asıllı Rusça kelime sayısı 2500’dir.

KAYNAKÇA

- Abayev, V. İ. ve Baskakov N. A. (1968), *Razvitiye i ObogaşeniyeRusskogoYazıkazaSşyotZaimstvovaniy iz YazıkovNarodov*, SSSR v SovetskuyuEpokhu, Moskova.
- Abdulla, K. ve Musaoğlu, M. (2012). Türk dili kavramının bilişsel-lengüistik açıklanması üzerine”, *TurkishStudies*, C. 7, S. 2, s. 35-45.
- Adilbayev, A. (2002). Rus Oryantalizminin oluşumunda Kazan ekolünün rolü. *Dini Araştırmalar*, C. 4, S. 12, s. 109-123.
- Ağababa, N. (2014). Slav ve Türk dillerinin karşılıklı etkileşimi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, Sayı: 1, s. 1-10.
- Ağır, O. ve Takar, M. (2016). Rusya-Suriye ilişkilerinin tarihsel arka planı. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13. S. 2, s. 285-306.
- Ahundova, P. (2016). Dil ilişkileri ve alıntı sözler üzerine. *Gazi Türkiyat*, C.18, s. 205-211.
- Ajans Haber (2016). Türk-Rus İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Rus Kimliği. *Stratejik Ortak*, stratejikortak.com, ET: 17.10.2018.
- Akar, F. (2018). 19. Asır Türk Hanlıklarının Kültürel Durumu. *academia.edu*, s. 1-11.
- Alkaya, E. (2003). Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ, Dil, Tarih ve İnsan. Akçağ Yayınları / 430, Ankara 2002, 192 s. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science*, Elazığ, C. 13, S. 1, s. 441-450.
- Allworth, E. (editör) (1994), *Central Asia*, London: Duke University Pres, s. 131.
- Altınörs, S. A. (2012). Rousseau’nun dilin kökeni meselesine yaklaşımı. *bilig*, S. 63, s. 1-10.
- Anderson, J. (1997), *The International Politics of Central Asia*, New York:Manchester e New York, Manchester UniversityPress, pp. XII-225.
- Arakin, V. D. (1974). Tyurkskiyeleksicheskiyeelementy v pamyatnikakhRusskogoyazykaMongol'skogoperioda. *TVSYA*, s. 112-148.
- Arslan, M. (2014). Haymatlos kavramının Türkçedeki serüveni. *Türkbilig*, S. 27, s. 121-135.

- Artamonov, M. I. (1939),**“Eski zamanlardan SSCB'nin Tarihi, Eski Rus Devletinin Oluşumu”, *Khazars ve Türkler*, (M. I. Artamonov'un genel editörlüğü altında), - Prens. II. -M- 19, 202 s.
- Artamonov, M. I. (1962), *İstoriya Hazar*, L., s. 366.
- Aslanova, S. (2008), 20. yüzyılın başında Rusya'nın Osmanlı politikası (1903-1917), *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı Yüksek Lisans Tezi*, İzmir, 204 s.
- Ataöv, T., “Rus devletinin kuruluşu”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/420/4667.pdf>, ET:12.10.2018.
- Attar, A. (2006). Rus-Türk ilişkileri perspektifinden Rusya'nın Doğu Anadolu politikaları. *Erdem Dergisi*, Başbakanlık Atatürk Kültür Merkezi, C. 16, S. 45-47.
- Aydemir, A. (2014). DivanüLûgati't-Türk'te içki, kumar ve zinaya dair sözcükler. *Route Educational and Social Science Journal*, C. 1, S. 3, s. 230-241.
- Aydın, M. (2004).19. yüzyıl ortalarında Panslavizm ve Rusya. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 15, s. 109-124.
- Aynitdinovna, Y. R. (2005), *Tyurkizmi v Russkoy Klassike (Slovar s Tekstovimi illyustratsiyami)*, Kazan: İzdatelstvo “Taglimat” İnstitutu Ekonomiki Upravleniya i Prava, s. 752.
- Balta, E. ve Özkan, B. (2016). Türkiye-Rusya ilişkilerine ‘tarih’ ile bakmak. *Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu*, s. 1-39.
- Baltacı, C. (1998). Hünkâr İmamı. *İslam Ansiklopedisi*, C. 18, s. 487-488.
- Baskakov, N. A. (1985), *Tyurkskaya leksika v «Slove o polku Igoreve» / Тюркская лексика в Слове о полку Игореве*, Moskva: Nauka, s. 206.
- Betz, W. (1974). Lehnwörter und Lehnprägungen im vor- und Frühdeutschen. In: F. Maurer und H. Rupp (Yay.), *deutsche Wortgeschichte I*. Berlin, Walter de Gruyter Verlag, s. 135-163.
- Biçer, B. (2011). Seyyahların gözüyle Türkistan'ın İstilası. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10, s. 127-145.
- Bußmann, H. (2002). *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, s. 783.

- Cabbarov, A. ve Uyanık, N. (2018). XIV. yüzyılın sonları- XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti- Şeki Hanlığı ilişkileri. *Tarihin Peşinde - Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-* , S. 19, s. 461- 479.
- Coşkun, C. (2018). 1492-1878 Osmanlı-Rus İlişkilerinde Siyasal, Sosyal ve Kültürel Etkileşimler. *academia.edu*, ET: 18.10.2018, s. 1-20.
- Çapraz, H. (2011). Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da hâkimiyet kurması. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 24, s. 51-78.
- Çopur, L. (2006). Rus kültür tarihinde Raskol Dönemi ve bu dönemin mücahidi Avvakum (hayatı ve eserleri). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, s. 101.
- Даль , В. И. Толковый словарь живого великорусского языка, т. I-IV, М. 1955.
- Daşdemir, M. ve Efendioğlu, S. (2016). Kars ve Erzurum ağızlarında Rusça ödünç kelimeler. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 55, s. 159-178.
- Demir, N. (2003). Popüler dil tartışmalarına dil ilişkileri açısından bakış. *Cumhuriyetimizin 80. Yılında Türkçemiz*, Ankara: Ticaret Odası-Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı, s. 37-44.
- Devlet, N. (1995). Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliğinin Türk Tarihine Bakış. *Avrasya Etütleri*, 4 (Kış 1995/96, Özel Sayı), s. 92.
- Devlet, N. (1999). *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi*, 1905-1917. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 305.
- Dimitriyev, N. K. (1962). O tyurkskikhelementakhrusskogoslavaya. *SroyTyurkskikhYazykov*, Moskva: Izd-vovost.lit-ry, s.503-569.
- Dimitriyev, N. K. (1962), *SroyTürkiskihYazykov-Türk Dillerinin Yapısı*, Moskova: VostochnovLiteratüri, s. 509
- Dimitriyev, V. (1997), Neslimiz Nereden Geliyor? (Çuvaşların Kökeni), [http://www.tdk.gov.tr/images/1997_03_13_ Dimitriyev.pdf](http://www.tdk.gov.tr/images/1997_03_13_Dimitriyev.pdf), (Aktaran: Metin Yılmaz), ET: 12.10.2018.
- Dinç, S. (2017). Türkçe ile Rusçada benzer biçim ve işlevdeki bir ek. *TEKE Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 4/1 2015, s. 257-264.

- Ditrih, V. (2002), Влияние языков Американских индейцев на романские языки (II): “общие языки”: атекский, кечуа и тупи. Субстрат, адстрат или интерстрат? – Вопросы языкознания, No 2, s. 64-85.
- Dobrodomov, İ. G. (1967). Некоторые вопросы изучения тюркизмов в русском языке. *Вопросы лексики и грамматики русского языка*, Москва: Наука.
- Doğan, O. ve Erdoğan, A. (2016). XIX. üzyılda Türkistan (Orta Asya) Türk topluluklarında kölelik ve köle ticareti. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C. 15, S. 3, s. 971-986.
- Dostyan, İ. S. (1973). Dokumentı o Russkoy Politike v Otnoşenii Turtsii i Balkanskih Narodov Perioda Napoleonovskih Voyn i Venskogo Kongressa v İzdanii “Vneşnyaya Politika Rossii XIX i načala XX veka. *Etudes Balkanique*, No:4 Sofiya, s. 99.
- Dubiçinskiy, V. (2008). *Leksikografiya Russkogo Yazıka: Uçebnoye Posobiye*, Moskva: Nauka, Flinta, s. 432.
- Durmuş, O. (2004). Alıntı kelimeler bakımından Türkçe sözlük”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 26, s. 1-21.
- Efendiyeva, A. D. (1974), *Teoreticheskiye osnovy problemy zaimstvovaniya primenitel'no k oriyentalizmam v srednevekovom russkom yazyke*, Uchen. zap. Azerb. ped. in-ta yazykov, Seriya 12, № 3, s. 15-22.
- Eltut, N. (2009). 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı ve iki ülke açısından sonuçları. 38. *ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) (International Congress of Asian and North African Studies)*, 10-15.09.2007, Ankara / Türkiye Bildiriler/ Papers, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: 6, s. 119-120.
- Erdem, M. D. (2006), “Günay Karaağaç: Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi, V. Lefke Edebiyat Buluşması (29-30 Nisan 2004)”, *Karadeniz Araştırmaları KARAM*, Ss 10, s. 160-164.
- Eren, İ. (1969). *Türkiye Türkçesine dair Rusça neşriyat (1776-1963) üzerinde bibliyografya denemesi*.

- Esen, M. A. (2008). Rus dilindeki türkçe kelimeler üzerine bir tasnif denemesi. *TurkishStudies*, C. 3, S.7, s. 364-382.
- Erşahin, S. (1996). Rusya’da Müslümanlar: Tatar kavimlerinin Tarihçesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXV, s. 561-602.
- Erşahin, S. (). Türkistan'ın "verilen bağımsızlık"tan "alınan bağımsızlığa" yürüyüşü üzerine bazı değerlendirmeler. *AÜİFD*, C. XLIV, S. 1, s. 313-343.
- Erzurumlu, K. (2013), *Mustafa Kafalı*, Ankara: Berikan Yayınları, s. 75.
- Gedikli, Y. (2008). Türkçenin yabancı dillerdeki on binlerce kelimesi. *Ufuk Ötesi*, Aykırı Bakış, Yıl: 7, Sayı: 79, http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20040223, ET:11.10:2018.
- Gündoğdu, A. (2006). Türkiye ve Rusya Kaçınılmaz Etkileşimler, Kaçınılmaz Benzeşmeler. *2023 Dergisi*, S. 62, s. 44-46.
- Gürsu, U. “İlk Rusça Türkçe sözlük ve eserdeki Türkçe kökenli Rusça maddeler”, *Ölümünün 50. Yılında Uluslararası M. Fuad Köprülü Türkoloji ve Beşeri Bilimler Sempozyumu*, 2017, s. 16.
- Haryukov, L. N. 1995), *Anglo-Russkoe Soperniçestvo v Tsentralnoy Azii i İsmailizm*, Moskva, s. 14.
- Haugen, E. (2010). Dilbilimsel ödünçlemenin analizi. *Dil Araştırmaları*, (Çeviren: Caner Kerimoğlu), S. 7, s. 131- 157.
- Hazar, M. (2015). Türkçede fono-semantik ve morfo-fonolojik yolla sözcük türetme. *IJLET International Journal of Languages' Education and Teaching*, s. 1648-1669.
- Hobsbawm, E. J. (1989), *Devrim Çağı: 1789-1848*, Çeviren: Jülide Ergüder ve Alâeddin Şenel, Ankara: V Yayınları, 1989, s. 184.
- http://filologdirect.narod.ru/sra/sra_2006_19.html, ET: 15. 10.2018.
- <https://tr.wikipedia-on-ipfs.org/wiki/Rusca.html>, ET: 12.10.2018.
- İsi, H. (2014). Dil teması ve “çoban” kelimesi üzerine düşünceler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 33, s. 176-187.
- İşyar, Ö. G. (2008). Avrasya’da devletlerin şekilleniş, yükseliş ve düşüş süreçleri: Türk ve Rus örnekleri. *OAKA*, C. 3, S. 6, s. 104-136.

- Jukovskiy, S. V. (1915), *SnoşenieRossii s Buharoy i Hivoyzaposlednietrehsotletie*, Petrograd, s. 127.
- Kamalov, İ. (2011). Rusya'nın Orta Asya politikaları. *Rapor*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Yayın No: 2, s. 1-52.
- Kara, A. (2005). 1828-29 Osmanlı - Rus Savaşı ve Anadolu'da alınan tedbirler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, , S. 14, s. 115-131.
- Karaağaç, G. (2002), *Dil, Tarih ve İnsan*, Ankara: Akçağ Yayınları / 430, s. 192.
- Karaağaç, G. (2004), *Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 252.
- Karaağaç, G. (2008), *Türkçenin Verintiler Sözlüğü*, Ankara: TDK yayınları, s. 957.
- Karaman, E. (2009), “Rusçadaki Türkçe Ödünçlemeler”, *TurkishStudies*, C. 4/3, s. 1375-1392.
- Kartalcık, V. (2008). Rus klasiklerinde Türkçe sözler. *bilig*, S. 44, 211-214 s.
- Kasumova, M. vd. (2016). Moskova'nın Türkçe Kökenli Yer Adları. *Karadeniz Araştırmaları*, S. 49, s. 121-130.
- Kefinsiz, E. G. (2017). Türk-Rus ilişkilerinin kısa değerlendirmesi. *TESAD Tarih, Ekonomi ve Siyaset Araştırmaları*, tesadernegi.org, ET: 17.10.2018.
- Kırbaş, G. (20018). W. Radloff'un OpıtSlovaryaTyurkskihNareçiy Adlı Eserindeki Karaim Türkçesine Ait Deyimler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 43, s. 105-133.
- Kısakürek, N. F. (1995), *Moskof*, “Panslâvizm”, Bütün Eserleri 15, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, s. 352.
- Kleyman, G. A. (2016). XVIII. yüzyıl sonu-XIX. yüzyıl başları Osmanlı-Rus ilişkileri araştırmalarında bir kaynak olarak Rus arşiv materyalleri. Çeviren: Şahin Doğan, *Tarih İncelemeri Dergisi*, C. XXX, S.1, s. 331/338.
- Kononov, A. N. (1972), *Istoriyaizucheniyatyurksikhyazykov v Rossii: Dooktyabr'skiyperiod*, - L.:Nauka.- s. 271.
- Kovtun, L. S. (1963). RusskayaLeksikografiyaEpoxiSrednevekovyaç, M.-L., s. 324.
- Kurat, Y. T. (1995). 1878-1919 arasında Türk Rus ilişkileri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 27, s.133-141.

- Kurtaran, U. (2016). Bitmeyen Rekabet: Tarih Boyunca Osmanlı Rus İlişkileri. *Beyaz Tarih*, beyaztarih.com, ET: 17.10.2018.
- Qasimov, C. (2015). Alexander Dumas'nın gözüyle Kafkasya ve çevresi. VIII. *Uluslararası Atatürk Kongresi (Atatürk ve Türk Kültür Coğrafyasında Kafkasya ve Çevresi) 13-15 EKİM 2015 / Gence TheVIIIthInternationalCongress on Atatürk (Atatürk andtheCaucasusanditsVicinity in theTurkishCulturalGeography) 13-15 OCTOBER 2015 / GANJA II. CİLT*, Yayına Hazırlayan: Uzman Merve UĞUR, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s. 1031-1043.
- Memmedova, N. (2009). Akraba olmayan dillerin birbirine etkisi ve bu etkileşimin sonuçları”, *Milli Folklor*, Y. 21, S. 83, 121-126.
- Meşerskiy, H. A. (1978). Источники и состав древней славяно-русской переводной письменности IX-XV вв. Л., / Istochniki i SostavDrevnejSlavyano-RusskojPerevodnojPismennosti IX-XV Veko (LGU, 1978), s.148.
- Minehanım, T. (2010), *Türk Sözleri Rus Dilinde*, Bakü: Nurlar Neşriyat, s. 304.
- Minsafına, A. (2015), Rus Sözlükçülüğü ve Tarihi Ve Çağdaş Türk Lehçelerinde Rusça-Türkçe Sözlükler, İstanbul Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı*, BasılmamışYüksek Lisans Tezi, s. 192.
- Nübling, D. (2006), *HistorischeSprachwissenschaftdesDeutschen: EineEinführung in diePrinzipiendessprachwandels*. Tübingen: Narr-StudienbücherVerlag, s. 291.
- Özeren, M. (2014). Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Rusça sözcükler. *TurkishStudies*, C. 9, S. 3, s. 1093-1120.
- Öztürk, S. (2012). MarekStachowski (2011), Etimoloji, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 118 s., Ankara. *Türkbilig*, C. 23, s. 153-160.
- Papapavlou, A. (2005). AttitudesTowardtheGreekCypriotDialect: SociolinguisticImplications. ContemporarySociolinguisticIssues in Cyprus. Thessaloniki: UniversityStudioPress. 53-64.

- Paylan, K. (2015), Türkçede Kelime Türetme Yollarına Genel Bir Bakış, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, *Pamukkale Üniversitesi*, Denizli, s.194.
- Petrov, M. K. (1991). *YazykZnakKultura*. Moscow, s. 328.
- Poppe, N. (1983). Türkçe kelimelerle ilgili çalışmalara bir bakış.Çeviren: Günay Karaağaç, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları, S. 24, s. 136.
- Poppe, N. N. (1925). Çuvaş dili ve Moğol ve Türk dilleri ile ilişkisi.,*İzv. BİR.* , Vol. 9-10. 1925, s. 426
- Poppe, N. N. (1965), *Vvedeniye v AltayskuyuLinqvistiku*, Wiesbaden: IntroductiontoAltaicLinguistics, pp. 212.
- Saray, M. (2015). Rusya'nın Türkistan'da yayılması.*Türkler*, C. 18, s. 561-576.
- Sarı, İ. (2013), "Dil Etkileşimi Bağlamında Ses-Anlam Eşlemesi ve Türkçedeki Örnekleri", *Türk Kültürü*, C. 2013/1, s. 1-27.
- Somuncuoğlu, B. T. (2014). Çarlık Rusyası dönemi Türkistanı'nda İslam ve modernleşme. *TSA*, Y. 18, S. 2, s.227-240.
- Stachowski, M. (2011), *Etimoloji*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 118.
- Süleymanov, O. (2002). Тюрки в доистории. О происхождениидревнетюркскихязыков и письменностей, Алматы: "АТАМЫРА", s. 319.
- Şakar, Reşat (2015), "Farklı Dil Ailelerinden Olan Rusça ve Türkçenin Birbirleriyle Etkileşimi", *IJLET International Journal of Languages' EducationandTeaching*, s. 2325-2336.
- Şener, L. (2013). Eski Slavca ve Rusça çevirilerin özellikleri. *TukishStudies*, C. 8, S. 8, s. 1247-1255.
- Şepelev, A. (1879), *MaterialıdlaistoriiHivinskogopohoda 1873*, C. I, Taşkent, s. 86.
- Şipova, E. L. (1976), *Slovar' Tyurkizmov v RusskomYazıke / Rus Dilinde Türkizmler*, Almatı, NaukaKazSSC, 429 s. Bk. http://liveangarsk.ru/files/commentuploads/fcc28b0d143647bd628a1c08a8ff81b71shipova_e_n_slovar_tyurkizmov_v_russkom_yazyke.pdf, s.392.

- Tekleli, M. N. (2011). Rusçada kullanılan Türkçe kökenli sözlerin edebi tarihi kaynaklardaki iz düşümleri. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 2, s. 144-152.
- Toksoy, A. (2014). XIX. yüzyılda Rusya'nın Kafkas politikası ve Ermeniler. *EkoAvrasya Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği*, ekoavrasya.net, ET: 17.10.2018.
- Topsakal, İ. (2016). Tarihi süreçte Rusya-Türkiye ilişkileri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. III, S. 2, s. 33-53.
- Tuna, O. N. (1989). Sümer-Türk dillerinin tarihi ilgisi ve Türk dilinin yaşı meselesi. *Belleten*, s. 257-293.
- Türker, Ö. (2014) Kuzey Kafkasya'daki Rus İşgaline Dair Rusça Kaynaklar Üzerine. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 33, S. 55,s. 183-218.
- Türkmen, Z. (2004). XIX. yüzyıl başlarında Rusya'nın güney Kafkasya politikası (1800'lerin başından 1828 Türkmençay antlaşmasına kadar). *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, http://journals.manas.edu.kg/mjsr/oldarchives/Vol05_Issue10_2004/345.pdf, ET: 18.10.2018, C. 5, S. 10, s. 9-24.
- Uçar, F. (2008). Tarihsel süreçte Orta Asya'da Rus-Sovyet kültür emperyalizmi. *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Online Mevsimlik Dergisi*, <http://www.turansam.org/makale.php?id=88>, ET: 18.10.2018.
- Uluoğlu, M. (2002). "Kalaç" kelimesinin Türkçede ve Rusçada leksik-semantik özellikleri ve kullanım alanları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 11, s. 321-333.
- User, H. Ş. (2010).Vampir. *Belleten*, C. 2010/II, s. 119-130.
- Uygun, E. (2017). İngiliz Gazetesi "LevantHerald"a Göre Rusların Türkistan'ı İşgal Siyaseti (1859-1878). *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, s. 84.
- Vanderis, J. (1937). *Yazık*. Moskva, s. 257.
- Verdansky, G. (1948), *KievanRussia*, New Haven: Yale UniversityPress, s. 412.

- Wahrig, G. (1979). Deutsches Wörterbuch: Mit Einemlexikon der Deutschen Sprachlehre, Gütersloh: Bertelsman Lexikon Verlag, s. 1451.
- Yakov, K. Y. ve Kuleshov, P. (2002). *Çuvaşlar ve etnik oluşumları*. (Çev. Babür Turna), *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt II, 12. bölüm, Ankara: Balkan Ciltevi, [s. 491-496], s. 859-868.
- Yangın, A. (2004), “Rusçadaki Türkçe Sözcükler Üzerine Tematik Bir İnceleme”, V. *Lefke Edebiyat Buluşması Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi* (29-30 Nisan 2004), Hazırlayan: Günay Karaağaç, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Yetişkin, M. (2010). Yirminci asra girerken Rusya ve Rusların Türklere yaklaşımı. *bilig*, S. 52, s. 195-230.
- Yıldız, M. ve Yaman, A. (2017). Kelime ödünçlemenin dile etkisi: “kuzen” kelimesi örneği. *IJLET International Journal of Languages' Education and Teaching*, s. 750-763.
- Yıldız, S. (2016). XIX. yüzyılda Osmanlı sarayında bir elçi: Rus General Nikolay Pavloviç İgnatıyev ve faaliyetleri. *Devlet İki Aylık Fikir ve Kültür Dergisi*, devlet.com.tr, ET: 17.10.2018.
- Yılmaz, M. Y. (2014). İşgal dönemi Türkistan'da Rus dil planlaması ve cedid hareketi. *JASS The Journal of Academic Social Science Studies*, C. Autumn III, S. 29, s. 339-349.
- Yılmaz, Salih (2016). Osmanlı Devletinden günümüze Türk Rus ilişkileri. *TYB Akademi*. S. 17, s. 9-57.
- Yüce, M. (2014). Ortalık Asya Devletler Birliği fikrinin tarihsel gelişimi ve gerçekleştirilebilirliği. *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi*, 7 Temmuz 2014, s. 724-740.
- Zengin, E. (2017). Türkçenin diğer dillerle etkileşimi ve sonuçları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 52, s. 292-299.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Victoria KRASNOKUTSKAYA

Doğum Yeri ve Tarihi: Kiev/ UKRAİNA - 08. 05. 1967

Eğitim Durumu

I. Lisans Öğrenimi: Moskovskiy Gasudartvenniy İnstitut Kulturi, Bibliografiçeskiy Fakultet, Literatura (Edebiyat).

II. Lisansüstü Öğrenimi: 2018-2019 Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri Ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Yabancı Dil: İngilizce

İletişim:

E-posta: nika.letters@yandex.ru